

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΠΑΡΑ ΤΑΣ ΗΡΙΑΣ ΠΥΛΑΣ

Εἰς μνήμην Ἰωάννου Χρ. Θρεψιάδη

Εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἀναληφθείσης προσπαθείας πρὸς δημοσίευσιν μέρους τῶν ἐν Ἀθήναις ἀνασκαφῶν τοῦ ἀειμνήστου διδασκάλου μου, Ἐφόρου ἀρχαιοτήτων Ἰ. Θρεψιάδη, συμβάλλει ἡ παρούσα ἔκθεσις, ἀφορῶσα εἰς μικρὰν ἔρευναν διεξαχθεῖσαν ἐντὸς οἰκοπέδου εἰς σχετικῶς βραχεῖαν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ Κεραμικοῦ*.

Ἡ ἀνασκαφὴ ἀνελήφθη μετὰ τὴν συμπτωματικὴν ἀνεύρεσιν ἀρχαιοτήτων ἐν τῷ οἰκοπέδῳ Γ. Κακαβᾶ, παρὰ τὴν συμβολὴν τῶν ὁδῶν Ψαρομηλίγγου 9 καὶ Καλογήρου Σαμουήλ, κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον τοῦ 1961¹. Ἡ ἔρευνα ἤχθη εἰς πέρας τῆς συνεργασίας τῶν βοηθῶν τοῦ Ἐφόρου, Εὐάγγ. Πεντάζου, Χαρ. Λοῖσίου καὶ τοῦ γράφοντος.

Αἱ ἀρχαιότητες ἀνευρέθησαν παρὰ τὴν πλατεῖαν Ἐλευθερίας, πρὸς Βορρᾶν τοῦ περιβάλλοντος τὴν ἀρχαίαν πόλιν τείχους καὶ ἐγ-

* Ἡ σύνθεσις τῆς ἀνὰ χεῖρας μελέτης ἀνελήφθη κατόπιν προηγηθείσης συνεννόησεως μετὰ τῆς συζύγου τοῦ ἀειμνήστου Ἐφόρου ἀρχαιοτήτων Ἀθηναίων κ. Ἀντιγόνης Ἰ. Θρεψιάδου. Τὴν Καν. Θρεψιάδου θερμῶς εὐχαριστῶ διὰ τὴν πολύτιμον συμπαράστασιν ἣν μοι παρέσχε. Λίαν ἐπωφελεῖς ἀπέβησαν αἱ ὑποδείξεις ὑπὸ τῶν ἀρχαιολόγων Homer καὶ Dorothy Thompson, τοῦ E. Vanderpool, τοῦ F. Willemssen καὶ τῆς V. Grace. Ἡ V. Grace εὐγενῶς παρέσχε νέα στοιχεῖα περὶ τὴν παλαιὰν ἔρευναν τῆς ὁδοῦ Λένορμαν 28. Εὐχαριστίας ὀφείλω καὶ εἰς τὸν Δημ. Λαζαρίδην καὶ τὴν Ὀλγαν Ἀλεξανδροῦ διὰ τὰς διευκολύνσεις πρὸς μελέτην τῶν εὐρημάτων εἰς τὸν Γ. Μηλιάδην διὰ παρασχεθέντα στοιχεῖα ἐξ ἀνασκαφῶν τοῦ ἀειμνήστου Θρεψιάδου καὶ ἰδιαιτέρως εἰς τὸν ἀρχιτέκτονα-ἀρχαιολόγον Ἰ. Τραυλὸν διὰ τὴν παραχώρησιν τοπογραφικοῦ διαγράμματος πρὸς τοποθέτησιν τῶν μέχρι τοῦδε ἀνὰ τὸν χῶρον Ἀγορᾶς - Ἰππίου Κολωνοῦ ἀποκαλυφθεισῶν ἀρχαιοτήτων ὡς καὶ τὴν οὐσιαστικὴν βοήθειαν κατὰ τὴν διερεύνησιν ποικίλων πηγῶν πρὸς ἐντοπισμὸν παλαιῶν ἀνασκαφῶν. Τέλος, ἐκφράζω τὰς θερμὰς μου εὐχαριστίας καὶ πρὸς τὸν σεβαστὸν καθηγητὴν μου κ. Ν. Κοντολέοντα διὰ τὸ ἐνδιαφέρον του πρὸς ἀρτιωτέραν ἀπόδοσιν τῆς παρούσης ἐκθέσεως.

γὺς τῆς θέσεως τῶν ἀναζητούμενων Ἡρίων πυλῶν.

Τὰ μελετηθέντα λείψανα συμποσοῦνται εἰς τέσσαρας τάφους, ἐν μαρμαρίνον Μνημεῖον, ἐν κλασσικὸν Οἰκοδόμημα, τρεῖς ὕδατοδεξαμενὰς διαφόρων περιόδων καὶ εἰς ἀριθμὸν τινα ἀγωγῶν ὕδατος². Ἐκ τῶν τάφων ὁ ὑπ' ἀριθμὸν III ὑπέστη μερικὴν καταστροφὴν ὑπὸ τῶν ἐργατῶν διανοίξεως θεμελίων γενομένης παρανόμως, ἄνευ τῆς ἀπαιτούμενης παρὰ τῆς Γ' Ἐφορείας ἀδείας. Καίτοι ἡ τυχαία ἀποκάλυψις τοῦ πλημμελήματος ἐγένετο ἐγκαίρως ἀντιληπτὴ, ἀλλ' ὅμως στρώσεις τινὲς ἐν τῷ μέσῳ τοῦ οἰκοπέδου εἶχον ἤδη διαταραχθῆ, εὐτυχῶς εἰς περιορισμένην ἔκτασιν.

Τὰ πρῶτα εὐρήματα ἀνεφάνησαν κατὰ τὴν 9ην Σεπτεμβρίου 1961 εἰς τὴν βορείαν πλευρὰν τοῦ οἰκοπέδου. Ἐκτοτε ἀνελήφθη συστηματικὴ ἀνασκαφὴ, διεξαχθεῖσα εἰς τρεῖς περιόδους καὶ διαρκέσασα συνολικῶς περὶ τὰς ἑξ ἑβδομάδας³.

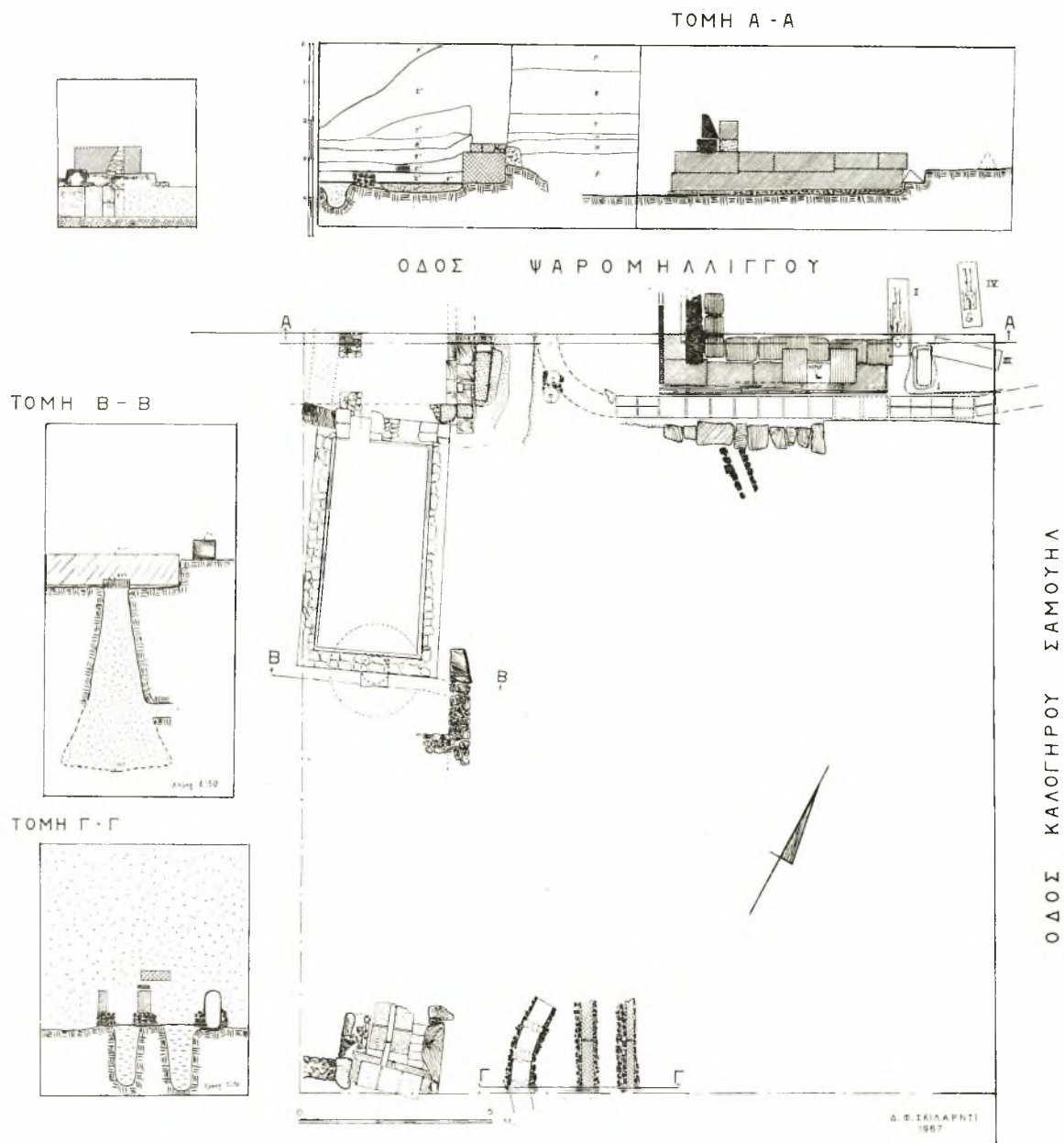
Α. ΑΙ ΚΛΑΣΣΙΚΑΙ ΤΑΦΑΙ

Ἡ ἀρχαιολογικὴ σπουδαιότης τοῦ ἀνασκαφέντος οἰκοπέδου ἐγένετο ἀμέσως φανερὰ διὰ τῆς ἀποκαλύψεως τεσσάρων κλασσικῶν τάφων εἰς τὴν ΒΑ. γωνίαν τοῦ οἰκοπέδου. Ἐνταῦθα

¹ Τὸ οἰκόπεδον κεῖται εἰς τὴν ΝΔ. γωνίαν τῆς συμβολῆς τῶν προαναφερθεισῶν ὁδῶν. Σχήματος ὀρθογωνίου παραλληλογράμμου διαστάσεων 18.30×19.80μ. μετὰ τὴν βραχυτέραν πρόσοψιν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ψαρομηλίγγου, ἐμφανίζει μικρὰν ΒΔ. ἀπόκλισιν τοῦ ἄξονος, κατὰ τὰ 30° περίπου. Παρὰ ταῦτα, πρὸς ἀπλοστέραν κατανόησιν τῆς ἐκθέσεως, κατὰ τὴν παρεχόμενην περιγραφὴν, οὐδόλως λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ἡ τοιαύτη ἀπόκλισις.

² Μετὰ τὸ πέρας τῆς ἀνασκαφικῆς ἐρένης ἐκρίθη διατηρητέον ἐν τῷ ὑπογίῳ τῆς οἰκοδομῆς τὸ κλασσικὸν Μνημεῖον. Τοῦ Βορειοδυτικοῦ οἰκοδομήματος, ἀφοῦ ἀφηρέθη ὁ ἀνώτατος δόμος, κατεχώσθη ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ ὑπογείου τὸ λοιπὸν τμήμα.

³ Ἡ πρώτη περίοδος διήρκεσεν ἀπὸ 9 μέχρι 16 Σεπτεμβρίου τοῦ 1961. Ἡ δευτέρα καθ' ὅλον τὸν μῆνα Αὐγουστον τοῦ 1962, ἡ δὲ τρίτη κατὰ τὸ διάστημα ἀπὸ 4 μέχρις 11 Ὀκτωβρίου τοῦ 1962. Ἡ κατὰ διακοπὰς διεξαχθεῖσα ἔρευνα ὀφείλετο εἰς τεχνικὰς δυσχερείας προερχομένας ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον ἀπὸ τὰς συνθήκας, ὑφ' ἃς διενήργει τὴν ἀνοικοδομήσιν ὁ ἰδιοκτῆτης.

Είκ. 1. Κάτοψις των εν τῷ οἰκοπέδῳ Γ. Κακαβᾶ ἀρχαιοτήτων.

Τομή Α - Α : Ἀποψις τῆς στρωματογραφικῆς διατάξεως τῆς βορείας παρειάς τοῦ οἰκοπέδου.

Τομή Β - Β : Τομή πρὸ τῆς νοτίας ὄψεως τῆς πρῶιμου Ρωμαϊκῆς δεξαμενῆς. Κάτωθεν ταύτης ἑτέρα δεξαμενή, ἀπίσχημος.

Τομή Γ - Γ : Αἱ ἐντὸς τῆς κιμηλιᾶς λελαξευμένα αὐλακες καὶ οἱ ὑπεράνω μεταγενέστεροι ἄγωγοί.

Ἄνω ἀριστερά : Σχεδιογράφημα ἐσωτερικῆς ὄψεως ἀνατολικοῦ τοίχου τοῦ Βορειοδυτικοῦ οἰκοδομήματος.

ὁ ἀργολιθικός σχιστόλιθος (κιμηλιά) σχηματίζει μικρὰν ἑξαρσιν, διαγραφομένην εἰς τὴν κάτοψιν ἐν σχήματι παραλληλογράμμου — ἐφ' οὗ καὶ οἱ τάφοι — καὶ ὀριζομένην κατὰ τὴν δυτικὴν ταύτης πλευρὰν διὰ τοῦ ἐντὸς τῆς κιμηλιάς λελαξευμένου λάκκου τῆς ταφῆς II. Ἡ νοτιὰ πλευρὰ τῆς ἐξάρσεως διαγράφεται ὑπὸ βαθέος χάνδακος, κατευθύνσεως ἀπ' Ἀνατολῶν πρὸς Δυσμὰς, περιέχοντος τοὺς δακτυλίους πηλίνου ἀγωγοῦ ὕδατος (εἰκ. 1, κάτοψις).

Ταφή I. Ἐκ τῶν ταφῶν ἀρχαιότερα εἶναι ἡ τῆς παιδικῆς πηλίνης λάρνακος I, κατευθύνσεως Β.-Ν. Ἀνευρέθη εἰς βάθος 3.15 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῶν κρασπέδων, ἀπέχουσα 0.40 μ. ἐκ τῆς οἰκοδομικῆς γραμμῆς τῆς ὁδοῦ Ψαρομηλίγγου καὶ 1.65 μ. ἐκ τῆς οἰκοδομικῆς γραμμῆς τῆς ὁδοῦ Καλογήρου Σαμουήλ. Ἡ λάρναξ, διαστάσεων 0.97×0.39 (ἐξωτ.) καὶ ἐσωτερικοῦ βάθους ἐκάστου τῶν σκαφοειδῶν στελεχῶν 0.23 μ., εἶχεν ἀπετρογγυλωμένας γωνίας, ἐσωτερικῶς δ' ἐκαλύπτετο ὑπὸ μέλανος γανώματος. Αὕτη κατελάμβανεν ὄρυγμα ἐσκαμμένον ἐντὸς τῆς κιμηλιάς. Ἐντὸς τῆς λάρνακος ἀνευρέθησαν ἐλάχιστα, λίαν σεσαθρωμένα λείψανα παιδικοῦ σκελετοῦ. Πλησίον τούτου ἀπέκειντο τέσσαρα μικρὰ ἀγγεῖα (βλ. λάρνακα ἐν κατόψει εἰκ. 1 καὶ πίν. Η β).

1. Λευκὴ λήκυθος ὕψ. 0.154. Διάμ. βάσεως 0.041. Διάμ. χειλέων 0.033 μ. Ἀκεραία, ἐλαφρῶς κατὰ τὴν βάσιν ἀποκεκρουμένη. Τὸ διὰ λευκοκιτρίνου ἐπιχρίσματος πληροῦμενον ἄνω τμήμα τῆς κοιλίας τοῦ ἀγγείου, κεκοσμημένον διὰ τριῶν μελανογράφων ἀνθεμίων, ἐκάστου ἐντὸς ἀψιδωτοῦ περιγράμματος. Αἱ λεπτομέρειαι τῶν ἀνθέων ἀποδίδονται διὰ χαράξεως. Ὅμοιως διὰ χαράξεως φέρονται τρεῖς ὀριζόντιοι γραμμαὶ διαχωρίζουσαι τὸ θέμα τοῦ ἄνω ἀπὸ τοῦ κάτω τμήματος τῆς κοιλίας, ἡ ὁποία φέρει μέλαν γάνωμα. Ἐπὶ τοῦ ὤμου, εἰς διπλὴν σειρὰν, ἀκτινοειδῶς διηυθετημένα «ρόπαλα» μέλανος χρώματος. Ἡ βάσις κοσμεῖται διὰ μελαίνης περιφερειακῆς ζώνης (πίν. Ε α, 1).

Ὅμοιαι, ἂν καὶ μεγαλύτεραι (ὕψ. 0.194 καὶ 0.164), αἱ δημοσιευόμεναι ἐκ Λεργενῶν ὑπὸ Β. ΚΑΛΛΙΠΟΛΙΤΟΥ καὶ Β. ΠΕΤΡΑΚΟΥ ἐν ΑΔ 18 (1963): Χρονικά, σ. 44, λήκυθοι, ἀποδιδόμεναι εἰς τὸ ἐργαστήριον τοῦ γραφέως τῆς

Beldam. Ἐτέρα λήκυθος ὁμοία πρὸς τὴν ἡμετέραν, ἂν καὶ τὰ τόξα τὰ συνδέοντα τὰ ἀνθέματα οὐχὶ πλήρη, με ἀκριβῶς ὁμοιον σῶμα, ἢ ὑπ' ἀριθμ. 10 λήκυθος ἐκ τοῦ τάφου XXVII τῆς ἀνασκαφῆς ΣΕΡΑΦΕΙΜ I. ΧΑΡΙΤΩΝΙΔΟΥ παρὰ τὴν πλατεῖαν Συντάγματος (ΑΕ 1958 [1961], σ. 75 - 76, εἰκ. 131).

Ἡ ἡμετέρα λήκυθος, ὡς περιθεομένη ὑπὸ ἐγγαράκτων γραμμῶν, ἀσφαλῶς ἀνήκει εἰς τὸ ἐργαστήριον τοῦ «γραφέως τῆς μεγάρας» (Beldam painter), τὸ ὁποῖον ἔκαμνε χρῆσιν τῆς χαρακτηριστικῆς ταύτης διακοσμῆσεως. Ἡ HASPELS παρατηρεῖ ὅτι τοιαῦται λήκυθοι ἀπαντιῶσιν ἀπὸ τοῦ 470 μέχρι τῶν μέσων τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος¹. Ἐν τούτοις ὁ ΧΑΡΙΤΩΝΙΔΗΣ διαπιστοῖ τὴν ὑπαρξιν καὶ μεταγενεστέρου ἐργαστηρίου (κατὰ τὸ β' ἡμισυ τοῦ 5ου αἰ.) «διαδεχθέντος ἴσως τὸ τοῦ γραφέως τῆς Beldam²». Ἐν συμπεράσματι ἡ λήκυθος πρέπει νὰ συσχετισθῇ μετὰ τὰ ἀρχαιότερα προϊόντα τοῦ ἐργαστηρίου, ὡς δεικνύουν τὰ λοιπὰ ἐκ τῆς παιδικῆς ταφῆς κατωτέρω κτερίσματα.

2. Λήκυθος μετὰ μέλανος γανώματος. Ὑψ. 0.108, διάμ. βάσεως 0.028, χειλέων 0.026 μ. Ἀκεραία μετὰ ἐλαφρῶς κατεστραμμένην γάνωσιν κατὰ τὴν ὀπισθίαν ὄψιν τῆς κοιλίας. Διὰ μέλανος γανώματος πληροῦται ἡ ἄνω ἐπιφάνεια τῆς βάσεως ὡς καὶ ἡ κοιλία τοῦ ἀγγείου. Αὕτη, κάτωθεν τῆς λαβῆς, ἐπὶ τοῦ ἐρυθροποῦ χρώματος τοῦ πηλοῦ φέρει διακόσμησιν ζητοειδῶν μετὰ ζεύγους γραμμῶν. Ἐπὶ τοῦ διασώζοντος ἴχνη πορφυροῦ χρώματος ὤμου, ἀκτινοειδῶς διατεταγμένα, «ρόπαλα». Ἰχνη τοῦ ἰδίου χρώματος καὶ ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ (βλ. πίν. Ε α, 2).

Ὀλίγον μικροτέρα ἢ λήκυθος Β6 τοῦ τάφου Β, τῆς ἀνασκαφῆς τῆς ὁδοῦ Λένορμαν (CEDRIC G. BOULTER, Hesperia 32, 1963, σ. 113 - 137), ἀνήκουσα ἴσως εἰς τὸ ἐργαστήριον τῆς Beldam³, ὡς καὶ ἡ ἡμετέρα.

¹ C. H. EMILIE HASPELS, Attic Black-figured Lekythoi, 1936, σ. 187. Μετὰ τῆς αὐτῆς διακοσμῆσεως καίτοι ἀτρακτοειδεῖς τὴν κοιλίαν, αἱ δημοσιευθεῖσαι ὑπὸ Η. THOMPSON ἐν Hesperia, Suppl. 4, 1940. The Tholos, σ. 31.

² ΣΕΡΑΦΕΙΜ I. ΧΑΡΙΤΩΝΙΔΟΥ, Ἀνασκαφὴ κλασικῶν τάφων παρὰ τὴν πλατεῖαν Συντάγματος, ΑΕ 1958 (1961), σ. 23.

³ Hesperia 32, 1963, σ. 119, πίν. 37, Β6.

3. Λευκὴ λήκυθος μελανόγραφος. Ὑψ. 0.109. Διάμ. βάσεως 0.03, χειλέων 0.022 μ. Ἐλαφρῶς ἀποκεκορυσμένη κατὰ τὰ χεῖλη. Πρόσοψις κεκοσμημένη δι' ὀριζοντίων διακοσμητικῶν ζωνῶν μέλανος γανώματος. Εἰς τὸ μέσον θαλλὸς κισσοῦ μετ' ἀνθεμίων, πλαισιούμενος ὑπὸ δύο λεπτῶν ζωνῶν. Ὑπεράνω αὐτοῦ διπλοῦν κικλιδωτόν. Ἄπαντα τὰ ὡς ἄνω ἐξωγραφημένα ἐπὶ τοῦ ἄνω τμήματος τῆς κοιλίας, ἢ ὅποια πληροῦται διὰ λευκοκιτρίνου ἐπιχρίσματος. Ἡ κάτω κοιλία καὶ ἡ ἄνω ἐπιφάνεια τῆς βάσεως μὲ μέλαν γάνωμα. Ἐπὶ τοῦ ὤμου ἀκτινοειδῆς διακόσμησις «ροπάλων» μετὰ στιγμῶν. Ἰχνη πορφυροῦ χρώματος ἐπὶ τοῦ λαίμου καὶ τοῦ ὤμου. Ἐκ τοῦ ἐργαστηρίου τῆς Beldam (πίν. Ε α, 3).

4. Χύτρα μικρὰ ἀκεραία. Ὑψ. 0.075. Διάμ. χειλέων 0.053. Περιφέρεια κοιλίας 0.263 μ. Χρῶμα πηλοῦ μελανόφαιον, φέρον ἰχνη τῆς ἐπὶ πυρᾶς χρήσεως. Σῶμα σφαιρικὸν πεπιεσμένον εἰς τὸ ἄνω τμήμα. Χεῖλη πρὸς τὰ ἔξω νεύοντα. Ἡ λαβὴ, μὴ ὑπερυψωμένη τῶν χειλέων, διαγράφει καμπύλην εἰς τὸ μέσον τῆς κοιλίας (πίν. Ε α, 4).

Τὸ ἀγγεῖον, ὅπως δὴποτε μεταγενέστερον τῆς μὲ σφαιρικώτερον σῶμα χύτρας Ρ. 23188 τῆς Ἀγορᾶς (500 - 480 π.Χ.)¹, δυνατὸν τεχνολογικῶς νὰ ἀναχθῆ εἰς τὸ β' τέταρτον τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος. Μεταγενεστέρως καὶ μὲ ἰκανῶς πεπιεσμένον σῶμα ἢ χύτρα τοῦ τάφου V ὑπ' ἀριθμ. 2, τῆς ἀνασκαφῆς παρὰ τὴν πλατεῖαν Συντάγματος².

Ἡ ταφὴ I, ὡς ἐκ τῶν κτερισμάτων συνάγεται, δυνατὸν νὰ τεθῆ χρονολογικῶς εἰς τὸ β' τέταρτον τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος, ἰδίᾳ περὶ τὸ 470 - 460 π.Χ. Τὸ αὐτὸ ἐπιβεβαιοῦται καὶ στρωματογραφικῶς, ἐκ τῆς θέσεως εἰς ἣν εὐρέθη ἡ ταφὴ ἐν σχέσει πρὸς τὸν μεταγενέστερον τάφον III.

Ταφὴ II. Τάφος κεραμοσκεπῆς, εὐρεθεὶς παρὰ τὴν δυτικὴν παρεῖαν τοῦ προαναφερθέντος ἐξάρματος, προσανατολισμοῦ Β.-Ν., ἐναποθεθειμένος ἐντὸς ὀρύγματος διευρυνθέντος κατὰ τὴν ἐπομένην ἑκατονταετηρίδα (4ος π.Χ.

¹ Agora Picture Book No 1, B. SPARKES - L. TALCOTT, Pots and Pans of Classical Athens, 1958, εἰκ. 62.

² ΑΕ 1958 (1961), σ. 79, εἰκ. 136.

αί.) πρὸς Δυσμᾶς, κατὰ τὴν κατασκευὴν τῆς κρηπίδος τοῦ ἐκεῖ ἀνεγερθέντος Μνημείου (βλ. εἰκ. 1, κάτοψις. Τομὴ Α-Α). Ὁ τάφος ἀνευρέθη 2.25 μ. δυτικῶς τῆς οἰκοδομικῆς γραμμῆς τῆς ὁδοῦ Καλογήρου Σαμουήλ, βαίνων καθέτως καὶ ὑποκάτω τῆς ὁδοῦ Ψαρομηλίγγου, εἰς βάθος 3.15 μ. ἀπὸ τῶν κρασπέδων. Ὁ τάφος, διαστάσεων 1.98×0.55×0.30 μ., ἀπηρτίζετο ἀπὸ πηλίνους κεράμους, στρωτήρας, ἀνὰ δύο ἐκατέρωθεν συναντωμένους εἰς ὀξείαν γωνίαν, τῶν στενῶν πλευρῶν ἐμπεφραγμένων διὰ κατακορύφως στερεωμένων ὁμοίων στρωτήρων. Ἐντὸς τοῦ τάφου, ὁ ὁποῖος λόγῳ τῶν γεωδυναμικῶν πιέσεων εἶχεν ὑποστῆ διάρρηξιν τῶν κεράμων, ὑπῆρχεν ἰκανὸν γέμισμα ἐκ μαλακῶν κημηλοχωμάτων, κάτωθι δὲ τούτων ἔκειτο ἐκτάδην ὁ λίαν ἱκανοποιητικῆς διατηρήσεως σκελετὸς ὄριμου ἀνθρώπου, μὲ τὴν κεφαλὴν πρὸς Νότον. Τὸ σχετικῶς μέγα μήκος τοῦ σκελετοῦ, ἢ ἰσχυρὰ διάπλασις τῶν ὀστέων ὡς καὶ τὰ ἐλαφρῶς ὑπερέχοντα ὑπερόφρυα τόξα, ἐνισχύουν τὴν ἄποψιν περὶ τῆς ἐνταῦθα ταφῆς ἄρρενος ἀτόμου. Ἡ ταφὴ II εἶναι ἀναμφιβόλως ἀρχαιότερα τοῦ ἐφαπτομένου αὐτῆς εὐμεγέθους Μνημείου (βλ. εἰκ. 1, τομὴ Α-Α). Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν παρατηρήθη ὅτι τὸ διάστημα τὸ παρεμβλλόμενον μεταξὺ τῆς στενῆς τοῦ Μνημείου πλευρᾶς καὶ τῆς μακρᾶς τοῦ τάφου εἶχε πληρωθῆ διὰ ριχτῶν κημηλοχωμάτων καὶ ἄλλων ὑλῶν, αἱ ὁποῖαι δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἐναποτεθοῦν κατ' ἄλλον τρόπον, εἰμὴ μόνον ἐὰν ὁ τάφος προὑπῆρχε, κατόπιν δέ, τυχῶν σεβασμοῦ κατὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ Μνημείου, παρέμεινε ἀθικτος, ἀφοῦ ἐπληρώθη τὸ μεταξὺ τῆς κρηπίδος καὶ τῶν κεκλιμένων κεράμων διάστημα διὰ τοῦ προαναφερθέντος ὑλικοῦ. Ἐντὸς τοῦ τάφου οὐδὲν κτέρισμα ἀπεκαλύφθη. Παρὰ ταῦτα, ἐντὸς τοῦ γεμίματος τούτου συνελέγησαν ὀλίγα θραύσματα πηλίνων ἀντικειμένων, πιθανώτατα προσφορῶν εἰς τὸν νεκρὸν. Ἡ ἀνεύρεσις τῶν θραυσμάτων ἐντὸς τοῦ γεμίματος εἶναι δύσκολος νὰ ἐρμηνευθῆ, δεδομένου ὅτι αἱ γνώσεις ἡμῶν σχετικῶς πρὸς τὴν διαδικασίαν ἐνταφιασμοῦ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἶναι λίαν ἑλλιπεῖς³.

³ ΑΕ 1958 (1961), σ. 138.

1. Θραύσμα ληκύθου. Σφζ. ύψος 0.039 μ. Σφζ. μήκος περιφέρειας 0.068 μ. Σφίζεται μέρος του άνω τμήματος της κοιλίας του άγγείου με κιτρινωπὸν επίχρῖσμα. Μελανόγραφος διακόσμησις ζώνης ἐκ διπλοῦ κιγκλιδωτοῦ, ὑποκάτω δὲ στενῆς παραλλήλου πρὸς τοῦτο ζώνης, θαλλὸς κισσοῦ. Ἐκ τοῦ ἐργαστηρίου τῆς Beldam.

2. Θραύσμα ληκύθου. Σφζ. ὕψος καὶ μήκος περιφέρειας 0.062 καὶ 0.019 μ. ἀντιστοιχῶς. Τὸ θραύσμα, ἐκ τοῦ ὀπισθίου ἄνω τμήματος τῆς κοιλίας τοῦ ἄγγείου. Ἡ ἐπιφάνεια πληροῦται διὰ καστανερόχρου στίλβοντος γανώματος.

3. Θραύσμα ἐκ τῆς κοιλίας ἐρυθρομόρφου ἄγγείου, διαστάσεων 0.042×0.30 μ. Ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας σπειροειδὲς κυμάτιον (laufender Hund).

4. Μελαμβαφὲς θραύσμα χειλέων καὶ κοιλίας ἄγγείου (κύλικος). Διαστάσεις: 0.052×0.029 μ. Γάνωμα ἠλλοιωμένον, κιτρινοφαῖου χρώματος.

5. Λύχνος μελαμβαφὲς τεθραυσμένος. Σφζομένη μεγίστη διάμετρος 0.073. Ὑψ. 0.022 μ. Διάμετρος δισκοειδοῦς βάσεως 6 ἑκατ. Λίαν ἐλλιπὴς κατὰ τὰ χεῖλη.

Παντελῶς ἀποκεκρουμένος κατὰ τὴν μύξαν. Ὁ πυθμὴν τοῦ λύχνου ἐπίπεδος μετὰ μελαίνης γανώσεως μετρίως διατηρήσεως. Ἐξωτερικῶς, πλὴν τῆς βάσεως, ὁ λύχνος φέρει συιλπνὸν μέλαν γάνωμα, ἀκόμη καὶ μεταξὺ τῶν δύο ἀποφύσεων τῆς ἐλλιπούσης λαβῆς. Ἡ βάση ἐπίπεδος καὶ ἐλαφρῶς προεξέχουσα σφίζει ἴχνη πορφυροῦ χρώματος. Κατὰ τὴν περιφέρειαν τοῦ δίσκου ἐγγεγραμμένος κύκλος πεποιημένος πρὸ τῆς ὀπτήσεως. Ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς βάσεως, πέρα τοῦ κέντρου, τρία ἐγγάρακτα σύμβολα (graffiti), ὕψους 0.011 μ. περίπου, πιθανῶς ἀριθμητικὰ σύμβολα ἀπλοῦ γραμμικοῦ συστήματος¹ (πίν. Ε γ).

Ὁ τύπος τοῦ λύχνου ἀνάγεται εἰς τὴν δμάδα 21B τῆς Ἀγορᾶς², λίαν συχνὸς ἰδίως κατὰ τὰ μέσα τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος. Μὲ τὰς

¹ Τοιαῦτα σύμβολα βλ. LUCY TALCOTT, Pottery from a Fifth-Century Well, Hesperia 4, 1935, σ. 515-6, εἰκ. 28, ἀριθμ. δημοσ. 85-88.

² RICHARD HUBBARD HOWLAND, Greek Lamps, The Athenian Agora, τ. IV, 1958, σ. 46.

αὐτὰς ἀναλογίας, κατὰ τι μικρότερος (διάμ. 0.070), ὁ λύχνος 165 (L3971)³ τῆς Ἀγορᾶς, τῆς περιόδου 490-460 π.Χ.

Ἡ χρονολόγησις τῆς ταφῆς II, ὡς ἐπικυροῦται διὰ τῶν ἀνωτέρω θραυσμάτων, ἀνάγεται εἰς τοὺς περὶ τὰ μέσα τοῦ 5ου αἰ. χρόνους.

Ταφή III. Ὁ ἀνατολικώτερος τῶν τάφων, ὁ κεραμοσκεπὴς III, Α. - Δ. κατευθύνσεως, ἀνευρέθη εἰς βάθος 3.10 μ. Ἀπέχων 0.40 μ. ἀπὸ τῆς βορείας οἰκοδομικῆς γραμμῆς εἰσήχθη κατὰ μικρὸν αὐτοῦ τμήμα ὑπὸ τὴν παρακειμένην ὁδὸν Καλογήρου Σαμουήλ. Κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς συστηματικῆς ἀνασκαφικῆς ἐρεῦνης ὁ τάφος εἶχεν ἤδη παραβιασθῆ ὑπὸ τῶν ἐργατῶν. Ἐν, ὑπὸ τὴν Καλ. Σαμουήλ, παραμείναν ἄθικτον τμήμα τοῦ τάφου συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐξαγωγήν συμπερασμάτων (βλ. πίν. Η β καὶ κάτω πιν. εἰκ. 1). Ὁ τάφος ἀνήκεν εἰς τὸν γνωστὸν τύπον τῶν καλυβιτῶν, ἦτοι, δύο ἐφ' ἑκατέρας πλευρᾶς λακωνικοὶ στρωτῆρες συναντώμενοι κατ' ὀξείαν γωνίαν. Στρωτῆρες ἔφρασσον ἐπίσης τὰς στενάς πλευρᾶς τοῦ τάφου, ὁ ὁποῖος ἔβαινε ἐπὶ τῆς μαλακῆς κιμωλιάς. Τὸ κατὰ προσέγγισιν μήκος τοῦ τάφου ὑπελογίσθη εἰς 1.80 μ. περίπου. Πλάτ. 0.50 μ. καὶ ὕψ. 0.30 μ. περίπου. Ὁ σκελετὸς τοῦ νεκροῦ εἶχε παντελῶς διαταραχθῆ ὑπὸ τῶν ἐργατῶν, οὕτως ὥστε νὰ στεροῦμεθα σχετικῶν λεπτομερειῶν. Παρὰ ταῦτα, διὰ τῆς ἀνευρέσεως θραυσμάτων τινῶν ἐρυθρομόρφου κρατῆρος ἐντὸς τῶν ἐκ τοῦ τάφου προερχομένων χωμάτων, διαπιστοῦται ἡ ἐναπόθεσις ἄρρενος. Κτερίσματα, προερχόμενα ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ τάφου καὶ ἀνευρεθέντα ἐντὸς τῶν ἐξ αὐτοῦ προερχομένων χωμάτων, εἶναι τὰ ἀκόλουθα:

1. Δύο συνηρημολογημένα θραύσματα λευκῆς ληκύθου. Σφζ. ὕψος 0.143, σφζ. μήκος περιφέρειας 0.106 μ. Ἡ κάτω κοιλία φέρει καλὸν μέλαν γάνωμα. Ὑπεράνω, σχετικῶς πλατεία ζώνη χρώματος καστανοῦ χρυσίζοντος. Ἄνω, ἐπὶ τῆς λευκῆς ἐπιφανείας τῆς κοιλίας τοῦ ἄγγείου, διὰ καστανοφαῖου χρώματος (matt), ἐνδιαφέρουσα παράστασις νεκρικῆς στήλης ἐδραζομένης ἐπὶ κρηπίδος ἐκ

³ Περὶ τοῦ λύχνου ὑπ' ἀριθμ. 165, ἔ.ά. R. H. HOWLAND, σ. 47, πίν. 6 καὶ 34.

δύο βαθμίδων (πίν. Ε β). Ὀλίγον ἄνωθεν τοῦ μέσου ταύτης διακρίνομεν δεδεμένην ταινίαν. Τὰ δύο αἰωρούμενα ἔμπροσθεν τῆς στήλης ἄκρα ἀποδίδονται δι' ἐρυθροῦ χρώματος. Ἐτερον ἄκρον τῆς αὐτῆς ἢ ἐτέρας ὀλίγον ὑψηλότερον δεδεμένης ταινίας (μὴ σφζομένης σήμερον) χρώματος ἐξιτήλου ἰώδους πίπτει πλαγίως τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς τῆς στήλης. Ἄνωθεν τῆς βάσεως διακρίνονται δύο εἰσέτι προσδεδεμέναί ταινίαι χρώματος ἐρυθροῦ, ὧν πλατυτέρα ἢ ὑψηλότερον εὐρισκομένη. Ζεῦγος ἀπολήξεως τῶν ταινιῶν, πίπτον κάτω, ἐλίσσεται ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῶν δύο βαθμίδων. Ἄπαντα τὰ ἐλεύθερα ἄκρα τῶν ταινιῶν φέρουν θυσάνους ἐρυθροῦ καὶ μέλανος νήματος. Εἰς τὸ ἀριστερὸν μέρος τῆς στήλης διακρίνεται κατὰ τὸ κάτω τμήμα ὁ ποδῆρης χιτῶν ἰσταμένης γυναικείας μορφῆς. Ἀπόληξις ταινίας χρώματος ἰώδους ἐκ τοῦ κανοῦ ὃ ἐκράτει ἢ μορφῆ αὕτη διακρίνεται παρὰ τὸν χιτῶνα. Πρέπει νὰ τονισθῇ ἢ ἀξιόλογος προσπάθεια τοῦ γραφέως ὅπως δημιουργήσῃ ἐντύπωσιν προοπτικῆς παραστάσεως. Δι' αὐτὸ τὰς ἐπὶ τῶν βαθμίδων τοῦ μνημείου εὐρισκομένης ταινίας ἀποδίδει σκοπίμως κυματοειδεῖς. Θὰ ἠδυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι αἱ παρατηρούμεναι καινοτομίαι πρὸς τονισμὸν τοῦ βάθους συνδέουν τὸ θραῦσμα πρὸς τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος καὶ νὰ ἀναχθῶμεν εἰς τὸν κύκλον τοῦ γραφέως τῶν «τετραγώνων» (Quadrate) ἢ πιθανώτερον, εἰς τὸν τοῦ γραφέως τῶν «πτηνῶν» (Bird), τὸν ὅποιον ἐνθυμίζει ἀβιάστως ὁ τρόπος προσδέσεως τῶν θυσανωτῶν ταινιῶν¹ καὶ ἢ ἐνίοτε ἀνὰ ζεύγη στερέωσις τούτων². Σύγχρονα καὶ τὰ κατωτέρω περιγραφόμενα θραύσματα λευκῶν ληκύθων. Τὸ ὑπ' ἀριθμ. 2 πιθανῶς προέρχεται ἐκ τῆς ἤδη περιγραφείσης ληκύθου :

2. Θραῦσμα, διαστάσεων 0.038 × 0.046 μ. τοῦ ἄνω τμήματος τῆς κοιλίας λευκῆς ληκύθου.

¹ Βλ. λήκυθον α - α πίν. ΙΖ' ἐν τῇ δημοσιεύσει τοῦ Γ. Α. ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Περὶ τῶν ἐν Εὐβοίᾳ ἀρχαίων τάφων, 1910, στ. 72-73. Βλ. καὶ τὰς ληκύθους Ἄθηνῶν: ἐκ τάφου τοῦ Ἰλισοῦ, ΠΑΕ 1950, 119, εἰκ. 40-41, καὶ ἐξ ἀνασκαφῆς Λένορμαν, *Hesperia* 32, 1963, πίν. 44, λήκυθος D2.

² Βλ. ληκύθους D1 (πίν. 41), D2 (πίν. 44) ἐν *Hesperia* 32, 1963, σ. 120-121.

Παράστασις πρὸς τὰ ἄνω τεταμένης παλάμης δεξιᾶς χειρὸς διὰ καστανοῦ ἠραιωμένου χρώματος. Ὑπεράνω τέσσαρες πορτοκαλλόχροι διακοσμητικαὶ ζῶναι.

3. Θραῦσμα λευκῆς ληκύθου διαστάσεων 0.068 × 0.045 μ. Τὸ θραῦσμα, προερχόμενον ἐκ τῆς κοιλίας τοῦ ἀγγείου, φέρει παράστασιν νεκρικῆς στήλης διὰ φαιοῦ ἐξιτήλου χρώματος. Ταινίαι ἐρυθροῦ καὶ ἰώδους χρώματος δεδεμέναί ἐπὶ τῆς στήλης.

4. Ὀκτὼ θραύσματα ἐκ δύο λευκῶν ληκύθων. Ἐπὶ τῶν θραυσμάτων δυσκόλως διακρινόμεναι ταινίαι ἰώδους ἢ ἐρυθροῦ χρώματος.

5. Θραύσματα ἐρυθρομόρφου κωδωνοειδοῦς κρατήρος. Δύο μόνον τεμάχια σφζονται ἐκ τῆς κυρίας ὄψεως τοῦ ἀγγείου, ἐνῶ ἀντιθέτως ἢ ἐτέρα ὄψις, ἢ ὀπισθία, ἀπαρτιζομένη ἐκ συγκεκολλημένων θραυσμάτων σφζεται εἰς ἱκανὸν τμήμα. Ἐτερα θραύσματα, μὴ συναπτόμενα πρὸς ἄλληλα, προέρχονται ἐπίσης ἐκ τῆς ὀπισθίας ὄψεως τοῦ κρατήρος.

Τὸ ἀγγεῖον οὐδόλως ραδινὸν κατὰ τὸ περιγράμμα, ἢ λαβὴ (μία περισωθεῖσα) ἀπομακρυσμένη τοῦ σώματος, ἢ κατασκευὴ ἐπιμελημένη διὰ καθαροῦ ἀττικού πηλοῦ. Ὀπτησις πηλοῦ ἐπιτυχῆς. Τὸ στιλπνὸν βερνίκιον τοῦ κρατήρος εὐρίσκεται εἰς ἀρίστην κατάστασιν. Ἐπὶ τοῦ περιχειλώματος γλωσσωτῶν κόσμημα, ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ ἐσχηματοποιημένος κλάδος δάφνης. Ἡ ἐσωτερικὴ ἐπιφάνεια τοῦ ἀγγείου καλύπτεται ὑπὸ μέλανος γανώματος.

Α. Αἱ σφζόμεναι μορφαὶ τῆς κυρίας ὄψεως τοῦ κρατήρος εἶναι κατὰ πολὺ μικρότεραι τῶν τῆς ὀπισθίας. Περισωθέντα θραύσματα τῆς ὄψεως Α, τὰ κατωτέρω :

Θραῦσμα τῆς κοιλίας τοῦ κρατήρος, διαστάσεων 0.032 × 0.024 μ. Ἐλλιπῆς ἀνδρική μορφὴ ἐστραμμένη πρὸς τὰ ἀριστερά: σφζεται μέρος κεκαμμένου γόνατος, ἐφ' οὗ φέρεται μία τῶν χειρῶν καὶ πρὸ αὐτοῦ προτεταμένη χεὶρ ἀνήκουσα εἰς ἐτέραν ἐλλείπουσαν μορφήν (πίν. Γ' β, α).

Θραῦσμα ἐκ τῆς κοιλίας τοῦ κρατήρος. Διαστάσεις: σφζ. ὕψος 0.024, σφζ. πλάτος 0.056 μ. Ἐλλιπῶς σφζομένη γυναικεία μορφὴ βαδίζουσα πρὸς τὰ ἀριστερά: παρίσταται ἐν

ᾧψει τριῶν τετάρτων καὶ φέρει χιτῶνα καὶ πέπλον μετ' ἀποπύγματος. Διὰ τῆς μόλις διακοινομένης δεξιᾶς χειρὸς βαστάζει ἐπιμηκῆς τι ἀντικείμενον (θύρσον;). Ὑποκάτω, ζώνη συνεχόμενων μαιάνδρων καὶ ἀβακωτοῦ κοσμήματος (πίν. 5' β, ε).

Β. Ἡ δευτερεύουσα ὄψις τοῦ ἀγγείου σφύζεται, συγκεκολλημένη ἐξ εὐαρίθμων θραυσμάτων, εἰς ὕψος 0.168 μ. Σφριζομένη περιφέρεια κοιλίας 0.208 μ. Μέγιστον πλάτος 0.007 μ. Τοῦ κρατήρος σφύζεται τμήμα τῶν χειλέων, τῆς κοιλίας ὡς καὶ μιᾶς τῶν λαβῶν. Ἐπὶ τῆς κοιλίας παράστασις τριῶν ἀνδρικών μορφῶν (πίν. 5' α).

Αἱ δύο, ἐλλιπῶς σφριζόμεναι, φέρουν ἱμάτιον, ἴστανται δ' ἐκατέρωθεν πεσσοῦ γυμναστηρίου, ἐδραζομένου ἐπὶ χαμηλῆς βάσεως¹. Ἡ δεξιὰ τοῦ πεσσοῦ μορφή, προφανῶς ἀνήκουσα εἰς γυμναστήν, στηρίζεται ἐπὶ βακτηρίας. Πληρέστερον σφύζεται ἡ μορφή ἐφήβου, εὐρισκομένη εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ διδασκάλου. Ὁ ἐφηβος παρίσταται ἐστραμμένος πρὸς τοῦτον μὲ τὴν κεφαλὴν ἐν καταγραφῇ τὸ δὲ σῶμα ἐν ᾧψει τριῶν τετάρτων, ἐνδεδυμένος δι' ἱματίου μετὰ χαλαρῶν πτυχῶν. Ἡ κόμη περιβάλλεται διὰ ταινίας χρώματος λευκοῦ. Ὁ κορμὸς τοῦ νέου στρέφεται μετὰ χάριτος πρὸς τὰ δεξιὰ, ἐνῶ τὸ δεξιὸν τούτου πέλμα ἐκτείνεται ὀλίγον πλάγιως καὶ ὀπίσω. Ὁ ἀριστερὸς βραχίον κακαμμένος ἔμπροσθεν τοῦ στήθους εὐρίσκειται ὑπὸ τὸ ἱμάτιον, ὃ δὲ δεξιός, ἐλεύθερος τοῦ ἐνδύματος, ἐκτείνεται παρὰ τὸ ἰσχίον ἡσύχως. Ἐμπροσθεν τῆς κεφαλῆς τούτου εἰς σφαιρικός ἀρύβαλλος κεκοσμημένος διὰ λευκῶν ταινιῶν καὶ ἐξηρητημένος ἐκ γνωστῆς κατὰ τὴν χρῆσιν δερματίνης λωρίδος. Ὅπισθεν τοῦ ἐφήβου, ὀρθία ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ἐναπόκειται μία ὕδρια. Ἐπὶ ταύτης δι' ἀραιοῦ καστανοῦ βερνικίου ὑποδηλοῦνται φωτοσκιάσεις. Κάτωθεν τῆς παραστάσεως διακοσμητικὴ ζώνη ἐκ τριῶν

¹ Ἀνάλογον στήλην γυμνασίου ἐπὶ συγχρόνου ἀγγείου βλ. ἐν GISELA M. A. RICHTER - L. F. HALL, *Red-figured Athenian Vases in the Metropolitan Museum of Art*, 1936, σ. 193 - 194, πίν. 152, ὅπου ἡ πελίκη 153 τοῦ Ζωγράφου τοῦ Δίνου (420 - 410 π.Χ.) μὲ παράστασιν τριῶν ἀθλητῶν παρὰ τὴν στήλην γυμνασίου.

συνεχῶν μαιάνδρων ἐναλλασσομένων πρὸς ἀβακωτὸν κόσμημα.

Ἡ ἀνωτέρω σκηνὴ γυμναστηρίου², ἀποδομένη ἐνταῦθα μετὰ τοσαύτης ζωηρότητος, κατὰ τὸν ἐπόμενον αἰῶνα (4ον π.Χ. αἰῶνα) ἀπετέλεσε θέμα συχνότατα ἀπαντῶν εἰς τὰ ἐργαστήρια τῆς νοτίου Ἰταλίας, καίτοι ἐκφυλισμένον³.

Εἰς τὴν αὐτὴν ὄψιν τοῦ κρατήρος ἀποδίδονται μετὰ βεβαιότητος τὰ κατωτέρω θραύσματα :

Τμήμα τῶν χειλέων, τοῦ λαιμοῦ καὶ τοῦ ἄνω τμήματος κοιλίας τοῦ κρατήρος, συγκεκολλημένον ἐκ τεσσάρων θραυσμάτων. Σφριζ. μήκος 0.116 μ. καὶ ὕψος 0.06 μ. Γλωσσωτὸν κόσμημα ἐπὶ τοῦ περιχειλώματος, κλάδος δάφνης ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ. Ἐπὶ τοῦ σφριζομένου ἄνω τμήματος τῆς κοιλίας ἐλλιπῆς παράστασις σπλεγγίδος (πίν. 5' β, γ).

Θραῦσμα ἐκ τῆς κοιλίας τοῦ κρατήρος, διαστάσεων 0.02 × 0.035 μ. Ἐλλιπῆς παράστασις ἀνδρικής κεφαλῆς. Σφριζονται οἱ ὀφθαλμοὶ καὶ μέρος τοῦ διὰ λευκῆς ταινίας περιβεβλημένου ἄνω τμήματος τῆς κεφαλῆς, ἡ ὁποία, εἰκονιζομένη ἐν κατατομῇ, βλέπει δεξιᾶ (πίν. 5' β, δ).

Ἐκτὸς τῶν προαναφερθέντων τμημάτων τοῦ κρατήρος ἐναπομένουν τρία εἰσέτι θραύσματα, τῶν ὁποίων ἡ κεκοσμημένη ἐπιφάνεια δὲν παρέχει ἐνδείξεις πρὸς ἐξακρίβωσιν τῆς θέσεως ἐξ ἧς προέρχονται. Τὰ σφριζόμενα ἀποτμήματα εἶναι :

Θραῦσμα ἐκ τῶν χειλέων καὶ τοῦ λαιμοῦ τοῦ κρατήρος. Σφριζόμενον μήκος 0.07 μ., σφριζ. ὕψος 0.032 μ. Ἐπὶ τοῦ περιχειλώματος γλωσσωτὸν κόσμημα. Ὁ λαιμὸς περιθέεται ὑπὸ κλάδου δάφνης (πίν. 5' β, β).

Θραῦσμα ἐκ τῆς κοιλίας τοῦ κρατήρος, διαστάσεων 0.040 × 0.026 μ. Ἐλλιπῆς παράστασις κίονος (;). Εἰς τὰ ἀριστερὰ τούτου, ὀλίγον διακρινόμεναι πτυχὰ ἐνδύματος (πίν. 5' β, στ).

Θραῦσμα ἐκ τοῦ κάτω μέρους τῆς κοι-

² Περὶ σκηνῶν ἐκ παλαίστρας βλ. SEMNI KAROUZOU, *Scènes de palestre*, BCH 86, 1962, σ. 430 - 466, εἰκ. XIII - XVIII.

³ Πλήθος ἀναλόγων παραστάσεων βλ. ἐν C.V.A. Italia (6) 248 - 299 = Lecce (2) IV, D^r, πίν. 9 - 28. (Stile Apulo).

λίας τοῦ κρατήρος, διαστάσεων $0.038 \times 0.029 \mu$. Ζώνη συνεχομένων μαϊάνδρων καὶ ἀβακωτοῦ κοσμήματος. Ὑπεράνω ἑλλιπῆς παράστασις. Ἴσως εἰκονίζονται οἱ ἄκροι δάκτυλοι τοῦ ποδὸς μίας τῶν παριστανομένων μορφῶν (πίν. ζ' β, ζ).

Ἡ εὐρεία κοιλία τοῦ κρατήρος καλύπτεται ὑπὸ ἐξαιρετοῦ ποιότητος βερνικίου. Διὰ πλαγίου φωτισμοῦ διακρίνεται ἡ χρῆσις παχυτέρου βερνικίου κατὰ τὸ περίγραμμα τῶν μορφῶν. Αἱ πτυχαὶ τῶν ἐνδυμάτων καὶ αἱ φωτοσκιάσεις ἔχουν ἀποδοθῆ δι' ἡραιωμένου καστανοῦ βερνικίου. Ἀνάλογος, πρὸς ἐμπλουτισμὸν τῆς παραστάσεως, ἡ χρῆσις λευκοῦ χρώματος πρὸς δήλωσιν τῶν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῶν ἐφήβων ταινιῶν. Ἡ σύνθεσις τοῦ ἀγγειογράφου, διακρινόμενη διὰ τὴν φυσικότητα καὶ τὴν ἐπιμελημένην ἐκτέλεσιν τῆς ἀπεικόνισεως, ἐλκύει διὰ τῆς πραότητος καὶ εὐγενείας τῶν παριστανομένων μορφῶν, αἱ ὁποῖαι, ὡς ἐξ ἀναλύσεως συνάγεται, ἔχουν δεχθῆ ἐπίδρασιν ἐκ τῶν γλυπτῶν ἀριστουργημάτων τῆς περιόδου καθ' ἣν εἰργάσθη ὁ ζωγράφος. Ἡ προσθία ὄψις τοῦ ἀγγείου ἐκοσμεῖτο μὲ μορφὰς μικροτέρων διαστάσεων ἐκεινῶν τῆς ὀπισθίας ὄψεως (βλ. θραύσματα, πίν. ζ' β, α - ε). Γεγονὸς ἐπισηρὸν τὴν προσοχὴν ἡμῶν εἶναι ἡ ἑλλιπῆς προοπτικὴ ἀπόδοσις τοῦ περιγράμματος τῶν ποδῶν εἰς τὰς παριστανομένας μορφὰς τοῦ κρατήρος. Αὕτη εὐρίσκεται εἰς προφανῆ ἀσυμφωνίαν πρὸς τὴν ὑπόλοιπον σύνθεσιν, ἡ ὁποία ἀποδίδεται μετὰ πολλῆς προσοχῆς. Παράστασις τεχνοτροπικῶς συγγενῆς κατὰ τὴν χαλαρὰν ἀπόδοσιν τῶν πτυχῶν τῶν χιτῶνων, προσέτι δὲ καὶ τὸ ἀτελὲς περίγραμμα τῶν κάτω ἄκρων τῶν ἐφήβων, εὐρηται εἰς πελίκην τοῦ Μητροπολιτικοῦ Μουσείου¹. Ἡ πελίκη, συνδεθεῖσα ὑπὸ τοῦ BEAZLEY πρὸς τὴν τεχνοτροπίαν τοῦ γραφέως τοῦ Δίνου τοῦ Βερολίνου, κατατάσσεται εἰς τὴν δεκαετίαν τοῦ 420 - 410 π.Χ.

Ἐκ τῆς κυρίας ὄψεως τοῦ κρατήρος τὸ

¹ RICHTER-HALL, ἔ. ἀ. πελίκη 153, σ. 193 - 4, πίν. 152, 173. Ἐτέρα πελίκη τοῦ 420 π.Χ. (BEAZLEY «Art des Kleophonmalers») εἰκονίζει ἐπὶ τῆς ὀπισθίας ὄψεως μορφὴν φέρουσαν χιτῶνα μετὰ ὁμοίων πτυχῶσεων καὶ ἀνάλογον πρὸς τὸ ἡμέτερον σχέδιον προοπτικῆν ἀπόδοσιν τῶν κάτω ἄκρων: C.V.A. Deutschland (1) 1 - 46 = Bonn (1) 1 - 46, III, σ. 15 - 16, πίν. 14, 1 - 2.

θραῦσμα ε τοῦ πίν. ζ' β παρουσιάζει τὸ μέγιστον ἐνδιαφέρον. Αἱ πτυχώσεις τοῦ ἐξωγραφημένου πέπλου διαγράφονται ἐνιαχοῦ διὰ γραμμώσεων σπειροειδῶν ἀλλαχοῦ δὲ κυματοειδῶν. Ἡ τοιαύτη ἐκτέλεσις εὐρίσκεται ἐγγὺς τοῦ ἐπὶ τοῦ κρατήρος τῆς Βοστόνης σχεδίου (95.25), τοῦ ἀποδιδόμενου εἰς τὸν γραφέα τοῦ Κλεοφῶντος². Πλέον διαφωτιστικὴ ἀποβαίνει ἡ παρατηρουμένη ὁμοιότης τῶν πτυχῶσεων τοῦ πέπλου τῆς μορφῆς τοῦ θραύσματος ε πρὸς τὰς ἀραιότερας ὁμως ἀναδιπλώσεις καὶ ἐν γένει τὴν γραμμικὴν ἀπόδοσιν, ἡ ὁποία ποικίλλει τὰς χλαμύδας τῶν κυνηγῶν, εἰς παράστασιν ἐπὶ τοῦ κρατήρος MS. 5682 εὐρισκομένου ἐν Φιλαδελφείᾳ τῆς Ἀμερικῆς. Ἡ παράστασις, ἀνήκουσα εἰς τὴν δεκαετίαν τοῦ 420 - 410 π.Χ., ἀποδίδεται εἰς τὸν γραφέα τοῦ Δίνου³. Ἐπίσης εἰς τὸν αὐτὸν καλλιτέχνην ἔχει ἀποδοθῆ τὸ θραῦσμα κωδωνοειδοῦς κρατήρος (24.97.38) τοῦ Μητροπολιτικοῦ Μουσείου Ν. Ὑόρκης μὲ παράστασιν ἀνακλινομένου ἐφήβου⁴. Ἡ κατατομὴ τούτου, λεπτομέρεια εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τὴν ἐλκυστικὴν διευθέτησιν τῶν βοστρύχων, εὐρίσκουν παράλληλον εἰς τὸν ἐφήβον τοῦ ἡμετέρου ἀγγείου πίν. ζ' α. Πιθανώτατα ἡ σύνθεσις τῆς κυρίας ὄψεως τοῦ κρατήρος σχετίζεται μὲ σκηνὴν Διονύσου καὶ τῆς ἀκολοιῦσας του. Ὁ κρατὴρ δύναται νὰ χρονολογηθῆ εἰς τοὺς περὶ τὸ 430 - 420 π.Χ. χρόνους (BEAZLEY δι' ἐπιστολῆς). Φαίνεται ὅτι τεχνοτροπικῶς συνδέεται μὲ τὸν Ζωγράφον τοῦ Δίνου, καίτοι δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι προέρχεται ἐκ τῆς σχολῆς τούτου.

Ἐκ τοῦ γείσματος τοῦ τάφου καὶ τῆς περὶ αὐτὸν ἐπιχώσεως προέρχονται καὶ τὰ ἐπόμενα θραύσματα:

6. Θραῦσμα ἐρυθρομόρφου ἀγγείου, διαστάσεων $0.037 \times 0.037 \mu$. Σφύζεται τμήμα ἐκ

² J. D. BEAZLEY, Attic Red-figured Vases in American Museums, 1918, σ. 181 - 2, εἰκ. 114.

³ J. D. BEAZLEY, Attic Red-figure Vase-painters, Oxford 1963, τ. II, σ. 1154, Bell - kraters, 37, ὅπου ὁ κρατὴρ 5682 τοῦ Ζωγράφου τοῦ Δίνου.

⁴ J. D. BEAZLEY, Attic Red - figure Vase - painters, Oxford 1963, τ. II, σ. 1153, Bell - kraters, 23, βλ. θραῦσμα 24.97.38.

χλαμύδος μετ' ἀραιῶν πτυχώσεων. Ἐσωτερικῶς μέλαν ἠραιωμένον γάνωμα (πίν. Ε δ, 1).

7. Θραῦσμα ἐκ τῆς κάτω κοιλίας ἐρυθρομόρφου ἀγγείου. Διαστάσεις 0.039×0.034 μ. Σφίζεται τμήμα ἐκ τοῦ κατωτέρου μέρους ἰσταμένης μορφῆς γυναικὸς ἐνδεδυμένης δι' ἱματίου, ὅφ' ὃ διαφαίνεται πολύπτυχος χιτών. Δεύτερον τέταρτον 5ου π.Χ. αἰῶνος (πίν. Ε δ, 2).

8. Θραῦσμα ἐκ τῆς ἄνω κοιλίας ἐρυθρομόρφου ἀρυβαλλοειδοῦς ληκύθου. Σφζ. ὕψος 0.029, μῆκος περιφερείας (σφζ.) 0.046 μ. Ἐκ τῆς παραστάσεως σώζονται ἠνωρθωμένα πτέρυγες. Φαίνεται ὅτι αὐταὶ ἀνήκουν εἰς ἰπταμένην μορφὴν ἢ εἰς σφίγγα. Τὸ ἀρχαιότατον τοῦτο μυθολογικὸν ὄν ἀπαντᾷ πολλάκις εἰς τὴν ἀγγειογραφίαν τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος. Ἀγγεῖα καὶ δὴ λήκνυθι ἀρυβαλλοειδεῖς, χρησιμεύουσαι ἰδιαίτατα ὡς νεκρικαὶ προσφοραί, κοσμοῦνται συχνότατα μὲ σφίγγας, λόγῳ τοῦ χθονίου αὐτῶν χαρακτήρος.

9. Θραῦσμα ἐκ τοῦ κάτω μέρους τῆς κοιλίας λευκῆς ληκύθου.

10. Ἐρυθρόμορφον θραῦσμα ἀγγείου, διασφζον ἐλλιπῶς ἀκαθόριστον παράστασιν.

11. Θραῦσμα ληκνυθίου μετ' ἐφθαρμένου λευκοκιτρίνου ἐπιχρίσματος.

12. Θραῦσμα ἀγγείου, κεκοσμημένον διὰ πλατείας μελαίνης ταινίας.

Ὁ τάφος III, χρονολογούμενος ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐν αὐτῷ περιεχομένων κτερισμάτων, τοποθετεῖται ἐντὸς τῆς δεκαετίας 430 - 420 π.Χ.

Ταφή IV. Ὁ τάφος IV ἐδραζόμενος ἐπὶ τοῦ προαναφερθέντος ἐδαφικοῦ ἐξάρματος (πρβ. ἄνωτ. σ. 10) ὑπῆρξεν ὁ μόνος ἀνευρεθεὶς ἐξω τῶν ὀρίων τοῦ οἰκοπέδου, κείμενος καθ' ὀλοκληρίαν ὑπὸ τὴν παρακειμένην ὁδὸν Ψαρομηλίγγου, μὲ προσανατολισμὸν Β.-Ν. καὶ ἐλαφρὰν ΒΔ. ἀπόκλισιν. Ἄνευρέθη εἰς βάθος 2.70 μ. ἀπὸ τοῦ ὕψους τῶν κρασπέδων, ἀπέχων 1.85 μ. ἀνατολικῶς τοῦ Μνημείου (περὶ τοῦτου διαλαμβάνομεν κατωτέρω ἐν σ. 19-21) καὶ 0.15 - 0.20 μ. πέραν τῆς βορείας οἰκοδομικῆς γραμμῆς (βλ. κάτωψιν εἰκ. 1). Τὸ μῆκος τοῦ τάφου δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ ἐξακριβωθῇ ἐπακριβῶς, διότι ἡ ἔρευνα ἐγένετο διὰ διανοίξεως στενῆς σήραγγος ἐκ τῆς βο-

ρείας παρειᾶς τοῦ οἰκοπέδου πρὸς τὴν ὁδόν. Ἡ διερεύνησις τοῦ τάφου ἐπετεύχθη εἰς μῆκος 1.70 μ. Πλάτος καὶ ὕψος τάφου 0.50 καὶ 0.40 - 0.45 μ. ἀντιστοίχως.

Ὁ τάφος, κεραμοσκεπῆς τοῦ γνωστοῦ τύπου τῶν καλυβιτῶν, χάριν στερεωτέρας κατασκευῆς ἐστηρίζετο ἐκατέρωθεν οὐχὶ διὰ μιᾶς μεμονωμένης, ὡς συνήθως, σειρᾶς κεράμων, ἀλλὰ διὰ τριῶν ἐπαλλήλων. Ἀνὰ δύο κέραμοι ἔφρασσον καὶ ἐκατέραν τῶν στενῶν πλευρῶν τοῦ τάφου.

Τὸ δάπεδον ἀπηρτίζετο ἐκ στρωτήρων τεθειμένων κατὰ μῆκος. Αἱ πλείσται τῶν κεράμων ἔφερον ἐσωτερικῶς μέλαν γάνωμα. Πάχος κεράμων 0.015 - 0.020 μ. Ἐντὸς τοῦ τάφου, ἐκτάδην κείμενος, ἀνευρέθη σκελετὸς γυναικὸς μὲ τὴν κεφαλὴν πρὸς Νότον, ὡς δεικνύουσιν τὰ κτερίσματα. Παρὰ τὴν λεκάνην τῆς νεκρᾶς ἀνευρέθησαν τεθραυσμένα, ἔνεκα ὑποχωρήσεως τῆς ὀροφῆς τοῦ τάφου, τὰ κάτωθι εὐρήματα:

1. Σκύφος ἐξ εὐαρίθμων θραυσμάτων συγκεκολλημένος, ἐλλιπῆς κατὰ τὸ χεῖλος καὶ μικρὸν τμήμα ἀμφοτέρων τῶν λαβῶν. Ὑψ. 0.05. Διάμ.: βάσ. 0.065, χεῖλ. 0.103 μ. Σῶμα σχετικῶς βαθύ, λαβαὶ ὀριζόντιοι, βάσις δακτυλιόσχημος. Μέλαν γάνωμα ἐφ' ὅλης τῆς ἐπιφανείας, πλὴν τοῦ διὰ πορφυροῦ χρώματος κεκοσμημένου δίσκου τῆς βάσεως. Ἐπὶ ταύτης, πέριξ τοῦ διὰ μέλανος στίγματος σημειωμένου κέντρου, τρεῖς ὁμόκεντροι κύκλοι. Τῶν αὐτῶν περίπου διαστάσεων ὁ σκύφος LIX, 4, τῆς παρὰ τὴν πλατεῖαν Συντάγματος ἐρέυνης, προερχόμενος ἐκ τάφου τοῦ τέλους τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος¹. Ἐγγύτερον πρὸς τὸν ἡμέτερον σκύφον, ὡς πρὸς τὴν βάσιν καὶ τὸ περιγράμμα τῆς κοιλίας, κεῖνται οἱ ἐν τῇ ἀνασκαφῇ τῆς Ὀλύνθου εὐρεθέντες ὑπ' ἀριθμ. 660 καὶ δὴ 665 σκύφοι, ἀμφοτέροι χρονολογούμενοι εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος², ὡς καὶ ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος σκύφος τοῦ τάφου IV (πίν. Ζ α ἀριστερά).

2. Λεκανὶς μετὰ πώματος ἐξ εὐαρίθμων θραυσμάτων συγκεκολλημένη, ἐλλιπῆς κατὰ

¹ ΑΕ 1958 (1961), σ. 93, εἰκ. 161.

² Βλ. DAVID M. ROBINSON, Excavations at Olynthus, τ. XIII, 1950, σ. 330 - 331, πίν. 209.

μικρὸν τμήμα τῆς κοιλίας καὶ ἐν θραῦσμα τοῦ χείλους τοῦ πώματος. Ὑψος μετὰ πώματος 0.075. Διάμ.: βάσ. 0.051, πώματος 0.041 μ. Ἐνδρὸ χαμηλὸν σῶμα μετ' εὐρείας δακτυλιοσχήμου βάσεως (0.013 μ.). Πῶμα μετὰ δυσκοειδοῦς ἐπιπέδου λαβῆς, πεπιεσμένης ἐν τῷ ἐσωτερικῷ. Μέλαν γάνωμα ἐφ' ὅλης τῆς ἐπιφανείας, πλὴν τῆς διὰ πορφυροῦ χρώματος κεκοσμημένης δακτυλιοσχήμου βάσεως καὶ τῆς δυσκοειδοῦς λαβῆς, ὅπου περίξ τοῦ κέντρου φέρονται ἐπὶ τῆς ἐξηρημένης ἐπιφανείας δύο ὁμόκεντροι κύκλοι. Ἐκ τῆς Ὀλύνθου παρόμοιαι λεκανίδες χρονολογοῦνται κυρίως εἰς τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα. Εἰδικώτερον ἡ λεκανὶς 1010¹ μετ' εὐρείας δακτυλιοσχήμου βάσεως, ἀλλ' ὑψηλότερα, χρονολογεῖται εἰς τὸ α' ἡμισυ τοῦ αἰῶνος. Ἐπίσης ὅμοιοι πρὸς τὴν ἡμετέραν λεκανίδα, χρονολογούμενοι εἰς τὸ τέλος τοῦ 5ου π.Χ. αἰ., εἶναι οἱ τύποι 636 καὶ 636B². Οὕτω ἡ ἡμετέρα λεκανὶς, κατὰ τι νεωτέρα τῶν δύο τελευταίων τούτων τύπων, χρονολογεῖται εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος (πίν. Ζ α δεξιὰ).

3. Ἐρυθρόμορφον ἀρυβαλλοειδὲς ληκῦθιον, ἑλλειπὲς κατὰ τὸ πλεῖστον τοῦ χείλους καὶ τὴν λαβὴν ἀπὸ τῆς ἀποφύσεώς της. Ὑψος 0.097, διάμετρος βάσεως 0.048 μ. Γάνωμα εἰς πλεῖστα σημεῖα ἐφθααρμένον. Ἐπὶ τῆς κοιλίας παραστάσεις κεφαλῆς γυναικὸς ἐν κατατομῇ πρὸς τὰ δεξιὰ. Ἡ παριστανομένη εἰκονίζεται βλέπουσα πρὸς τὰ ἀριστερὰ καὶ ἄνω. Ἡ κεφαλὴ της κοσμεῖται διὰ κρηδέμνου μὲ κομψὸν δεσμὸν κόμης ὀπίσω, κόρυμβον. Ἡ εἰκονιζομένη φέρει ἐνώτια καὶ περιδέλαιον. Ἐπὶ τοῦ κροτάφου εὐμεγέθης δίσκος καὶ κυματοειδεῖς γραμμαὶ ἀποδίδουσι βοστρύχους. Μικρὸν στίγμα ἐπὶ τῆς ρινός. Ἐμπροσθεν τῆς κεφαλῆς βλαστόσπειρα. Ἡ ὅλη παράστασις περιορίζεται κάτω ὑπὸ λεπτῆς ταινίας διηκούσης κατὰ τὴν προσθίαν ἐπιφάνειαν. Ἰχνη πορφυροῦ χρώματος ἐπὶ τῆς παραστάσεως ὡς καὶ ἐπὶ τῆς βάσεως τοῦ ἀγγείου (πίν. Ζ β ἀριστερά).

Θέματα παρεμφερῆ προτομῶν ἀμφοτέρων τῶν φίλων παρουσιάζονται ἐπὶ ἀρυβαλλοειδῶν ἰδίᾳ ληκῦθων καὶ πωμάτων λεκανίδων πρὸς

τὸ τέλος τοῦ 5ου καὶ κατὰ τὸν 4ον π.Χ. αἰ.³ Ἡ ὡς ἄνω ληκῦθος χρονολογεῖται εἰς τὸ α' τέταρτον τοῦ 4ου π.Χ. αἰ. τοῦτο ἐπιβεβαιούται ἐκ τῶν λοιπῶν κτερισμάτων τοῦ τάφου. Εἰς τὸν αὐτὸν αἰῶνα ἀνήκει ἀνάλογον εὐρημα τῆς Ὀλύνθου: Ἡ ἀρυβαλλοειδὲς ληκῦθος 251, ἡ ὁποία εἶναι σφαιρικώτερα τῆς ἡμετέρας, ἡ δὲ παριστανομένη κεφαλὴ φέρει διάφορον κάλυμμα⁴.

4. Πυξίς ἐρυθρόμορφος, ἐξ εὐαρίθμων θραυσμάτων συγκεκολλημένη. Ἐλλειπὴς κατὰ τινα μέρη τοῦ σώματος ὡς καὶ τοῦ πώματος. Ὑψος: μετὰ πώματος 0.06 ἄνευ πώματος 0.04. Διάμετροι: βάσεως 0.075, χεϊλέων 0.106, πώματος 0.13 μ.

Τὸ σῶμα, ἀβαθεῖς κυλινδρῖκόν, προεξέχει ἐξωτερικῶς καὶ ὑπεράνω τῆς βάσεως ὀριζοντίως καθ' ὅλην τὴν περιφέρειαν. Ἡ βάσις εἶναι δακτυλιοσχημὸς μὲ αἰσθητῶς ἠλαττωμένην διάμετρον. Τὸ κυρτὸν πῶμα φέρει ἐν τῷ κέντρῳ ὀπὴν πρὸς στερέωσιν μεταλλικοῦ κρίκου. Ἐξωτερικῶς τὸ κυρτὸν τοίχωμα τῆς πυξίδος περιθέεται ὑπὸ θαλλοῦ δάφνης μετὰ λευκῶν ἀνθέων καὶ ἡ κάτωθεν προεξοχὴ ὑπὸ ἰωνικοῦ κυματίου. Ἐπὶ τῆς ἐξηρημένης ἐπιφανείας τῆς δακτυλιοσχήμου βάσεως, περίξ τοῦ διὰ στίγματος σημειουμένου κέντρου, τρεῖς λεπτοὶ ὁμόκεντροι κύκλοι φαιοῦ χρώματος ὡς καὶ δύο μέλανες παχεῖς. Ἐσωτερικῶς μέλαν γάνωμα. Ὅμοίως τὸ αὐτὸ γάνωμα καὶ ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς τοῦ πώματος ἐπιφανείας.

Τὸ πῶμα σφύζεται εἰς καλὴν κατάστασιν. Τοῦτο κοσμεῖται ἐξωτερικῶς, ἀφ' ἑνὸς ὑπὸ δύο ὁμοκέντρων ταινιῶν, αἱ ὁποῖαι φέρουν ἰωνικὸν κυμάτιον, ἐξ ὧν ἡ μία εἶναι περίξ τῆς ὀπῆς τῆς ἐλλειπούσης λαβῆς, ἡ δ' ἑτέρα περὶ τὸ χεῖλος, καὶ ἀφ' ἑτέρου ὑπὸ παραστάσεως γυναικωνίτου, ἐξ μορφῶν μεταξὺ τῶν δύο ταινιῶν (πίν. Ζ β δεξιὰ καὶ Ζ γ).

Τὸν πυρῆνα τῆς παραστάσεως ἀποτελοῦν δύο καθήμεναι γυναικεῖαι μορφαί. Μεταξὺ τούτων νεάνις, πιθανώτατα χορεύτρια, ἐὰν κρίνωμεν ἐκ τῆς στάσεως τοῦ σώματος καὶ τῆν

¹ DAVID M. ROBINSON, *Olynthus*, τ. XIII, 1950, σ. 408 (1010), πίν. 207.

² Αὐτόθι σ. 322 (636 καὶ 636B), πίν. 211.

³ Βιβλιογραφίαν βλ. ἐν ΑΕ 1958 (1961), σ. 80, 4 (εἰκ. 138).

⁴ DAVID M. ROBINSON, *ἔ. ἀ. τ.* V, 1933, σ. 147, πίν. 116.

περιέλιξιν τοῦ χιτῶνος περι τὰς κνήμας, ὀρχουμένη ἐγγειρίζει εἰς τὴν καθήμενην νεαρὰν ἀντικειμενόν τι. Ἴσως ἢ δεχομένη τοῦτο εἶναι μέλλουσα νύμφη, ἣτις φέρει χιτῶνα μὲ ζώνην περι τὴν ὀσφύν καὶ κάθηται ἐπὶ ὑφάσματος ἐρριμμένου ἐπὶ ἔδρας, καλυπτομένης ὑπὸ τούτου. Περιδέραϊον καὶ ψέλια στολίζουσι τὴν παριστανομένην νεάνίδα· ταύτης ἢ κεφαλὴ κοσμεῖται διὰ κομποῦ κορύμβου.

Ἡ ἐτέρα καθήμενη γυναικεία μορφή γυμνὴ κατὰ τὸν ἄνω κορμόν, μὲ τὸν χιτῶνα περιβάλλοντα τὸ κάτω σῶμα ἀπὸ τοῦ ὕψους τῆς ὀσφύος, στρεφομένη ὀπίσω θεᾶται τὴν σκηνήν. Ἡ εἰκονιζομένη φέρει ψέλια καὶ ἐνώτια. Ἡ διευθέτησις τῆς κόμης δι' ὀπισθοσφενδόνης διαφέρει τῆς τῶν λοιπῶν γυναικῶν, αἵτινες φέρουσι κόρυμβον. Ἡ κοσμοῦσα τὴν κόμην ὀπισθοσφενδόνη καὶ ἡ γυμνότης τοῦ ἄνω κορμοῦ τῆς γυναικὸς εἶναι ἐνδείξεις βεβαιουῦσαι παράστασιν Ἀφροδίτης. Καὶ εἰς τὰς δύο καθήμενας μορφὰς τῆς παραστάσεως παραλείπεται ἡ γραπτὴ ἀπόδοσις τοῦ καθίσματος.

Λεξιώτερον τῶν καθήμενων μορφῶν παρίσταται ἐτέρα νεάνις μεταξὺ δύο Ἐρώτων. Ὁ εἰς ἐκ τῶν Ἐρώτων προτείνει στέφανον εἰς τὴν νεάνίδα, ἢ ὁποία, κινουμένη ταχέως ἐμπρός, στρέφει τὴν κεφαλὴν τῆς ὀπίσω πρὸς αὐτόν. Ὁ δεύτερος Ἐρως, εὐρισκόμενος μεταξὺ τῆς νεάνιδος καὶ τῆς θεᾶς, περικλείει ἐντὸς τῶν δακτύλων τῆς δεξιᾶς ἀνυψωμένης παλάμης ἀκαθόριστον ἀντικείμενον.

Ἡ αἰσθητικὴ ἀπόδοσις τῆς παραστάσεως, μὲ στενὸν δεσμὸν ἐξαρτήσεως ἐκ τῶν συχνάκις κατὰ τὰ τέλη τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. ἀπαντωμένων παραστάσεων γυναικωνίτου ἐπὶ πωμάτων πυξίδων, δὲν στερεῖται χάριτος, καίτοι ἢ ἀνάλυσις τοῦ περιγράμματος καὶ ἄλλαι ἰδιαιτέραι λεπτομέρειαι τῶν μορφῶν παρέχουσι τὴν ἐντύπωσιν προχειροποιήτου σχεδίου. Σημειοῦται χρῆσις λευκοῦ χρώματος πρὸς ἀπόδοσιν τοῦ στεφάνου, τῶν ψελίων καὶ τῶν περιδεραίων.

Ἡ παράστασις Ἀφροδίτης ἐντὸς γυναικωνίτου καὶ δὴ παρὰ τὴν νύμφην εὐρίσκει ἀντιστοιχίαν εἰς παράστασιν τοῦ Μειδίου ἐπὶ θρασύματος τοῦ Λούβρου¹. Αἱ πτυχαὶ εἰς τοὺς χι-

¹ G. NICOLÉ, Meidias, Genève 1908, σ. 144, πίν. VIII, 2 καὶ IX.

τῶνας τῶν γυναικῶν ἐμφανίζονται πλούσιαι διὰ τῆς σχεδιάσεως πολυαριθμῶν παραλλήλων γραμμῶν, ὡς καὶ εἰς τὸ ἔνδυμα καθήμενης γυναικὸς ἐπὶ πυξίδος εὐρισκομένης εἰς Toronto². Ἡ παράστασις ἐντάσσεται εἰς τὰς δεχθείσας Μειδιακὴν ἐπίδρασιν ἐρυθρομόρφους ἀπεικονίσεις καὶ ἀνάγεται εἰς τὰ τέλη τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος. Ἐτερον χαρακτηριστικὸν τῆς ἡμετέρας πυξίδος, ἢ μὴ ζωγραφικὴ ἀπόδοσις τῶν καθισμάτων, ἐφ' ὧν κάθηνται αἱ κύριαι μορφαί. Ἡ ἐφθαρμένη πυξὶς τῆς συλλογῆς Robinson (χρονολογουμένη περὶ τὸ 400 π.Χ.), συγκαταλεγομένη μεταξὺ τῶν ἔργων μεταγενεστέρως Μειδιακῆς τεχντροπίας, μὲ γενικὴν ἀπόδοσιν σχημάτων καὶ πτυχώσεις ἐνδυμάτων δεικνύοντα στενὴν συγγένειαν πρὸς τὰ τῆς ἡμετέρας, παριστᾷ ὁμοίως καθήμενην γυναῖκα ἐπὶ μὴ ἀπεικονισθείσης ἔδρας³.

Εἰς τὴν κατάταξιν τῆς ἡμετέρας πυξίδος εἰς σχολὴν μεταγενεστέρως Μειδιακῆς τεχντροπίας καὶ τὴν εἰς τὸ 400 π.Χ. περίπου χρονολογήσιν ταύτης συντελοῦν καὶ ἕτερα στοιχεῖα, ὅπως ἢ ἀπόδοσις τῶν κινουμένων νεανίδων καὶ ἡ κόμμωσις τῆς νεωτέρας τῶν καθήμενων γυναικῶν μορφῶν. Ἡ τοιαύτη διευθέτησις τῆς κόμης εὐρίσκει ἀντιστοιχίαν εἰς ἀνάλογον παράστασιν ἐπὶ πυξίδος εὐρισκομένης εἰς Ἀμερικὴν⁴. Ἡ διάταξις τῶν μελῶν καὶ τοῦ περιγράμματος τοῦ χιτῶνος τῆς τρεχούσης νεάνιδος τῆς ἡμετέρας πυξίδος ἐνέχει ὁμοιότητας πρὸς τὰς κινουμένας γυναῖκας τῆς πυξίδος τῆς ὡς ἄνω συλλογῆς. Ἀναλογίας πρὸς τὴν αὐτὴν νεάνίδα ἐμφανίζει ἢ μορφή τῆς Πειθοῦς ἐπὶ τῆς ὑδρίας τοῦ Μειδίου⁵. Ἡ Πειθῶ, καίτοι κινουμένη ἀντιθέτως πρὸς τὴν νεάνίδα τῆς ἡμετέρας πυξίδος, δεικνύει πόσον ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ Μειδιακοῦ κύκλου ὁ γραφεὺς τοῦ νῦν δημοσιευομένου εὐρήματος. Τέλος ἢ ἀνατομικὴ ἀπόδοσις τῶν Ἐρώτων ἐνθυμίζει τὴν

² ROBINSON - HARCUM - ILIFFE, Greek Vases at Toronto, 1930, τ. I, σ. 180 (πυξὶς ὑπ' ἀρ. 370), τ. II, πίν. LVIII.

³ C. V. A., The Robinson Collection, Baltimore, Md., fasc. 3 (U. S. A. fasc. 7), σ. 21-22, πίν. XII, 6.

⁴ C. V. A., Fogg Museum and Gallatin Collections (U. S. A. fasc. 8), σ. 36-37 (πυξὶς ὑπ' ἀρ. 5a-b), πίν. XX.

⁵ G. NICOLÉ, ἔ.δ. σ. 60, πίν. II.

βαδίζουσιν ἀνδρικήν μορφήν τῆς πυξίδος τοῦ Birmingham. Ἡ πυξίς αὕτη κατὰ τὸν BEAZLEY ἀνάγεται εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος¹.

Γενικῶς ἡ σύνθεσις τῆς παραστάσεως τῆς πυξίδος εἶναι μᾶλλον χαλαρά. Ἡ τεχνοτροπία γνωστῶν ἔργων παλαιότερων ζωγράφων ἔχει ἐν μέρει ἀναμειχθῆ εἰς προσπάθειαν δημιουργίας ἐκλυσιχτοῦ συνόλου. Δικαίως ἡ ΣΕΜΝΗ ΠΑΠΑΣΠΥΡΙΔΗ - ΚΑΡΟΥΖΟΥ διείδε τάσιν «ἐκλεκτισμοῦ» εἰς τὴν σύνθεσιν.

Τὰ ἀνωτέρω κτερίσματα, ἀποτελοῦντα σαφῆ χρονολογικὰ δεδομένα τῆς ταφῆς IV, ἐντάσσουσιν αὐτὴν ἐντὸς τῆς εἰκοσιπενταετίας 400 - 375 π.Χ.

B. ΤΟ ΚΛΑΣΣΙΚΟΝ ΜΝΗΜΕΙΟΝ

Ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν προαναφερθεῖσαν συστάδα τάφων θὰ πρέπει νὰ ἐξετασθῆ καὶ εὐμεγέθης κρηπίς ἀνήκουσα εἰς μνημεῖον τοῦ γνωστοῦ τύπου , ἀνευρεθεῖσα εἰς ἀπόστασιν 2.70 μ. ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς παρεῖας τοῦ οἰκοπέδου (εἰκ. 1, κάτωψις). Ἡ κρηπίς αὕτη ἀνήκεν εἰς τὴν ὀπισθίαν ὄψιν Μνημείου, ὅπερ δὲν κατορθώθη νὰ ἀνασκαφῆ πλήρως, καθ' ὅσον τὸ σημαντικώτερον τμήμα, τὸ ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὴν πρόσοψιν τούτου, ἐπεξετείνετο ὑπὸ τὴν βορείως διερχομένην ὁδὸν Ψαρομηλίγγου. Τὸ εἰσέτι ἄσκαπτον τμήμα τοῦ Μνημείου ἀναμένει μελλοντικὴν πλήρη ἀποκάλυψίν του, αὕτη δὲ ἀναμφιβόλως θὰ προσφέρῃ νέα σημαντικὰ στοιχεῖα εἰς τὴν μελέτην τῆς σχηματικῆς ἐξελίξεως τῶν συναφῶν ἀρχιτεκτονικῶν ἔργων τῆς ἀρχαιότητος.

Τὰ ἐν τῷ οἰκοπέδῳ ἐρευνηθέντα ἐρείπια ἐμφανίζουσιν οὐσιώδη σχέσιν πρὸς τὰ μέχρι τοῦδε ἀποκαλυφθέντα μνημεῖα τύπου , ἧτοι μῖας προσόψεως καὶ δύο καθέτων πρὸς αὐτὴν πλευρῶν². Ἡ σχέσις αὕτη ἔγκειται εἰς τὸν προ-

αναφερθέντα τρόπον οἰκοδομήσεως, ὃ ὁποῖος χαρακτηρίζει τὰς ὄρατὰς μαρμαρίνας πλευρὰς τοῦ κτίσματος τοῦ οἰκοπέδου Κακαβά. Παρὰ ταῦτα, ἡ θεμελίωσις τοῦ Μνημείου παρέχει ὀρισμένης ἰδιορρυθμίας. Συνίσταται ἐκ κρηπίδος σχήματος παραλληλογράμμου, ὠκοδομημένης δι' εὐθρύπτων ἐρυθρῶν κροκαλοπαγῶν πλίνθων.

Ἐπερὰν τῶν τριῶν πλευρῶν ταύτης βαίνει ἡ προαναφερθεῖσα μαρμαρίνη τοιχοδομὴ μορφῆς ὀρθοστατῶν, ἐπικαθημένη χαμηλοῦ τοιχοβάτου τῆς αὐτῆς ὕλης³ (πίν. Η α). Μέρους τῆς τοιαύτης τοιχοδομίας ἀνευρέθη ἄμα τῇ ἐνάρξει τῆς ἐρέυνης εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τῆς κρηπίδος. Ἀντιθέτως, οὐδὲν διεσώθη ἐπὶ τοῦ ἀποκαλυφθέντος τμήματος τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς, γεγονόςς δφειλόμενον εἰς μεταγενεστέραν παραβίασιν τοῦ Μνημείου.

Πρὸς ἀπόκτησιν συνεπῶς σαφεστέρας εἰκόνας τῆς ἀρχιτεκτονικῆς διαρθρώσεως τοῦ Μνημείου ἡ ἐρευνα ἐστράφη ἰδίως περὶ τὸ δυτικὸν ἀσύλητον τμήμα τούτου. Ἐπεδιώχθη λοιπὸν ἡ κατὰ 60 εἰσέτι ἑκατοστὰ, πέραν τῆς βορείως οἰκοδομικῆς γραμμῆς, ἀποκάλυψις τῆς μαρμαρίνης τοιχοδομίας. Ἡ ἐνταῦθα διενεργηθεῖσα ἐρευνα ἔδειξεν, ὅτι ἐπὶ τῆς εὐθυνηρίας ἡδράζετο ὁ τοιχοβάτης εἰσέχων κατὰ 50 ἐκ. ἀπὸ τῆς ἀκμῆς ταύτης (βλ. τομὴν Α — Α εἰκ. 1). Ὁ τοιχοβάτης συνίστατο ἐκ πλίνθων κυανότεφρου ὕμητιοῦ λίθου⁴, ὡς καὶ ἡ ἐπὶ τούτου ὑπερυψωμένη τοιχοδομία, ἡ ὁποία εὐρίσκετο εἰς βάθος 1.80 μ. ἀπὸ τοῦ ὕψους τῶν κρασπέδων. Ἡ τοιχοδομία εἰσεῖχε τῆς ἀκμῆς τοῦ τοιχοβάτου κατὰ 12 ἐκ. σχηματιζομένου τοιουτοτρόπως ἐξέχοντος ἀναβαθμοῦ ὑπερὰν τῆς εὐθυνηρίας.

Τὸ ἀποκαλυφθὲν τμήμα τοιχοδομῆς ἐπὶ τῆς δυτικῆς ὄψεως τῆς κρηπίδος ἀπετελεῖτο ἐκ

¹ Τὸ μνημεῖον κεῖται εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς Ἱερᾶς ὁδοῦ (Ἑλληνιστικὸν Μνημεῖον) καὶ ἀνεσκάφη ὑπὸ τοῦ Κ. ΚΥΒΛΗΡ. Βλ. ΑΑ 47, 1932, Archäologische Funde, στ. 189, εἰκ. 2.

² Ὁ τοιοῦτος τρόπος οἰκοδομήσεως ἔδωκε λαβὴν ἵνα τὸ Μνημεῖον χαρακτηρισθῆ κατ' ἀρχὴν ὡς ἱερὸν ΑΑ 17, 1961/2, Χρονικά, σ. 25.

³ Τὸ ἐξ Ὑμητιοῦ μάρμαρον εἶναι τὸ εὐρέως κατὰ τὸν 4ον π.Χ. αἰ. διαδεδομένον ὕλικόν πρὸς ἀνέγειναι ποικίλων κτισμάτων. Παλαιότερα χρῆσις τοῦ λίθου εἰς τὴν Στοᾶν τοῦ Διὸς ἐν τῇ Ἀγορᾷ καὶ εἰς τὸ Πομπείον παρὰ τὸ Δίπυλον.

¹ Α. ΜΕΤΖΓΕΡ, Les représentations dans la céramique attique du IVe siècle, 1951, σ. 82 πίν. VI, 2.

² Τυπολογικῶς ἐγγύτερον, κατὰ τὴν μαρμαρίνην τοιχοδομίαν τοῦ Μνημείου τῆς πλατείας Ἐλευθερίας, δύναται νὰ θεωρηθῆ ἕν ἀνάλογον κατασκευάσμα τοῦ Κεραμεικοῦ, καίτοι ἡ κρηπίς τούτου δὲν εἶναι παραλληλόγραμμος ἀλλ' ἔχει τὸ γνωστὸν σχῆμα Π, ὡς καὶ ἡ ὑπερυψωμένη ἐξ Ὑμητιοῦ μαρμαρίνου τοιχοδομία.

κανονικῶν ὀρθογωνίων λίθων μήκους 1.01 μ. καὶ ὕψους 0.65 μ., ὀκδομημένων κατὰ τὸ ἰσόδομον σύστημα. Ἡ τομὴ τῶν λίθων σχήματος τραπεζίου ἐνεφάνιζε κατὰ μὲν τὴν βᾶσιν πλάτος 0.45 μ. κατὰ δὲ τὴν κορυφὴν 0.16 μ. Οἱ ἄρμολογοὶ τῆς τοιχοδομίας εὐρίσκοντο ἐν ἀρμονικῇ σχέσει πρὸς τοὺς ἄρμολογούς τοῦ τοιχοβάτου· τοιοῦτοτρόπως οἱ κατακόρυφοι ἄρμολογοὶ ἐδιχοτόμουν τὸ μήκος τῶν κάτωθεν πλίνθων τοῦ τοιχοβάτου. Ὁ τοιχοβάτης συνέκειτο ἐκ πλίνθων παραλληλεπίπεδων, ὕψους 0.30 μ. καὶ πλάτους 0.52 μ., τεθειμένων κατὰ μήκος καὶ ἀναθυσσομένων κατὰ τὰς στενὰς παρεῖας τῶν. Τὸ μήκος ἐκάστης πλίνθου δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ἐπιβεβαιωθῇ ἀνασκαφικῶς. Ἐν τούτοις, ἐκ τῆς ἀνωτέρω δομικῆς ἀναλογίας τῶν ἄρμολογῶν τῆς τοιχοδομίας πρὸς τοὺς τοῦ τοιχοβάτου, δύναται νὰ ὀρισθῇ κατ' εἰκασίαν εἰς 1.01 μ. περίπου. Τοῦ τοιχοβάτου ἔλειπε μία μαρμαροπλίνθος, ὅπερ ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς ἀναθυσσοσεως, ἣ ὁποία εὐχερῶς διακρίνεται ἐπὶ τῆς νοτίας παρεῖας τῆς ἐσώτερον κειμένης πλίνθου (πίν. Η α). Ἀντιθέτως, ὁ πλήρως ἀποκαλυμμένος ὀρθογώνιος λίθος τῆς τοιχοδομίας, κατὰ τὴν ὀρατὴν βραχείαν παρεῖάν του, εἶχεν ἐπιφάνειαν ἄδρῶς εἰργασμένην διὰ βελονίου κατὰ τὸ μέσον καὶ ἐλαφρῶς προεξέχουσαν, ἀποκλείουσαν παντελῶς περαιτέρω πρὸς Νότον ἀναθύρωσιν.

Ἡ ἐπιφάνεια τῶν μαρμαρολίθων παρουσιάζει ἐπιμελεμένην ἐργασίαν. Ἐν συγκρίσει, αἱ ὄψεις τῶν λίθων τῆς τοιχοδομίας εἶχον ἰδιαιτέρας προσοχῆς. Ἐκάστη τούτων εἶχε λαξευθῆ κατὰ τὸ μέτωπον μὲ πλατεῖαν ὀδοντωτὴν ξοῖδα. Τὸ περιθώριον διατρέχει ταινία πεποιημένη διὰ γλυφάνου μὲ εὐθείαν ἀκμὴν. Γενικῶς αἱ πλίνθοι ἁρμόζον πρὸς ἀλλήλας δι' ἐπιτυχῶν ἀναθυσσοσεων, προσέτι δὲ ἡ ἐφαρμογὴ τῶν διησφαλισθῆ ἔναντι ἀνεπιθυμητῶν μετατοπίσεων τῆ βοήθεια μεταλλικῶν συνδέσμων, ὡς συνάγεται ἐκ παρατηρηθέντος μοχλοβοθρίου.

Ἡ κρηπίς τοῦ Μνημείου ἀπετελεῖτο ἐξ εὐμεγέθων ἐρυθρῶν κροκαλοπαγῶν πλίνθων τεθειμένων εἰς δύο ἐπαλλήλους στρώσεις (δόμους), ἄνευ τινὸς ἀντιστοιχίας τῶν κατακορυφῶν ἄρμολογῶν. Κατὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν ταύτης ἀνεσκάφη εὐρεία τάφος ἐντὸς τοῦ ἀργολιθι-

κοῦ σχιστολίθου, ἣ ὁποία περιέλαβε καὶ τὸ ὄρυγμα τοῦ παλαιότερου τάφου II (βλ. κάτοψιν εἰκ. 1). Στρώσις ἀργῶν λίθων μετὰ λάσπης, πάχους 0.05-0.10 μ., παρενεβάλλετο μετὰ τὸ φυσικοῦ βράχου καὶ τῆς κρηπίδος.

Ἡ κρηπίς παρέμενε ἀθέατος ὑπὸ τὸ ἔδαφος κατὰ τὸν κατώτερον δόμον, ἐνῶ ὁ ὑπερκείμενος, ὁ ὁποῖος εἶναι ταυτοχρόνως καὶ εὐθυνητήρια, προεξείχε τοῦλάχιστον κατὰ τὸ ἥμισυ τοῦ ἔδαφους (πίν. Η β).

Ἡ κρηπίς, μήκους 0.605 ἀπεκαλύφθη εἰς πλάτος 1.55 μ. κατὰ τὴν ἀνατολικὴν καὶ 1.60 μ. κατὰ τὴν δυτικὴν πλευρᾶν. Τὸ ὕψος ταύτης ἔβαινε ἀξιοπρόσμενον ἀπὸ Δυσμῶν (0.75 μ.) πρὸς Ἀνατολάς (0.95 μ.). Γενικῶς αἱ πλίνθοι τῆς εὐθυνητήριας εἶχον ἀνεπτυγμένον μέγεθος ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς βραχυτέρας τοῦ κάτωθεν δόμου.

Ἐπὶ τῆς εὐθυνητήριας ἠδράζοντο ἕτεροι κροκαλοπαγεῖς πλίνθοι βαίνουσαι παραλλήλως πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν παρεῖάν τῆς μαρμαρίνης τοιχοδομίας (βλ. πίν. Η α, β καὶ τομὴν Α — Α εἰκ. 1). Εἰς τὸ ἀποκαλυφθὲν τμήμα μιᾶς τούτων τὸ πλάτος ἀνήρχετο εἰς τὰ 0.50 μ. περίπου, μὲ ἀνίστοιχον ὕψος 0.45 μ. Ἡ πλίνθος ἔβαινε ἐπὶ στρώσεως χωμάτων καὶ τεμαχίων κροκαλοπαγῶν λίθων, ὕψους 0.30 μ. (ἴσον καὶ τὸ ὕψος τοῦ ἐφαπτομένου τοιχοβάτου) καὶ πλάτους 0.50 μ. Ἀνάλογοι πλίνθοι ὑπῆρχον καὶ κατὰ τὴν νοτιανὴν πλευρᾶν τοῦ Μνημείου. Τούτων τέσσαρες, μὴ σωζόμεναι πλήρως, τεθειμέναι διάτονοι διεσώθησαν ἐπὶ τῆς εὐθυνητήριας. Ἡ πληρέστερον σωζομένη εἶχε διαστάσεις $0.90 \times 0.68 \times 0.37$ μ. Πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς ἡμετέρας ἐρεῦνης οἱ ὡς ἄνω κυβόλιθοι εἶχον ἤδη ἀποκολληθῆ τῆς θέσεώς των ὑπὸ τῶν ἐργατῶν ἐσκαφῆς. Κατὰ μαρτυρίαν τῶν ἐργατῶν, συλλεγείσα ἐνεπίγραφος στήλη ὄρου προέρχεται ἐκ τῆς αὐτῆς πλευρᾶς τοῦ Μνημείου. Ἡ στήλη ἀνευρέθη στερεωμένη κατὰ χώραν ἐντὸς παρεμβλλομένων χωμάτων μετὰ τῶν δύο ἀνατολικωτέρων κυβόλιθων καὶ μάλιστα μὲ μέτωπον πρὸς Νότον.

Ἡ κατασκευὴ τοῦ Μνημείου, ἐὰν κρίνωμεν ἐκ τοῦ χρησιμοποιηθέντος οἰκοδομικοῦ ὕλικου, ἀνάγεται εἰς τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα. Ἰδιαιτέρως χρήσιμος διὰ τὴν ἀκριβεστέραν χρονολογικὴν

κατάταξιν τοῦ Μνημείου ἀποβαίνει ἢ ἀνεύρεσις τοῦ ὄρου, ὃ ὁποῖος, χρονολογούμενος ἐντὸς τοῦ α' ἡμίσεος τοῦ 4ου π.Χ. αἰ., περιορίζει τὴν περίοδον ἀνεγέρσεως τοῦ κτίσματος ἐντὸς τῆς πεντηκονταετίας 400 - 350 π.Χ.

Γ. Ο ΟΡΟΣ ΤΟΥ ΜΝΗΜΕΙΟΥ

Μικρὰ στήλη ἐκ κυανοτέφρου λίθου, σχήματος παραλληλογράμμου μὲ ἀπεστρογγυλωμένην τὴν ἄνω δεξιὰν γωνίαν (πίν. Θ α). Ὑψος 0.555, πλάτος βάσεως 0.146, κορυφῆς 0.166. Μέγιστον πάχος 0.042 μ.

Ἡ στήλη ἀδρῶς εἰργασμένη ἐπὶ τοῦ ἄνω προσθίου τμήματος φέρει δι' ὀδοντωτῆς ξοίδος γεγλυμμένην ἐπιφάνειαν, ἐπὶ τῆς ὁποίας εἶναι κεχαραγμένη ἡ ἐπιγραφή:

ΗΟΡΟΣ
ΜΕΛΑΙΝΙΣ (πίν. Θ β).
ΣΗ'

Ὑψος γραμμάτων στ. 1: 0.02 - 0.022 (Σ), στ. 0.017 - 0.027 (Σ), στ.: 0.025 - 0.023 (Η). Τὸ ὑπὸ τῶν τριῶν στίχων καθ' ὕψος κατειλημμένον διάστημα ἀνέρχεται εἰς 0.07 μ.

Ἡ ἀνάγνωσις τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ ἐπὶ τοῦ Μνημείου ἀνακαλυφθέντος ὄρου δυστυχῶς παρέσχε σημαντικὰς δυσχερείας ἀναφύεσας κυρίως λόγῳ ἂν μὴ τοῦ ἀτελοῦς, ὁπωσδήποτε ὁμοῦ τοῦ ἀσαφοῦς τρόπου παραθέσεως τοῦ τρίτου στίχου ταύτης, ὡς εὐθὺς συνάγεται ἐκ τῶν δημοσιευομένων σχετικῶν εἰκόνων.

Ὁ χαρακτὴρ ἐξ ἀγνώστου λόγου, πλὴν τῆς ἀτάκτου, θὰ ἠδυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, λαξεύσεως ἐκάστου ψηφίου ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἕτερα προσκείμενα, ἐπεράτωσε ταύτην κατὰ τρόπον ἐλλιπῆ. Παρατηρεῖται λοιπὸν ἢ ἐν τῷ τρίτῳ στίχῳ λῆξις τῆς παρεχομένης συλλαβῆς, ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ μιᾶς βραχείας καθέτου εὐθείας ἀμέσως μετὰ τὸ πλήρες ψηφίον Η, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τινος λοξῆς κεραίας κεχαραγμένης μετὰ τὴν προαναφερθεῖσαν εὐθείαν. Ταῦτα στεροῦν τὴν δυνατότητα ὀριστικῆς διασαφήσεως περὶ τοῦ ἂν ὁ τρίτος στίχος ἀποτελῆ κατάληξιν λέξεως τοῦ δευτέρου ἢ τοῦναντίον οὗτος ἀνήκει εἰς ἑτέραν ἡμιτελῆ λέξιν.

Ἐκ τῶν προταθεισῶν μετ' ἄκρας ἐπιφυλάξεως εἰκασίῶν πρὸς ἀνάγνωσιν τῆς ἐπιγραφῆς ἐνδιαφέρουσα κρίνεται ἡ στρεφομένη πρὸς τὴν ἀκόλουθον συμπλήρωσιν: ὄρος /Μελαινίς/

σῆμ[ατος]. Ἡ κατ' ὀνομαστικὴν πτώσιν ἐκφορὰ τοῦ ἐπιθέτου Μελαινίς (-ίδος), καίτοι ἀσυμβίβαστος συντακτικῶς πρὸς τὸν πρῶτον στίχον, ἐπιτρέπει νὰ δίδωμεν σχέσιν τινὰ πρὸς τὴν Ἀφροδίτην, τὴν παρὰ τάφοις λατρευομένην ἐν Κορίνθῳ καὶ ἀλλαχοῦ¹, τὴν φερομένην ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν *Μελαινίς*, *Ἐπιτυμβία*² κ.ἄ. Δυνατὸν τὸ Μνημεῖον νὰ εἶχε καθοσιωθῆ εἰς τὴν μεγάλην ταύτην θεὰν τῶν γεννήσεων καὶ τοῦ θανάτου διὰ τῆς ἀναγραφῆς τοῦ ἐπιθέτου ταύτης ἐπὶ τῆς στήλης. Ἀνάλογοι περιπτώσεις, καθ' ἃς εἰς τάφος καὶ ὁ ἐν αὐτῷ νεκρὸς ἐτίθεντο ὑπὸ τὴν προστασίαν χθονίας θεότητος, τοῦ Ἐρμού (βλ. τὴν ἐπιτυμβίαν στήλην μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς *Ἐρμῆ χθονίῳ*)³ ἢ τῆς ἐγχωρίας θεότητος Πασικράτης, ἐνεφανίσθησαν διὰ τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ νεκροταφείου τῆς Δημητριάδος.

Παρὰ τὰ ἀνωτέρω, πρόσφατα ἐπιγραφικὰ δεδομένα ἐνισχύουν τὴν ἄποψιν ἀναγνωρίσεως τῆς συλλαβῆς τοῦ τρίτου στίχου ὡς καταλήξεως τῆς δεδομένης λέξεως τοῦ δευτέρου, σχηματιζομένου τοιουτοτρόπως τοῦ κυρίου ὀνόματος Μελαινίσα κατὰ πτώσιν γενικήν. Βεβαίως, ὑφίσταται ἢ μετὰ τὸ ψηφίον Η μικρὰ κάθετος εὐθεία, ἢ ὁποία ἐμβάλλει ὑποψίας περὶ ἐνὸς προσγεγραμμένου ἰῶτα. Ὡς ἐκ συνήθων περιπτώσεων ὁμοῦ συνάγεται, κατὰ κανόνα, ἐν ἡ χρονικῇ περιόδῳ κατατάσσεται ἡ ἐπιγραφή, τὰ προσγεγραμμένα ψηφία δὲν στεροῦνται μεγέθους ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ λοιπὰ γράμματα τοῦ κειμένου.

Ὡς ἐκ τούτου, ἐκ τῶν πραγμάτων εἴμεθα ἠναγκασμένοι, ἀπορρίπτοντες τὴν λύσιν τῆς κατὰ πτώσιν δοτικῆς ἐκφορᾶς τοῦ ὀνόματος τούτου, νὰ στραφῶμεν πρὸς παραδοχὴν τῆς ἑτέρας πιθανῆς λύσεως, τῆς κατὰ πτώσιν γενικήν. Ἦδη ὁ EUGENE VANDERPOOL εἰς πρόσφατον δημοσίευσίν του ἀναφέρεται εἰς δύο ἐπιτυμβίους λίθους μετ' ἀναλόγων ἐπιγραφικῶν περιπτώσεων, ὡς *ὄρος ἡλίκης* καὶ *ὄρος Ἰσανθίου*⁴, ὅπου παρὰ τὴν εὐρέως εἰς τοιαύ-

¹ ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ II 2. 4 καὶ IX 27. ΑΘΗΝΑΙΟΣ XIII 588 c.

² ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ Ρωμ. Ζητήμ. 23 (269 b).

³ Ν. ΠΑΠΑΧΑΤΖΗΣ, Θεσσαλικά, σ. 52.

⁴ EUGENE VANDERPOOL, Some Attic Inscriptions, *Hesperia* 35, 1966, σ. 276 - 277 ὑπ' ἀρ 3.

τας περιπτώσεις χρησιμοποιουμένην λέξιν ἴορος, τίθεται ἐν συνεχείᾳ κατὰ γενικὴν πτώσιν τὸ ὄνομα τοῦ νεκροῦ, ὃ τάφος τοῦ ὁποίου ὀρίζεται διὰ τῆς οὕτως ἐπιγεγραμμένης στήλης. Ἡ ἡμετέρα λοιπὸν ἐπιγραφή δυνατὸν νὰ ἔχη οὕτω: *ἴορος / Μελαίνισ / ση(ς)*. Ὁ σηματισμὸς τοῦ ὀνόματος δύναται νὰ λογισθῆ δόκιμος, καίτοι τοῦτο, δυστυχῶς, οὐδαμῶθεν μαρτυρεῖται, ὥστε στεροῦμεθα στοιχείων περὶ τῆς τιμηθείσης διὰ τοῦ Μνημείου. Ἐνεκα τούτου θὰ πρέπει νὰ ἀναμείνωμεν τὴν συστηματικώτεραν μελέτην τοῦ ὅλου θέματος, συμβαλλούσης βεβαίως πρὸς τοῦτο τῆς πλήρους ἀνασκαφῆς τοῦ Μνημείου.

Ἡ ἀνεύρεσις τῆς στήλης ἐμφανίζει ἰδιαιτέρον ἐνδιαφέρον ὡς στοιχεῖον ἐμμέσου χρονολογήσεως τοῦ μαρμαρίνου Μνημείου τῆς πλατείας Ἐλευθερίας. Τυπολογικῶς τὰ ἐγχάρακτα ψηφία καὶ δὴ τὸ Μ καὶ Σ, μὲ ἀποκλινοῦσας κεραίας (σκέλη), συμβάλλουν εἰς τὴν ἐντὸς τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος χρονολόγησιν τῆς ἐπιγραφῆς. Χρήσιμος ἀποβαίνει καὶ ἡ παρατηρουμένη χρήση τοῦ δασέος, ἐκλιπόντος ἤδη εἰς τοὺς δύο ὄρους τοῦ Κεραμεικοῦ τοῦ 4ου π.Χ. αἰ.¹, ἢ ἢ ὁποία καὶ ἀναβιβάζει τὴν χρονολόγησιν τοῦ ὄρου ἐντὸς τοῦ α' ἡμίσεος τῆς 4ης π.Χ. ἐκατονταετηρίδος.

Δ. ΑΡΧΑΙΟΙ ΑΓΩΓΟΙ ΚΑΙ ΟΔΟΣ ΔΙΑ ΤΟΥ ΟΙΚΟΠΕΔΟΥ

Παράλληλως τῆς νοτίας ὄψεως τοῦ Μνημείου καὶ ἐντὸς καταλλήλως λελαξευμένης αὐλακος ἀπεκαλύφθη πῆλινος ἀγωγὸς ὕδατος. Ὁ ἀγωγὸς ἐφαπτόμενος τῆς κρηπίδος ἔβαινε εἰς μῆκος 10 μ. περίπου μὲ κατεύθυνσιν ἀπ' Ἀνατολῶν πρὸς Δυσμᾶς, εἶτα δὲ καμπτόμενος ἐστρέφετο πρὸς Βορρᾶν, εἰσερχόμενος ὑπὸ τὴν παρακειμένην ὁδὸν Ψαρομηλίγγου (βλ. πίν. Η β).

Ὁ ἀποκαλυφθεὶς ἀγωγὸς ἀπηρτίζετο ἐκ σωληνώσεων δύο κατηγοριῶν. Ἐκ τούτων, ἡ ἔχουσα τομὴν ρόμβου μὲ κυρτὰς πλευρὰς (◊) θεωρεῖται παλαιότερα τῆς ἑτέρας, ἢ ὁποία ἐμφανίζει τομὴν ἑλλείψεως (◊). Ἀγωγὸς ἑλλειπτικῆς τομῆς ἀνευρέθη καθ' ὅλον τὸ μῆκος τοῦ Μνημείου ἀπεκαλύφθη εἰς βάθος 0.38 μ.

¹ ΑΕ 1958 (1961), σ. 127, σημ. 3.

ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς εὐθυντηρίας τούτου, ἐκάστου σωλήνος συνισταμένου ἐκ δύο στελεχῶν τομῆς ἡμιελλειπτικῆς². Διαστάσεις ἐκάστου στελέχους: μῆκος 0.63, ἀνοιγμα σκελῶν (ἔξωτ.). 0.57, ὕψος 0.83 μ. Πρὸς πρόληψιν καταστροφῆς τῆς πηλίνης σωληνώσεως ὁ ἀγωγὸς εἶχεν ἐπικαλυφθῆ καταλλήλως διὰ λίθων, χωμάτων μετὰ ὀστράκων ἀγγείων καὶ ἄλλων ὑλῶν. Πάντα ταῦτα ἐνίσχουν τὴν σταθερότητα τούτου καὶ προεφύλασσαν τοὺς ὡς ἐκ τῆς ὕλης ἀσθενεῖς πηλίλους σωλήνας. Διὰ τῶν ἐνταῦθα συλλεγέντων εὐρημάτων 0.30 μ. ὑπεράνω τοῦ ἀγωγοῦ χρονολογεῖται ἡ σωλήνωσις αὕτη εἰς τὸν 3ον π.Χ. αἰῶνα. Ἐκ τῶν εὐρημάτων ἀναφερόμεν:

1) Θραῦσμα λύχνου κατεσκευασμένου διὰ μήτρας, φέροντος ἐπὶ τοῦ ὤμου ζώνην ἀναγλύφων κυματοειδῶν ταινιῶν ἀκτινοειδῶς διατεταγμένων. Ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας ἐξίτηλον μέλαν γάνωμα. Ἑλληνιστικῆς περιόδου (πίν. Θ γ,1).

2) Ἦλος χαλκοῦς κατιωμένος, σωζομένου μῆκος 0.066 μ. (πίν. Θ γ,2).

3) Μόνωτος κύαθος ἑλλιπῆς τὴν λαβὴν καὶ τὴν περιφέρειαν τοῦ χείλους. Σωζόμε. ὕψος 0.067, διάμ. βάσεως 0.037 μ. Ἐπὶ τῆς μελαμβοῦς ἐπιφανείας δι' ἠραιωμένου πηλοῦ ἀνὰ δύο παράλληλοι τοξοειδεῖς ἀνάγλυφοι ταινίαι μετὰ σειρᾶς φύλλων καὶ λευκῶν κρεμαμένων στιγμῶν, δίκην ζεύγους ὄρου. Τοῦ τύπου τῆς Δυτικῆς Κλιτύς, τῆς Ἑλληνιστικῆς περιόδου (πίν. Θ γ,3).

4) Νόμισμα χαλκοῦν ὑποστὰν σημαντικὴν κατίωσιν. Ὑπὸ τῆς διευθυντηρίας τοῦ Νομισματικοῦ Μουσείου ἀνεγνωρίσθη ὡς ἀθηναϊκὸν τοῦ 3ου π.Χ. αἰῶνος.

Κατὰ τὸ ὑπόλοιπον αὐτοῦ τμήμα ὁ ἀγωγὸς, ἐκτεινόμενος πέραν τῆς κρηπίδος, πρὸς Ἀνατολὰς καὶ Δυσμᾶς, μετέβαλλε μορφὴν, συγκείμενος ἐκ σωλήνων τομῆς ρόμβου³. Ἐκαστος τῶν σωλήνων τούτων συνέκειτο ἐκ τεσσάρων πηλίνων κεράμων σχήματος παραλληλο-

² Ἀνάλογοι σωληνώσεις ἀπεκαλύφθησαν εἰς τὸν Κεραμεικὸν καὶ τὴν Ἀγορᾶν. Δυστυχῶς, παρὰ τὸ ἐνδιαφέρον τὸ ὁποῖον παρουσιάζουν, δὲν ἔχουν ἀποτελέσει αὐτὰ μέχρι τοῦδε θέμα συστηματικῆς μελέτης.

³ Ἀγωγὸς τομῆς ρόμβου ἀνευρέθη ΒΑ. τοῦ Ἱεροῦ τῶν Τριτοπατρείων καὶ χρονολογεῖται εἰς τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα.

γράμμου, συνηρολογημένων κατὰ τὰς βραχείας πλευράς των κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε ἐν καθέτῳ τομῇ νὰ προβάλλουν ρόμβον μὲ καμπύλας πλευράς, ἔνεκα τοῦ σχήματος τῶν πηλίνων πλακῶν, μεγάλης διαγωνίου 1.80 μ. περίπου καὶ μικρᾶς 0.50 μ. περίπου. Μῆκος ἐκάστου σωλήνος 0.55 μ. Παρόμοιαι πήλιναι πλάκες, ἀνὰ τέσσαρες, σχηματίζουν δακτύλιον εἰς τὰ φρεάτια μὲ ἐσωτερικὴν ἐπέκτασιν τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος¹. Κατὰ τὴν ἀποκάλυψιν τῆς ἡ περιγραφείσα σωλήνωσις ἀνεφάνη μὲ διεργηγμένα τοιχώματα (βλ. πίν. Η β), ἐνιαχοῦ μετατοπισμένα καὶ ἀλλαχοῦ παντελῶς ἔλλειποντα. Ἐκ τῆς θέσεως εἰς ἣν αὕτη εὐρίσκετο, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ χαρακτηριστικοῦ εἴδους τῆς κατασκευῆς τῆς συμπεραίνεται ὅτι κατασκευάσθη κατὰ τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα, καταστραφείσα δὲ κατὰ ἓνα αἰῶνα ἀργότερον ἀνενεώθη εἰς τινα σημεῖα διὰ τῶν σωληνώσεων ἑλλειπτικῆς τομῆς.

Κατὰ τὴν συνέχισιν τῶν ἀνασκαφικῶν ἐρευνῶν ἐμελετήθη ὁ δυτικῶς τῆς κρηπίδος χώρος, ὅπου ὁ ἀγωγὸς ἐκάμπτετο βαίνων πρὸς Βορρᾶν. Ἡ ταυτόχρονος ἐπέκτασις τῆς ἀνασκαφῆς κατὰ τὴν ΒΔ. γωνίαν τοῦ οἰκοπέδου ἔφερεν εἰς φῶς τμήμα κλασσικῆς οἰκοδομῆς, τῆς ὁποίας εἰς τῶν τοίχων, ὁ ἀνατολικός, ἀπέχε 4.5 μ. τοῦ Μνημείου (εἰκ. 1, τομὴ Α - Α). Εἰς τὸν ὡς ἄνω παρεμβαλλόμενον μεταξὺ τῶν δύο κτισμάτων χώρον, ὁ ὁποῖος ἀνήκεν εἰς ἀρχαῖον δρόμον, ἀνευρέθησαν ἐλάχιστα τμήματα τῆς προαναφερθείσης ἀρχαιοτέρως σωληνώσεως. Καὶ ἔνεκα τῆς πρὸς Βορρᾶν κλίσεως τοῦ ἐδάφους καὶ λόγῳ τῆς καταλήψεως τοῦ πρὸς Ἀυσμὰς χώρου ὑπὸ τῆς ΒΔ. οἰκοδομῆς πιστεύεται ὅτι ἡ σωλήνωσις καμπτομένη ἔβαινε πρὸς Βορρᾶν. Ἡ ἐπακολουθήσασα κατὰ βάθος ἐρευνα δὲν ἀπέδωκε τὸ ἀναμενόμενον ἀποτέλεσμα. Ἐπιστεύετο ὅτι θὰ ἀνευρίσκοντο στρωματογραφικαὶ ἐνδείξεις περὶ τῆς ἀρχαιότητος τῆς ὁδοῦ, τῆς ὁποίας ἡ ἐνταῦθα ὑπαρξίς ἐπεβεβαιούτο ἐξ ἑνὸς ἤδη ἀναφανέντος λιθίνου κλασσικοῦ ἀγωγοῦ ἐν τῷ νοτίῳ τμήματι τοῦ οἰκοπέδου, ὁ ἄξων τοῦ ὁποίου προεκτεινόμενος διήρχετο διὰ τοῦ χώρου τούτου. Ἐν τούτοις γενομένη τομὴ παρέσχε κατωτάτην

στρώσιν τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος ὑπεράνω τῆς ἰσοπεδωμένης κιμηλιᾶς. Ἡ παρατήρησις αὕτη ὀδηγεῖ εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα ὁ λίθινος κλασσικὸς ἀγωγὸς (περὶ τούτου βλ. κατωτέρω) καταστραφείας εἶχεν ἀχρηστευθῆ. Κατὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ Μνημείου, ὡς φυσικόν, ἀπεμακρύνθησαν τοῦ χώρου αἱ ὑφιστάμεναι παλαιότεραι κατασκευαὶ καὶ ἐπιπροσθέτως ἀνεσκάφη καὶ ἐξωμαλύνθη ἡ κιμηλιὰ πρὸς ἀνέγερσιν τῆς κρηπίδος. Οὕτως ἐρμηνεύεται ἡ ἔλλειψις τῶν στρώσεων τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ.

Τὸ παρεχόμενον στρωματογραφικὸν διάγραμμα (εἰκ. 1, τομὴ Α - Α) τῆς βορείας παρεΐας τοῦ οἰκοπέδου ἐμφανίζει ἕξ ἐπαλλήλους στρώσεις Α - Γ, ἐξ ὧν ἡ Α καὶ Β παρέσχον μεταγενέστερα τεκμήρια, ἡ Γ ὄστρακα ἀνάμεικτα, ἐκ τῶν ὁποίων: θραύσματα Μεγαρικῶν σκύφων, λύχνων τοῦ 2ου π.Χ. αἰῶνος, ὡς καὶ ἀγγείων διακεκοσμημένων διὰ τῶν γνωστῶν θεμάτων, ζατρικίου κλπ. τοῦ τύπου τῆς Δυτικῆς Κλιτύος (βλ. πίν. Ι α.) Ἡ στρώσις Δ ἀποτελεῖτο ἐξ ἀναμεικτων χωμάτων, κιμηλοχωμάτων, ὄστράκων οἰκιακῶν σκευῶν καὶ ἀνθράκων. Ἡ Ε περιείχεν ἀτρακτοειδῆ πηλίνην δακρυδόχον καὶ ἄλλα θραύσματα ἡσσονος σημασίας. Τέλος ἡ διερεύνησις τῆς στρώσεως Γ ἀπέδωκε πλὴν ὄστράκων ἐκ βάσεων ἀγγείων, λαβῶν, θραυσμάτων σκύφων μὲ διακόσμησιν θαλλοῦ μετὰ μικρῶν φύλλων ἐξ ἡραιωμένου πηλοῦ καὶ ἐν μελαμβαφῆς φιαλίδιον σχεδὸν ἄρτιον² τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος (πίν. Θ δ). Ἐντὺς τῆς τελευταίας ταύτης στρώσεως Γ ἀνευρέθησαν παρὰ τὸν πηλινὸν ἀγωγὸν δύο ἐπιτύμβιοι λήκνθοι ἐξ Ὑμητίου ὑποκυάνου μαρμάρου, ἰδρυθεῖσαι τῇ βοηθείᾳ λιθαρίων καὶ ἐφαπτόμεναι ἀλλήλων. Αἱ λήκνθοι εἶναι ἑλλειπτεῖς κατὰ τὰς βάσεις καὶ τοὺς λαίμους των ἀπὸ τοῦ ὕψους τῶν ὄμων. Ἐλαφρὰ φθορὰ κατὰ τὴν ὀπισθίαν ὄψιν των. Ἡ ἐπιφάνειά των εἶναι καλῶς εἰργασμένη. Ὑψος: τῆς μίας 0.65 μ., τῆς ἑτέρας 0.60 μ. Ἀντιστοίχως ἡ διάμετρος κατὰ τὸν ὄμον ἑκατέρωθεν 0.40 μ. καὶ 0.38 μ.

² Τοιαῦτα φιαλίδια βλ. ἐν Olynthus XIII, 1950, σποράδην. Ἰδίᾳ βλ. τὸ ὑπ' ἀριθμ. 944, πίν. 239 τῶν ἀρχῶν τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος.

¹ ΠΑΕ 1961, σ. 10 - 13 (φρεῖα Ϛ Ἀκαδημίας).

Αἱ λήκνυθοι διασώζονται ἐπὶ τῆς λείας ἐπιφανείας των ἴχνη ἐξιτήλου ἐγχρώμου διακοσμῆσεως. Τὰ ἐπὶ τῆς μικροτέρας ληκύνθου εὐδιάκριτα χρώματα εἶναι ἐλάχιστα, ἐνῶ τὰ ἐπὶ τῆς μεγαλυτέρας εἶναι κατὰ πολὺ σαφέστερα. Ἐπὶ τῶν ὤμων διακρίνεται εὐχερῶς ἡ διακόσμησις βλαστοσπειρῶν μετὰ φύλλων (βλ. πίν. I β). Δυσχερῶς διακρινόμενη ζώνη ἐκ συνεχῶν σπειρῶν περιθέει κάτωθι τῆς λαβῆς τὸ ἄνω μέρος τῆς κοιλίας τοῦ ἀγγείου. Ἐπὶ τὰς σπείρας ταινία. Ἐτέρα ταινία περιθέει τὸ κάτω μέρος τῆς κοιλίας τῆς ληκύνθου. Κάτωθεν τῆς ταινίας ἐξιτήλος διακόσμησις πλοχμῶν φύλλων ἀκάνθου. Τὸ περίγραμμα τῶν ληκύνθων ἐμφανίζει ἱκανὴν ἐξέλιξιν ἀπὸ τοῦ πρωίμου τύπου τῶν ραδινῶν παλαιότερων ἐπιτυμβίων σημάτων μετὰ τὰς ἀναλογίας 1:2. Τὸ σχῆμα τῶν ληκύνθων διαγράφεται μετὰ τὴν γνωστὴν κατὰ τὸν 4ον π.Χ. αἰ. ἀναλογίαν πλάτους πρὸς τὸ ὕψος 2:3 (βλ. πίν. I γ)¹.

Ἡ παρὰ τὴν πηλίνην σωλήνωσιν ἀνεύρεσις τῶν ληκύνθων ἐρμηνεύεται ὡς προσπάθεια διαφυλάξεως τοῦ ἀγωγοῦ ἐκ ζιμιῶν δυναμένων νὰ προκληθοῦν ἐξ ἀμαξῶν ἢ ἄλλων τροχοφόρων, τῶν ὁποίων ἡ διέλευσις παρεμποδίζετο ἀσφαλῶς διὰ τοῦ ὡς ἄνω τρόπου. Φαίνεται ὅτι προέκυψε τὸ προσδοκώμενον ἀποτέλεσμα, καθ' ὅσον ἡ στρῶσις Γ περιείχε χρώματα μᾶλλον χαλαρᾶς συνοχῆς. Ἐτέρα ὁδός, πλέον κατάλληλος, ἀντικαταστήσασα τὴν προαναφερθεῖσαν κατὰ τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα, θὰ πρέπει νὰ ἀναζητηθῆ πρὸς τὰ ΒΔ., ἧτοι ὑπὸ τὴν σημερινὴν ὁδὸν Καλογήρου Σαμουήλ.

Ἡ περιγραφὴ τῶν ἐντὸς τοῦ οἰκοπέδου ἀνευρεθέντων ἀγωγῶν συμπληροῦται τέλος διὰ τριῶν εἰσέτι κατασκευασμάτων. Ἦτοι:

1) Μιᾶς αὐλακος, ἐκτισμένης διὰ λιθαρίων τῆ προσθήκη χωματίνης λάσπης, ἐχούσης καθέτα τοιχώματα τομῆς \square . Αὕτη ἔβαινε ἐντὸς τοῦ παρθένου ἐδάφους μετὰ κατεύθυνσιν ἀπὸ ΝΑ.—ΒΔ., ἐπὶ τῆς ἑλλειπτικῆς τομῆς σωληνώσεως, παρὰ τὴν κρηπίδα (βλ. κάτοψιν εἰκ. 1). Ἰχνη ταύτης διεπιστώθησαν εἰς μικρὰν ἔκτασιν, ἀνάγοντα τὴν κατασκευὴν τῆς εἰς πα-

λαιότερους τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ Μνημείου χρόνους.

2) Ἄγωγός, περὶ τοῦ ὁποίου ἐγένετο ἤδη νύξις. Οὗτος, ἀπέχων 9.50 μ. ἐκ τῆς ἀνατολικῆς οἰκοδομικῆς γραμμῆς, εἰσῆρχετο καθέτως ἐντὸς τῆς νοτίας παρεΐας τοῦ οἰκοπέδου καὶ ἔκειτο εἰς βάθος 3.80 μ. ἀπὸ τῶν κρασπέδων. Τὰ τοιχώματα τοῦ ἀγωγοῦ τούτου ἀπετελοῦντο ἀπὸ μεγάλας πλάκας μαρμαρολίθου, αἵτινες, κείμεναι παραλλήλως, ἀφίσταντο ἀλλήλων κατὰ 0.83 μ. Εἰς τὸ ἀποκαλυφθὲν τμήμα τοῦ ἀγωγοῦ, ἡ μὲν ἀνατολικὴ πλάξ εἶχε διαστάσεις $1.40 \times 0.60 \times 0.23$ μ., ἡ δὲ δυτικὴ $1.40 \times 0.63 \times 0.34$ μ., αὗται δὲ ἐστηρίζοντο ἐπὶ λιθαρίων συνδεδεμένων διὰ λάσπης καὶ σχηματιζόντων κατὰ τὴν κοίτην δεύτερον ἀγωγὸν στενότερον, ἀνοίγματος 0.45 μ. καὶ βάθους 0.30 μ. περίπου, κατὰ δὲ τὴν κορυφὴν των ἐκαλύπτοντο ὑπὸ ὀριζοντίως τεθειμένων πλακῶν. Εἰς τὴν τομὴν Γ—Γ (εἰκ. 1) παρέχεται ἡ σχηματικὴ ἀπεικόνισις τοῦ ἀγωγοῦ· μία τετραυρῶς πλάξ διακρίνεται μετατοπισμένη τῆς θέσεώς της. Κατὰ τὴν διερεύνησιν τῶν λεπτογέων χωμάτων ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ ἀγωγοῦ ἤλθον εἰς φῶς θραύσματα μελαμβροφῶν ἀγγείων. Δυστυχῶς ταῦτα δὲν περισυνελέγησαν διὰ νὰ βοηθήσουν εἰς τὴν ἀσφαλῆ χρονολόγησιν τῆς κατασκευῆς. Ὅπωςδήποτε τὸ σχῆμα τοῦ ἀγωγοῦ, τὰ ὕλικά δομῆς ὡς καὶ τὰ προαναφερθέντα ὄστρακα δὲν ἐπιτρέπουν χρονολόγησιν παλαιότεραν τοῦ τέλους τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος.

3) Τελευταῖος τῶν ἀγωγῶν ἀναφέρεται ὁ ἀνευρεθεὶς 1.20 μ. δυτικώτερον τῆς ἀνωτέρω περιγραφείσης ὑδραυλικῆς κατασκευῆς. Ὁ ἀγωγός οὗτος, ἀποτελούμενος ἐκ πηλίνων στελεχῶν ἡμιελλειπτικῆς τομῆς συνηρηολογημένων ἀνὰ δύο (\square) οὕτως ὥστε νὰ σχηματίζωνται δακτύλιοι ἑλλειπτικῆς τομῆς (βλ. τομὴν Γ—Γ, εἰκ. 1), ἀπεκαλύφθη εἰς βάθος 3.80 μ., εἰσερχόμενος διὰ τῆς νοτίας παρεΐας τοῦ οἰκοπέδου ἐντὸς τοῦ χώρου τῆς ἀνασκαφῆς καὶ καμπτόμενος πρὸς ΒΑ. (βλ. κάτοψιν εἰκ. 1). Διαστάσεις ἐκάστης κεράμου: μῆκος 0.62 μ., ἐσωτερικὸν ἀνοίγμα σκελῶν 0.52 μ., ὕψος 0.48 μ. Σημειωτέον ὅτι διὰ τῆς ἀνασκαφικῆς ἐρεύνης διεπιστώθη ὅτι οἱ δύο προαναφερθέντες ἀγωγοὶ εἶχον καταλάβει τὴν θέσιν ἀρχαιότερων καὶ

¹ Ν. ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ, Μαρμαρινὴ λήκνυθος μετ' ἐπιτυμβίου παραστάσεως, ΑΕ 1953/4, Μέρος Β', σ. 241.

άπλουστέρων κατασκευῶν, ἤτοι τάφρων βαθειῶν μετὰ κοίλου πυθμένος, λελαξευμένων ἐντὸς τῆς βραχῶδους κμηλιάς.

Ἡ ἐν πίν. IB α δημοσιευομένη πηλίνη ἡγεμών, ἑλλιπῆς κατὰ τὴν κάτω ἀριστερὰν βᾶσιν τοῦ μετώπου καὶ τὸ συνεχόμενον τμήμα τοῦ καλυπτῆρος, προέρχεται ἐκ τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ οἰκοπέδου, παρὰ τοὺς ἀγωγούς. Πηλὸς πορτοκαλλόχρους. Ἡ ὄψησις ἐλαττωματικῆ, καθ' ὅσον ἡ κέραμος στερεῖται τῆς ἐνδεικνυμένης σκληρότητος. Σφζόμενον ὕψος 0.224, σφζ. μέγιστον πλάτος 0.16, μήκος 0.155 μ.

Ἡ ἡγεμών φέρει ἐπὶ τοῦ μετώπου ἔκτυπον διακόσμησιν ραβδωτῶν βλαστοσπειρῶν. Αἱ βλαστοσπειραι ἐκκινουῦσαι ἐκ τῆς ἀκάνθης καὶ πρὸς τὰ ἄνω ἐλισσόμεναι εἶναι ἀνωπαί, ἀποδίδουσαι τὸ γνωστὸν σχῆμα τῆς ἀνεστραμμένης λύρας¹. Ἐτεραι σπειραι κατὰ πλάτος ἐκτεινόμεναι καταλαμβάνουν τὴν βᾶσιν τῆς ἡγεμόνος, ἐκφυόμεναι ἐκ τῆς αὐτῆς ἀκάνθου. Μεταξὺ τούτων καὶ τῶν καθ' ὕψος ἐκτεινόμενων σπειρῶν τῆς «λύρας» ἐντάσσεται ἀνὰ ἐν ὀριζόντιον ἐπτάφυλλον παραπληρωματικὸν ἀνθέμιον. Ἡ ἀκανθα ἐκτείνεται καθ' ὄλον τὸ πλάτος τῆς συνθέσεως. Μεταξὺ τῶν σπειρῶν τῆς «ἀνεστραμμένης λύρας» κρέματα κάλυξ. Ἄνωθεν τῶν σπειρῶν θπάρχει ὁ μικρὸς ρομβοειδῆς πυρῆν τοῦ κορυφαίου ἀνθεμίου, ὅπερ ἐμφανίζεται διπλοῦν, «φλογωτὸν» καὶ ἀνευ κεντρικοῦ φύλλου. Τὸ μικρὸν ἐσωτερικὸν ἀνθέμιον ἀποτελεῖται ἐκ δέκα φύλλων, ἐνῶ τὸ ἐξωτερικὸν ἐμφανίζεται ἠῶξημένον κατὰ δύο φύλλα. Τὰ φύλλα τοῦ ἀνθεμίου τούτου καμπυλοῦνται ἐλαφρῶς πρὸς τὰ ἄνω μὴ συναπτόμενα ὅμως πρὸς ἀλλήλα κατὰ τὴν κορυφήν. Λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν ἀνάλογα παραδείγματα κεκοσμημένων ἀκροκεράμων, συμπεραίνομεν ὅτι ὁ χῶρος μετὰ τῶν δύο ὑψηλοτέρων ἀνωπῶν φύλλων κατελαμβάνετο ὑπὸ κάλυκος ὁμοίας πρὸς ἐκείνην τῆς «ἀνεστραμμένης λύρας»². Βαθεῖαι ἀυλακώσεις διαχωρίζουν τὰ φύλλα, ἰδίᾳ τοῦ εὐρυτέρου «φλογωτοῦ» ἀνθεμίου. Τὸ περίγραμμα τοῦ μετώπου περὶ τὸ «μέ-

γα» ἀνθέμιον ὡς καὶ τὰ ὀριζόντια παραπληρωματικὰ μικρότερα τοιαῦτα εἶναι ἐστερημένα περιθωρίου.

Ἡ χρονολόγησις τῶν ἀκροκεράμων πρέπει νὰ γίνεται μετὰ σχετικῆς ἐπιφυλάξεως, διότι ἡ κεκοσμημένη ἐπιφάνεια τοῦ μετώπου τῶν ἐξελίσσεται κατὰ τρόπον ἰδιότυπον, ἐνίοτε ἐμφανιζομένων καὶ τάσεων ἀναχρονισμοῦ.

Χαρακτηριστικὸν τοῦ ἡμετέρου ἀνθεμίου εἶναι τὸ «φλογωτὸν» σχῆμα καὶ ἡ ἔλλειψις τοῦ κατακορύφου μεσαίου φύλλου. Παρὰ ταῦτα τὸ ἀνθέμιον — καὶ τὸ μεγαλύτερον καὶ τὸ μικρότερον — ἐκφύεται ἐκ τινος ρομβοειδοῦς πυρῆνος. Ἐτερον γνώρισμα εἶναι ἡ ὑπαρξις ἀνθεμίου μικροῦ, τοῦ αὐτοῦ πυρῆνος μετὰ τοῦ κυρίου καὶ ὑψηλοτέρου ἀνθεμίου. Ἀνάλογον παράδειγμα εἰς τὰ μαρμάρινα γλυπτὰ εἶναι τὸ τμήμα τῆς βοιωτικῆς στήλης, τῆς εἰκονιζομένης ἐν Möbius, Die Ornamente der Griechischen Grabstelen, εἰκ. 45b, τῶν κλασικῶν χρόνων.

Αἱ βλαστοσπειραι ἀποδίδονται μὲ ραβδώσεις. Τοιαύτη ἀπόδοσις μίσχων λεπτῶν καὶ παραλλήλων παρατηρεῖται κατὰ τὴν ἑλληνιστικὴν περίοδον ἀλλὰ καὶ εἰς ὀλίγον παλαιότερους χρόνους³. Ὡς πρὸς τὸ κεκοσμημένον μέτωπον, ἐκ τῶν πλησιεστέρων περιπτώσεων θὰ ἠδυνάμεθα νὰ προσκομίσωμεν δύο παραδείγματα. Τὸ ἐν ἀφορᾷ εἰς ἡγεμόνα ἑλλιπῆ κατὰ τὸ κορυφαῖον ἀνθέμιον, ἀνευρεθέντα εἰς τὰς ἀνασκαφὰς τῆς Περγάμου⁴. Οὗτος ἐμφανίζει κατὰ τὸ μέτωπον μικροτέραν ἐναλλαγὴν σκοτεινῶν καὶ φωτισμένων ἐπιφανειῶν. Κατὰ τὸ σχῆμα καὶ τὸ περίγραμμα ἡ ὁμοιότης εἶναι γενικῶς ἀξιοσημείωτος. Τὰ ὀριζόντια παραπληρωματικὰ ἀνθέμια ἔχουν τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν φυλλαρίων ἀλλὰ τὸ περίγραμμά τῶν προβάλλεται τεθλασμένον. Ὅμοια εἶναι ἡ τοποθέτησις τῶν βλαστοσπειρῶν ὑπὸ τὸ ἀνθέμιον. Τὸ σφζόμενον τμήμα τοῦ ἀνθεμίου περιέχει καὶ ἕτερον μικρότερον μετὰ τοῦ πυρῆνος. Τὰ

¹ Βλ. μίσχους ἀναλόγους εἰς πηλίνας ἀκροκεράμους ἐκ Δελφῶν ἐν CHRISTIAN LE ROY, FdD II, Les terres cuites architecturales, Paris 1967, σ 83, πίν. 74 καὶ 75.

² Α΄ΚΟΣ VON SZALAY - ERICH BOEHRINGER, Die Hellenistischen Arsenale, Altertümer von Pergamon X, 1937, πίν. 26b.

¹ Γ. ΜΠΑΚΑΛΑΚΗΣ, Κορύφωμα ἐπιτυμβίας στήλης ἐκ Μαρωνείας, Χαρῖστ. εἰς 'Α. Κ. Ὁρλάνδον, τ. Α' 1965, σ. 49, σημ. 7.

² ERNST BUSCHOR, Die Tondächer der Akropolis, II, 1933, σ. 60, εἰκ. 80, 25.

φύλλα τῶν πλαγίων ἀνθεμίων μὲ ἐπιφάνειαν κατὰ μῆκος κοίλην. Ἡ ἄκανθος, ἐξηρημένη ὀλιγώτερον τῆς ἡμετέρας. Περὶ τῆς χρονολογίσεως ταύτης βλ. *Altertümer von Pergamon, Die Hellenistischen Arsenale*, σ. 29. Ἡ ἡγεμῶν τῆς ἀνασκαφῆς Κακαβᾶ δύναται κάλλιστα νὰ ἐνταχθῆ ἐντὸς τῆς ἰδίας περιόδου, ἂν καὶ φαίνεται ὀλίγον ἀρχαιότερα.

Μεταγενεστέρως, περὶ τὸ 200 π.Χ., εἶναι ἕτερα ἀροκέραμος ἐκ τῆς Σαμοθράκης. Αὕτη προέρχεται ἐκ τῆς Στοᾶς τοῦ Ἱεροῦ, ἔχει δὲ τὸ αὐτὸ γενικῶς σχῆμα πρὸς τὰς ἀνωτέρω περιγραφείσας. Ἐνταῦθα ὅμως ἐπικρατεῖ ἢ κατὰ κατὰ πλάτος ἔκτασις¹ ἢ ραδιότης τῶν παλαιότερων ἔργων δὲν ὑφίσταται¹. Τὸ ἀνθέμιον εἶναι κοῖλον μὲ ἑννέα φύλλα. Τὰ φύλλα τοῦ ἀνθεμίου εἶναι εὐρύτερα, μὲ καμπυλόγραμμα ἄκρα καὶ ἐξέχοντα περιγράμματα. Τὰ ὀριζόντια παραπλήρωματικά ἀνθέμια εἶναι μεγαλύτερων διαστάσεων τοῦ περιεχομένου κορυφαίου ἀνθεμίου.

Ε. ΤΟ ΒΟΡΕΙΟΔΥΤΙΚΟΝ ΟΙΚΟΔΟΜΗΜΑ

Κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1962 ταυτοχρόνως πρὸς τὴν ἀνασκαφὴν τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ ἀπεκαλύφθησαν δυτικῶς ταύτης τὰ λείψανα κλασσικοῦ οἰκοδομήματος ἔχοντος ἐμφανῆ τὰ ἴχνη ἐπιχειρῶν ἐπεμβάσεων καὶ μετατροπῶν ἐκ διαφόρων χρονικῶν περιόδων.

Διὰ τῆς διενεργηθείσης ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης προέκυψαν ἱκαναὶ ἐνδείξεις πιστοποιῆσαι δύο οἰκοδομικὰς φάσεις κατὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ κτίσματος. Ἐξ αὐτῶν ἡ παλαιότερα φάσις ἀνάγεται εἰς τὸν 5ον π.Χ. αἰ. ἡ δὲ νεωτέρα τοποθετεῖται ἐντὸς τοῦ ἀμέσως ἐπομένου αἰῶνος.

Ἐκ τῆς οἰκοδομῆς τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος (αὕτη λόγῳ τῆς ἐν τῷ οἰκοπέδῳ θέσεώς της ὠνομάσθη «Βορειοδυτικὸν οἰκοδόμημα») ἀνεσκάφη ἐν μόνον τμήμα, ὅσον ἀκριβῶς ἐπέτρεπεν ἡ ἔκτασις τῆς ἡμετέρας ἐρεύνης. Τὸ τμήμα τοῦτο ἀνήκον εἰς τὴν ΝΑ. γωνίαν εὐρυτέρου οἰκοδομικοῦ συνόλου ἐπεξετείνεται πρὸς Βορρᾶν ὑπὸ τὴν ὁδὸν Ψαρομηλίγγου καὶ πρὸς Δυσμᾶς ὑπὸ ἕτερον οἰκόπεδον τοῦ αὐτοῦ ἰδιο-

¹ KARL LEHMANN, *Samothrace, Guide*, N. York 1960, σ. 74, εἰκ. 38.

κτήτου. Τῆς ἀρχαιότερας ταύτης οἰκοδομῆς ἀπεκαλύφθη ὁ ἀνατολικὸς τοῖχος εἰς βάθος 2.60 μ. ἀπὸ τοῦ ὕψους τῶν κρασπέδων τῆς παρακειμένης ὁδοῦ Ψαρομηλίγγου, ἐκτεινόμενος εἰς μῆκος 2.60 μ. καὶ βαίνων μὲ κατεύθυνσιν ἀπὸ Νότου πρὸς Βορρᾶν ὑπὸ τὴν προαναφερθεῖσαν ὁδόν. Τοῦ ἑτέρου τοῖχου, τοῦ νοτίου, ὁ ὁποῖος συμβεβλημένος μετὰ τοῦ ἀνατολικοῦ κατ' ὀρθὴν γωνίαν ἐσχημάτιζε τὸ περιγράμμα τοῦ οἰκοδομήματος, οὐδὲν ἴχνος ἀνευρέθη, καθόσον οὗτος παρεβιάσθη κατὰ τὴν ἀνέγερσιν μεταγενεστέρως δεξαμενῆς τῶν ἀρχῶν τῆς Ρωμαϊκῆς περιόδου. Ἡ δεξαμενὴ, ἀνεγερθεῖσα κατὰ τὸ πλεῖστον ἐξ ὕλικου τοῦ Βορειοδυτικοῦ οἰκοδομήματος, ἐξηφάνισε παντελῶς τὸν νότιον τοῖχον τοῦ παλαιότερου κτίσματος διὰ τῆς ἐπ' αὐτοῦ ἀνεγέρσεώς της.

Ὡς πρὸς τὸν διασωθέντα ἀνατολικὸν τοῖχον (οὗτος ἀπεκαλύφθη εἰς ὕψος 1.21 μ.) συγκείμενον ἐκ δύο δόμων, τοῦ κατωτέρου μὲ ὕψος 0.78 μ. τοῦ δὲ ὑπερκείμενου σωζομένου εἰς μέγιστον ὕψος 0.43 μ., οὗτος ἠδράζετο ἐπὶ τοῦ ἀργολιθικοῦ σχιστολίθου, ὁ ὁποῖος εἶχε πρότερον λαξευθῆ καταλλήλως (βλ. ἀποψιν τῶν ἀρχαιότερων δόμων ἐν σχέσει πρὸς τὸν ὑπερκείμενον τρίτον δόμον τῆς β' οἰκοδομικῆς φάσεως ἐν εἰκ. 1 ἄνω ἀριστερά). Ὁ σχιστόλιθος ἐκάλυπτεν ἐξωτερικῶς τὸ ἡμισυ τοῦ ὕψους τοῦ κατωτέρου δόμου (βλ. τομὴν Α-Α εἰκ. 1). Ὁ δόμος οὗτος ἐπέχων θέσιν θεμελίου συνέκειτο ἐκ κροκαλοπαγῶν λίθων διὰ λάσπης συνδεδεμένων κατὰ τὸ ἰσόδομον σύστημα. Ἐπὶ τῆς θεμελιώσεως ταύτης πλάτους 1.15 μ. ὑψοῦτο ὁ δεύτερος δόμος εἰσέχων 0.25 μ. περίπου τοῦ ὑποκείμενου, ἐκτισμένος κατὰ τὸ ἰσοδομικὸν ἀκανόνιστον σύστημα (βλ. εἰκ. 1, ἄνω ἀριστερά). Πλάτος δόμου 0.97 μ. Ἡ κατασκευὴ τοῦ δόμου, ἐπιμελετημένη, συνίστατο ἐξ ὑποκιτρίνων παρολίθων φερόντων κατὰ τὸ μέτωπον ἀδρᾶν διὰ σφυρὸς λάξευσιν. Βύσματα ἐπλήρουν τὰ μεταξὺ τῶν παρολίθων ὑφιστάμενα διαστήματα κατὰ τὴν πρόσοψιν ὡς καὶ κατὰ τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ κορυφοῦ τοῦ δόμου (βλ. πίν. ΙΑ β κατώτερον δόμον).

Κατὰ τὴν ἀνατολικὴν παρεῖαν των καὶ καθ' ὕψος οἱ δύο δόμοι ἐκαλύπτοντο ἐπὶ λάσπης μετὰ λιθαρίων καὶ πηλίνων ὀστράκων, ἀπάντων συνιστῶντων ἰσχυρὸν μανδύαν προστα-

τευτικοῦ χαρακτήρος (βλ. τομὴν Α - Α εἰκ. 1). Ἐκ τῶν ἄρμων τοῦ τοίχου συνελέγησαν μελαμβαφῆ ὄστρακα ἐκείθεν προέρχονται ἐπίσης βάσεις σκύφων φερόντων ἐπὶ τοῦ πυθμένος ἐμπέστα ἀνθη λωτοῦ ἢ ὑπὸ τὴν βάσιν ἐγγαράκτους κυκλίσκους μικρᾶς διαμέτρου (εἰκ. 2)

Εἰκ. 2. Ὅστρακα ἐκ τῶν ἄρμων τοῦ Βορειοδυτικοῦ οἰκοδομήματος.

ἀναλόγους πρὸς εὐρεθέντας ἐν τῇ Ἀγορᾷ τῶν Ἀθηνῶν. Σχετικὴ ἢ διακόσμησις τῆς βάσεως ἀγγείου ὑπ' ἀριθ. 160¹ τῆς Ἀγορᾶς, ἡ ὁποία κατατάσσεται ἐντὸς τοῦ τελευταίου τετάρτου τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος.

Εἰς τὴν οἰκοδομὴν ταύτην τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος ἀνήκει καὶ μία μεσοτοιχία πλάτους 0.65 μ., ἣτις ἔβαινε εἰς ἀπόστασιν 2.30 μ. παραλλήλως τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου. Μέρος ταύτης ἀπεκαλύφθη εἰς βάθος 3.42 μ. ἐκ τοῦ ὕψους τῶν κρασπέδων τῆς ὁδοῦ Ψαρομηλίγγου. Ἡ ἔρευνα ἔφερεν εἰς φῶς τὸ κατώτερον τμήμα τῆς μεσοτοιχίας, ὅπερ διεσώζετο εἰς ὕψος 0.14 - 0.30 μ. Ἡ μεσοτοιχία ἠδράζετο ἐπὶ τοῦ ἀργολιθικοῦ σχιστολίθου καὶ συνέκειτο ἐξ ἀργῶν λίθων μικρῶν διαστάσεων ἐκτισμένων τῇ προσθήκῃ λάσπης. Οἱ οὕτω πως σχηματιζόμενοι δύο θάλαμοι ἐπεκινῶνουν πρὸς ἀλλήλους διὰ θύρας ἀνοίγματος 0.85 μ. (βλ. πίν. ΙΑ γ καὶ κάτωψιν εἰκ. 1).

Ἡ νεωτέρα οἰκοδομικὴ φάσις τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος ἀναγνωρίζεται δι' ὀλιγωτέρων λειψά-

νων ἐξ ὧν ἀπέδωκεν ἢ προαναφερθεῖσα ἀρχαιότερα κατασκευή, ἣτοι τριῶν λίθων δι' ὧν ἐσχηματίζοντο δύο τοῖχοι κεκαμμένοι κατ' ὀρθὴν γωνίαν. Οἱ λίθοι οὗτοι εἶναι οἱ μόνοι διαφυγόντες τὴν παραβίασιν κατὰ τὴν ἀνέγερσιν τῆς δεξαμενῆς τῶν πρώτων Ρωμαϊκῶν χρόνων. Ἐκ τούτων ὁ εἰς, ἐρυθροκίτρινος πυρόλιθος μήκους 1.32 μ., ἠδράζετο ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τῆς παλαιότερας οἰκοδομικῆς φάσεως. Ὑψος κυβόλιθου 0.61 - 0.78 μ., μέγιστον πλάτος 0.42 μ. Ὁ κυβόλιθος διὰ τῆς πρὸς Νότον ἀπολήξεώς του ἐσχημάτιζεν ὀρθὴν γωνίαν μεθ' ἑτέρου τοίχου τοῦ αὐτοῦ ὕψους, κατευθύνσεως ἀπὸ Δυσμῶν πρὸς Ἀνατολάς, συγκειμένου ἐκ δύο μαρμαροπλίνθων μεγίστου πλάτους 0.50 μ. καὶ συνολικοῦ μήκους 0.93 μ. Ἐκ τῶν προαναφερθέντων μαρμαροπλίνθων ὁ εἰς ἔβαινε ἐπὶ τοῦ ἀρχαιότερου πολυγωνικοῦ δόμου ὁ δ' ἕτερος, ὁ δυτικώτερος, ἐπὶ χωμάτων περιεχόντων πῆλινα μελαμβαφῆ θραύσματα στρωτήρων, ἀπάντων συναποτελούντων μᾶζαν ἰσχυρᾶς συνοχῆς.

Ἐξωτερικῶς ὁ ἀνατολικὸς τοίχος ἔφερε καθ' ὕψος ἐπένδυσιν λιθαρίων μετὰ λάσπης, παρομοίας μορφῆς ἐκείνης τοῦ κάτω δόμου τῆς παλαιότερας φάσεως. Ὑφιστάμενον διάκενον κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν γωνίαν τῶν σκελῶν ἐπληροῦτο διὰ βυσμάτων ἐπαλλήλως τεθειμένων (πίν. ΙΑ β). Ἐκ τῶν δύο λίθων τοῦ νοτίου σκέλους ὁ δυτικώτερος ἐπεῖχε θέσιν ὀρθοστάτου. Παρὰ τὴν βάσιν τούτου ἀπεκαλύφθη σειρά ἀργῶν λίθων διὰ λάσπης συνδεδεμένων καὶ σχηματιζόντων κατώφλιον, τοῦ ὁποίου τὸ ἄνοιγμα παρέμεινε ἀπροσδιόριστον λόγῳ ἐλλείψεως ἐπαρκῶν ἐνδείξεων (βλ. πίν. ΙΑ β δεξιά).

Ἡ ἐντὸς τοῦ οἰκοδομήματος γενομένη ἔρευνα συνετέλεσεν εἰς τὴν συναγωγὴν στρωματογραφικῶν παρατηρήσεων, τῶν ὁποίων σχετικὰ στοιχεῖα παραθέτομεν ἐνταῦθα. Αἱ διερευνηθεῖσαι στρώσεις κατὰ τὴν μελέτην των ἀνευρέθησαν παραβεβιασμέναι κατὰ τὴν βορείαν παρειὰν τοῦ Ρωμαϊκοῦ κτίσματος, εἰς λωρίδα πλάτους 0.30 μ. περίπου. Προφανῶς ἡ παραβίασις ὀφείλεται εἰς τὴν διάνοξιν τάφρου πρὸς θεμελίωσιν τῆς μεταγενεστέρης δεξαμενῆς. Διὰ τῆς ἐπεμβάσεως ἐτίγησαν αἱ παλαιαὶ στρώσεις μερικῶς, ἀναμειχθεῖσαι μάλιστα μετὰ

¹ Attic Pottery of the Later Fifth Century from the Athenian Agora, Hesperia 18, 1949, σ. 344, πίν. 94 καὶ 95, ὅπου καὶ τὸ ἀγγεῖον ὑπ' ἀρ. 160.

νεωτέρων υπολειμμάτων διαφόρων υλών, ἐν οἷς διακρίνονται εὐμεγέθη τεμάχια κατιωμένου σιδήρου. Πλὴν τῆς τοιαύτης παραβιάσεως ἢ ὑπόλοιπος ἔκτασις τῶν στρώσεων παρέμενε ἀθικτος ἀποδόσασα συμπληρωματικά στοιχεία εἰς τὴν μελέτην τοῦ οἰκοδομήματος.

Τὸ στρωματογραφικὸν διάγραμμα τῆς εἰκ. 1 (τομὴ Α — Α), τὸ εἰκονίζον τὴν διὰ τῆς βορείας οἰκοδομικῆς γραμμῆς κάθετον τομὴν, ἐμφαίνει τὰς διὰ τῶν αἰώνων ἐπισυσσωρευθείσας ἐπαλλήλους στρώσεις Α' — Η'. Ὑψηλότερον εὐρίσκεται ἡ στρώσις Α' συγκειμένη ἐκ σχετικῶς προσφάτου ἐπιχώσεως χαλαρῶν χωμάτων μετ' ἄλλων υλών. Ὁμοίως ἢ σύνθεσις τῶν χωμάτων τῆς στρώσεως Β' χαλαρὰ καὶ περιέχουσα πληθὺν θραυσμάτων ἀγανῶτων ἀγγείων, λαβῶν καὶ βάσεων ἀμφορέων Ρωμαϊκῶν χρόνων.

Ἡ στρώσις Γ' συνισταμένη ἐκ μπαζώματος πρασίνων χωμάτων κμηλιᾶς. Ἡ στρώσις Δ' περιείχε θραύσματα πηλίνων ἀγγείων καὶ ὑαλίνων δακρυδόχων. Ἡ κάτωθεν στρώσις Ε' συνδεομένη μετὰ τῆς β' οἰκοδομικῆς φάσεως τοποθετεῖται χρονολογικῶς ἐντὸς τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος. Ἐκ ταύτης προέρχεται ποικιλία ὀστράκων, ἐν οἷς θραύσματα μελαμβαφῶν πινακίων φερόντων ἐν τῷ πυθμένι ἔντυπα ἀνθέμια¹ προσέτι δὲ μικρὸν θραῦσμα ἐπιχρίσματος τοίχου κεχρωσμένον δι' ἐρυθρᾶς βαφῆς κ.ἀ. Ἡ στρώσις Ζ' εἰς ὑποπρασίνων χωμάτων θὰ πρέπει νὰ ἀναχθῆ εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ αὐτοῦ αἰῶνος. Ἐντεῦθεν προέρχονται πλεῖστα θραύσματα ἀγγείων ἥτοι βάσεις σκύφων, θραύσματα λαβῆς ἐξ ἀγανῶτου ὕδρας, προσέτι δὲ καὶ λαβὴ μετὰ τμήματος ἐκ τοῦ χείλους μαρμαρίνου ἀγγείου (κάλπη), διασώζουσα ἐσφηνωμένον τεμάχιον σιδηροῦ συνδέσμου τοποθετηθέντος πρὸς ἐπαναστερέωσιν τῆς κατὰ τὴν ἀρχαιότητα θραυσθείσης λαβῆς. Ἀνευρέθη ἐπίσης τμήμα ἀνεπιγράφου μολυβδίνης πλακῆς καὶ δύο θραύσματα μωσαϊκοῦ δαπέδου ἐκ μικρῶν θαλασσίων ψηφίδων, συνδεομένων διὰ κονιάματος ἄνευ ἀσβέστου, διαστάσεων $0.175 \times 0.10 \times 0.07$ μ.

¹ Περὶ τῶν ἐμπιέστων ἀνθεμίων τοῦ 4ου π.Χ. αἰ. βλ. PETER E. CORBETT, *Palmette Stamps from an Attic Black - Glaze Workshop*, *Hesperia* 24, 1955, σ. 172 - 186, πίν. 66 - 71.

τοῦ ἐνὸς καὶ $0.095 \times 0.06 \times 0.035$ μ. τοῦ ἐτέρου.

Ἐντὸς τῆς αὐτῆς στρώσεως ἀπεκαλύφθη κανονικὸς ὀρθογώνιος λίθος πλάτους 0.35 μ. καὶ ὕψους 0.17 μ. ἐδραζόμενος ἐπὶ τῆς κάτωθεν στρώσεως Ζ'. Ἡ μία τῶν στενῶν πλευρῶν τούτου ἐφήπτετο τῆς βορείας οἰκοδομικῆς γραμμῆς ἐνῶ τὸ λοιπὸν τούτου τμήμα εἰσεχώρει ὑπὸ τὴν ὁδὸν Ψαρομηλίγγου (πίν. ΙΑ γ) εἰς μῆκος ἀπροσδιόριστον. Ἡ ἀνωτέρω στρώσις ἀνάγεται εἰς περίοδον μεταγενεστέραν τοῦ χρόνου καταστροφῆς τῆς μεσοτοιχίας τοῦ ἀρχαιότερου οἰκοδομήματος.

Ἡ στρώσις Ζ', ἀμέσως ὑπεράνω τοῦ δαπέδου τῆς κατασκευῆς τοῦ 5ου π.Χ. αἰ., ἐνεῖχεν ὑποπράσινα χρώματα λόγῳ προσμειξέως κμηλοχωμάτων, κατελάμβανε δὲ καθ' ὕψος τὸ κατώτερον τμήμα τοῦ πρώτου δόμου τοῦ οἰκοδομήματος τῆς α' φάσεως. Ἐντὸς τῆς στρώσεως Ζ' ἀνευρέθη ἡ προαναφερθεῖσα μεσοτοιχία, ἡ ὁποία διεχώριζε τὸν ἀνατολικὸν ἀπὸ τοῦ δυτικοῦ θαλάμου. Τὰ σημαντικώτερα ἐκ τῶν ἐνταῦθα συλλεγέντων εὑρημάτων εἶναι θραύσματα μελαμβαφῶν ἀγγείων μετ' ἐξαιρέτου ποιότητος στιλπνοῦ βερνικίου, δύο θραύσματα ἐρυθρομόρφων ἀγγείων, ἐξ ὧν τὸ ἐν ἐξ ἀρβαλλοειδοῦς ληκυθίου μετὰ σωζομένης ἔλλιπτοῦς παραστάσεως κανοῦ προσφορῶν (;) καὶ ἐν κατὰ τὸ ἡμισυ σωζόμενον φιαλίδιον ὕψους 0.021 μ. Διάμετροι: χεϊλέων 0.85 μ. βάσεως 0.056 μ. (βλ. εἰκ. 3). Τὸ φιαλίδιον, φέρον μέλαν γάνωμα, ἐνέχει ἐπὶ τοῦ πυθμένος ἐμπιέστον κόσμημα κυκλίσκου μετ' ἄνθους ἐντὸς αὐτοῦ, περιβαλλομένου ὑπὸ τεσσάρων σταυροειδῶς διατεταγμένων ἀνθεμίων. Τεχνολογικῶς τὸ ἀγγεῖον τοῦτο συνδέεται μετὰ τοῦ ἐν *Hesperia* 18, 1949, σ. 328, ἀρ. δημ. 63, εἰκ. 5 φιαλίδιου τῆς Ἀγορᾶς τῶν Ἀθηνῶν, καίτοι διαφέρει κατὰ τὴν βάσιν, ἡ ὁποία εἶναι ἐπίπεδος, ἀναγόμενον οὕτως ἐντὸς τῶν τελευταίων δεκαετιῶν τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος.

Ἐπὶ τοῦ δαπέδου τοῦ δυτικοῦ θαλάμου ἐντὸς τῆς αὐτῆς στρώσεως Ζ' ἀνευρέθη ἔλλιπτος πηλίνη πλάξ δαπέδου σχήματος παραλληλεπίπεδου, σωζομένων διαστάσεων: μῆκος 0.303 μ., πλάτος 0.303 μ., πάχος 0.046 μ. Ἐπὶ τῆς μιᾶς τῶν εὐρειῶν ἐπιφανειῶν ταύτης ὑφίστανται ἐγγάρακτοι γραμμώσεις γενόμεναι πρὸ τῆς

ὀπτιήσεως. Παράλληλοι εὐθεῖαι τέμνονται ὑπὸ τεθλασμένων (πίν. ΙΒ β). Ὁ πηλὸς ἐνέχει κόκκους ἄμμου, ἀπολεπίζεται δὲ εὐκόλως λόγῳ ἐλαττωματικῆς ὀπτιήσεως.

Διὰ τῆς ἀφαιρέσεως τῆς ἐπιχώσεως Ζ' ἡ ἔρευνα ἔφερεν εἰς φῶς τὸ δάπεδον τοῦ Βορειοδυτικοῦ οἰκοδομήματος. Τὸ δάπεδον δ' ἀνεφάνη εἰς βάθος 3.58 μ. ἀπὸ τοῦ ὕψους τῶν κρα-

Εἰκ. 3. Μελαμβραφῆς φιαλίδιον καὶ λοιπὰ θραύσματα ἐκ τῆς στρώσεως Ζ'.

σπέδων τῆς ὁδοῦ Ψαρομηλίγγου. Τοῦτο ἀπετελεῖτο ἐκ βαθυπρασίνων κμηλοχωμάτων πεπατημένων καὶ ἰσχυρᾶς συνοχῆς πάχους 0.05 μ. Μικρὰ θραύσματα ἀγανώτων ἀμφορέων ὡς ἐπίσης καὶ μελαμβραφῆς λαβὴ ἐκ τριφυλλοσχῆμου οἰνοχόης, ἀπάντων ἀναγομένων εἰς τὸν 5ον π.Χ. αἰῶνα, ἀπέκειντο ἀναμῖξ μετὰ τῶν χωμάτων τοῦ δαπέδου.

Τὸ δάπεδον δ' ὠριζοντιοῦτο ἐπὶ μιᾶς εἰσέτι στρώσεως, τῆς Η', ἡ ὁποία ἐκάλυπτεν ἐν κοίλωμα τοῦ ἀργολιθικοῦ σχιστολίθου. Ἡ ἐπιχώσις ἐξ ἀμιγῶν κμηλοχωμάτων μετ' ὀλίγων πηλίνων ὀστράκων προήρχετο πιθανῶς ἐκ τῆς λαξεύσεως τοῦ βράχου, ὅπου ἠδράσθη ἡ θεμελίωσις τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τοῦ Οἰκοδομήματος.

Ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ δυτικοῦ θαλάμου ἀνε-

φάνη λάξευμα ἐντὸς τοῦ βράχου, αὐλακος μετὰ κοίλου πυθμένος, κατευθύνσεως ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότον, πλάτους 0.70 μ. καὶ βάθους 0.50 μ. Ἐπὶ τῆς κοίτης ταύτης ἀνευρέθη ἐπιχώσις ἐκ λεπτῶν χωμάτων ἀμμώδους συστάσεως, ἐπικαθημένη συνήθως ἐπὶ τοῦ πυθμένος ἀρχαίων ἀγωγῶν. Ἐν τῇ ἐπιχώσει οὐδὲν ἐνδεικτικὸν χρονολογικὸν στοιχεῖον ἀνευρέθη. Παρὰ ταῦτα, ὡς ἐκ τῆς θέσεώς της, δυνατὸν νὰ λογισθῇ ὁ χρόνος κατασκευῆς της προγενέστερος ἐκείνου τοῦ Οἰκοδομήματος. Συγκεφαλαιοῦντες τὰς ὡς ἄνω ἀνασκαφικὰς παρατηρήσεις συμπεραίνομεν, ὅτι ἡ παλαιότερα φάσις τοῦ Βορειοδυτικοῦ οἰκοδομήματος, ἡ ὁποία ἀνάγεται εἰς τὴν περίοδον τοῦ τελευταίου τετάρτου τοῦ 5ου π.Χ. αἰ., ἀντιπροσωπεύεται ὑπὸ κτίσματος ἰσχυρᾶς δομῆς, διηρημένου εἰς δύο θαλάμους. Ἐκ τῶν τοίχων τούτου ὁ νότιος ἔχει παραβασθῆ περιληφθεὶς ὑπὸ τὴν βορείαν πλευρὰν τῆς μέχρι τούτου ἐκτεινομένης προώμου Ρωμαϊκῆς δεξαμενῆς. Ὁ ἀνατολικὸς σώζεται εἰς ἱκανοποιητικὴν κατάστασιν συνιστάμενος ἐκ δύο δόμων, τοῦ κατωτέρου ἐκ κροκαλοπαγοῦς λίθου (breccia), τοῦ δὲ ὑπερυψουμένου ἐκ πορολίθου, ἐκτισμένου κατὰ τὸ ἀκανόνιστον ἰσοδομικὸν σύστημα. Βεβαίως ἡ χρῆσις τοῦ κροκαλοπαγοῦς λίθου δημιουργεῖ ὠρισμένης ὑπονοίας ὡς πρὸς τὴν χρονολόγησιν τοῦ κτίσματος. Ἦδη ἐπικρατεῖ ἡ ἀντίληψις τῆς κατ' ἀποκλειστικότητά ἐντὸς τοῦ 4ου π.Χ. αἰ. χρήσεως τοῦ λίθου breccia πρὸς ἀνοικοδομήσιν κτισμάτων. Τὸ θέμα χρήζει ἰδιαίτερας προσοχῆς, ἐφ' ὅσον δὲν δυνάμεθα νὰ ἀποκλείσωμεν ἐξαιρέσεις τινάς. Γνωστὸν εἶναι ἐπίσης, ὅτι χρῆσις ὁμοίων λίθων παρετηρήθη εἰς κατασκευὰς τοῦ τέλους τοῦ 5ου ἢ τῶν ἀρχῶν τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος¹.

Ἡ νεωτέρα φάσις τοῦ Οἰκοδομήματος, τοποθετουμένη ἐντὸς τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος, ἀντιπροσωπεύεται ὑπὸ λειψάνων πιστοποιούντων τὴν πρὸς Νότον σμίκρυνσιν τοῦ κτίσματος μετὰ ταυτοχρόνου διανοίξεως θύρας πρὸς τὴν πλευρὰν ταύτην, ὡς ἐπεβεβαιώθη διὰ τῆς ἀποκαλύψεως τῶν προαναφερθέντων λειψάνων κατωφλίου (βλ. σ. 27). Ἡ διαπίστωσις αὕτη ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἀναζητή-

¹ ΑΕ 1958, σ. 14 κέ. καὶ 121, σημ. 1.

σιν ἀρχαίας ὁδοῦ διερχομένης ὀπισθεν τοῦ Μνημείου καὶ πρὸ τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ κτίσματος τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος.

ΣΤ. ΜΕΤΑΓΕΝΕΣΤΕΡΑ ΚΤΙΣΜΑΤΑ

Διὰ τῆς ἐν τῷ οἰκοπέδῳ Κακαβᾶ ἀποπερατωθείσης ἀνασκαφικῆς ἐρεύνης συνεκεντρώθησαν εὐάριθμα στοιχεία συντελοῦντα εἰς τὴν ἐξακρίβωσιν τῆς διαρθρώσεως τοῦ χώρου ἀπὸ τῆς Γεωμετρικῆς περιόδου μέχρι καὶ τῶν ἐσχάτων Ρωμαϊκῶν χρόνων. Ἡ ἔρευνα ἐστράφη κατὰ κύριον λόγον περὶ τὴν ἀπωτέραν ἱστορίαν τοῦ χώρου καὶ τὴν μορφολογικὴν ἐξέλιξιν τούτου διὰ τῆς οἰκοδομικῆς δραστηριότητος τῶν διαρρυσάντων αἰώνων.

Λείψανα, ἀναγόμενα εἰς τοὺς Ἑλληνιστικοὺς καὶ τοὺς Ρωμαϊκοὺς χρόνους, ὑδραυλικῶν κατασκευῶν, δεξαμενῶν καὶ ἄλλων κτισμάτων ἀποσκοπούντων εἰς τὴν ἀποθήκευσιν ὕδατος παρέχουν ἐναργῆ εἰκόνα τῶν ἐκαστοτε οἰκοδομικῶν φάσεων τοῦ χώρου.

Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ οἰκοπέδου ἀπεκαλύφθη εἰς βάθος 3.40 μ. ἀπὸ τοῦ ὕψους τῶν κρασπέδων τῆς παρακειμένης ὁδοῦ Ψαρομηλίγγου τὸ δάπεδον εὐρυχώρου δεξαμενῆς κατευθύνσεως ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότον. Ἡ δεξαμενὴ διὰ τῆς μιᾶς τῶν στενῶν πλευρῶν τῆς, τῆς βορείας, ἔβαινε ἐπὶ τοῦ προγενεστέρου Βορειοδυτικοῦ οἰκοδομήματος (βλ. ἀτόψιν, εἰκ. 1). Τμημα ἀγωγοῦ τομῆς πεταλοσχήμου, πλάτους 0.55 μ. καὶ σφζ. ὕψους 0.45 μ. ἀπεκαλύφθη συνδεδεμένον μετὰ τῆς βορείας πλευρᾶς τῆς δεξαμενῆς. Ὁ κοίλος πυθμὴν τοῦ ἀγωγοῦ ἔφερεν ἐσωτερικὸν ἐπιχρῆμα ὑπολεύκου ὑδραυλικοῦ ἀβεστοκονιάματος. Ἡ δεξαμενὴ εἶχεν ἐν κατόψει σχῆμα τραπεζίου, ἐσωτερικῶν διαστάσεων βορείας στενῆς πλευρᾶς 2.65 μ. νοτίας 2.55 μ., ἐκαστῆς δὲ τῶν μακρῶν πλευρῶν 5.80 μ.

Ἡ δεξαμενὴ ἔφερε καλῶς σωζόμενον δάπεδον ἐστρωμένον δι' ὑδραυλικοῦ κονιάματος μετ' ἐνσωματωμένων πηλίνων ψηφίδων χρώματος ἀνοιχτοτέφρου ἢ ἐνίοτε καὶ πορτοκαλλόχρου, σχηματιζουσῶν θέματα σπειρῶν, κύκλων κ.ἄ.¹ Ἐπικλινῆς ταινία κονιάματος

¹ Τοιαύτην κατασκευὴν ἔχει καὶ τὸ ἀνευρεθὲν ἐν τῇ ἀνασκαφῇ Συντάγματος κτίσμα, χαρακτηριζόμενον ὡς

συνέδεε τὸ δάπεδον πρὸς τοὺς περιβάλλοντας κεκοιναμένους τοίχους. Οἱ τοῖχοι ἐσώζοντο εἰς μέγιστον ὕψος 0.30 μ., ἐνῶ τὸ πλάτος τούτων δὲν ὑπερέβαινε τὰ 0.50 μ. Ἐξωτερικῶς οὗτοι διέσωζον πορφυροῦν χρωματισμόν, ἰδίᾳ ἐπὶ τῆς ὑπὸ τὴν γῆν κρυπτομένης κεκοιναμένης θεμελιώσεως. Τὰ ἐντετοιχισμένα ἐντὸς τῆς δεξαμενῆς ὄστρακα ἀνάγονται εἰς τὴν ὀστέραν Ἑλληνιστικὴν περίοδον².

Ἐπὶ τὴν θεμελίωσιν τῆς νοτίας πλευρᾶς ταύτης διὰ γενομένης τομῆς ἀπεκαλύφθη ἑτέρα δεξαμενὴ, ἀπιοειδῆς, καλυπτομένη κατὰ τὸ ἐκ διαμέτρου 0.71 μ. χεῖλός της ὑπὸ πλακὸς πωρολίθου, διαστάσεων 0.85 × 0.70 × 0.20 μ. Ἡ πλάξ εἶχε τοποθετηθῆ ἐπιμελῶς ἐπὶ τοῦ ἄνω στομίου τῆς δεξαμενῆς, οὕτως ὥστε νὰ ἐδραιωθῆ ἀσφαλῶς ἡ θεμελίωσις τοῦ ὑπεράνω Ρωμαϊκοῦ κτίσματος. Κατὰ τὸν ἐπακολουθήσαντα καθαρισμὸν τοῦ ἄνω ἡμίσεος ταύτης (ἀνυπέβλητοι τεχνικαὶ δυσχέρειαι ἐματαιώσαν τὴν πλήρη ἐκκένωσιν τῆς δεξαμενῆς) οὐδὲν ὄστρακον ἀνευρέθη. Πάντως ὁ πυθμὴν της ἐνετοπίσθη εἰς τὰ 5 μ. περίπου ἀπὸ τοῦ στομίου. Ἡ κάτωθεν διανοιγομένη κοιλία συντέινεν εἰς τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ εἰδικοῦ ταύτης σχήματος

impluvium ἢ δεξαμενὴ. Βλ. ΑΕ 1958, σ. 122, εἰκ. 204.

² Ἰδιαιτέρον ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἐν ἐκ τῆς θέσεως ταύτης περισυλλεγὲν πηλίνον θραῦσμα ἀγγείου, ὃπερ καὶ ἀποτελεῖ στοιχεῖον χρονολογήσεως τῆς περιόδου ἀνεγέρσεως τοῦ κτίσματος. Τὸ θραῦσμα ἐξ ἀγνώτου ὕδρας (;) σφάζεται εἰς τμημα τοῦ λαμποῦ καὶ τῶν χειλῶν. Ὁ λαμὸς ἐμφανίζει διευρυνσιν πρὸς τὰ ἄνω, ὅπου καὶ τὰ χεῖλη τοῦ ἀγγείου. Ταῦτα διχάζονται εἰς δύο διακοσμητικὰ μέλη, ἐξ ὧν τὸ ἐν ὄρθοῦται ἀκολουθοῦν τὴν ἐσωτερικὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἀγγείου, ἐνῶ τὸ ἕτερον καμπτόμενον νεύει ἐλαφρῶς πρὸς τὰ ἔξω. Ὁ πηλὸς τοῦ θραύσματος, ὑπέρυθρος πορτοκαλλόχρους, περιέχει κόκκους γύψου, ἐνδειξίς δηλοῦσα τὴν ἐκ Νότου εἰσαγωγὴν τοῦ ἀγγείου, ἐξ Ἀλεξανδρείας ἢ καὶ Κυρηναϊκῆς. Τεχνοτροπικὰς ὁμοιότητας παρέχουν τὰ χεῖλη λεκανίδων ἐκ τῆς Ἀγορᾶς τοῦ 2ου π.Χ. αἰῶνος μετὰ χειλῶν πρὸς τὰ ἔξω νευόντων. Τὰ παλαιότερα παραδείγματα ἀνάγονται εἰς τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα, μετὰ τύπους χειλῶν ἐπιπέδους ἄνω, κεκοσμημένων δι' ἐμπέστων κυματοειδῶν γραμμῶσεων (βλ. *Hesperia* 3, 1934, σ. 468 - 470. Βλ. ἰδίᾳ τὰ θραύσματα C 65, C 66 καὶ D 67 ἐν εἰκ. 122). Ἡ ἐντὸς τοῦ 2ου π.Χ. αἰ. χρονολόγησις τοῦ θραύσματος μᾶς ὑποχρεοῖ, ὡς φυσικόν, νὰ καταβιβάζωμεν τὴν χρονικὴν τοποθέτησιν ἀνεγέρσεως τῆς δεξαμενῆς εἰς τοὺς προώμους ρωμαϊκοὺς χρόνους.

(εἰκ. 1, τομὴ Β - Β). Δύο σήραγγες συνέδεον ταύτην μὲ ἄλλας ὁμοίου σχήματος δεξαμενάς. Ἐπίχρισμα ἐξ ὑπολευκοῦ ὑδραυλικοῦ κονιάματος ἐκάλυπτε τὸ ἐσωτερικὸν τῆς δεξαμενῆς, ἢ ὁποία εἶχε λαξευθῆ ἐντὸς τοῦ σκληροῦ ἀργολιθικοῦ σχιστολίθου.

Τοιοῦτοι τύποι δεξαμενῶν ἐντοπίζονται συχνότατα εἰς τὰς Ἀθήνας, μάλιστα δέ, ὅπου τὸ ἔδαφος εἶναι σκληρόν, ἐξ ἀργολιθικοῦ σχιστολίθου. Συνήθως ἀνευρίσκονται καθ' ὁμάδας συνδεδεμέναι δι' ἀγωγῶν, χάριν μεγαλυτέρας ἀποθηκεύσεως ὕδατος¹.

Ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἀνάλογος κατασκευή, ἀδημοσίευτος, ἀνευρεθείσα εἰς τὸν Κεραμεικόν. Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε συγκεντρωθέντων ἀνεπαρκῶν στοιχείων, ἐλαχίστων διὰ τὴν κατὰ τὸ δυνατὸν διερεῦνησιν τοῦ θέματος, προκύπτει ὅτι τινὲς τῶν δεξαμενῶν κατασκευάζοντο καὶ συντηροῦντο πιθανώτατα ὑπὸ τοῦ ἀθηναϊκοῦ δημοσίου, ἐὰν κρίνωμεν ἐκ τῆς ἀνευρέσεως παρομοίων ἀποθηκῶν ὕδατος εἰς ἐπίκαιρα σημεῖα τῆς πόλεως, ὡς ὁ Κεραμεικὸς καὶ ἡ Ἄγορὰ τῶν Ἀθηνῶν². Σήμερον πιστεύεται ὅτι αἱ παλαιότεραι ἐκ τῶν δεξαμενῶν ἀναγονται εἰς τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα.

Τέλος, εἰς τὴν ὑστέραν Ρωμαϊκὴν περίοδον ἀνήκει ἐν εἰσέτι κτίσμα ὑδραυλικῆς ἐγκαταστάσεως ἀναφανέν εἰς τὴν ΝΔ. γωνίαν τοῦ οἰκοπέδου. Πρόκειται περὶ δύο δωματίων κατευθύνσεως ΝΔ. - ΒΑ., τῶν ὁποίων τὸ νοτιώτερον δὲν ἀπεκαλύφθη πλήρως, καθόσον εἰσεχώρει ὑπὸ τὰ γειτνιαζόντα οἰκόπεδα (βλ. κάτοψιν εἰκ. 1). Τὸ μῆκος τῆς ἀποκαλυφθείσης ἐγκαταστάσεως ἀνέρχεται εἰς τὰ 3.30 μ. τὸ δὲ πλάτος εἰς τὰ 2.21 μ. Τὸ νότιον δωμάτιον διαχωρίζεται τοῦ βορείου διὰ μεσοτοιχίας πλάτους 0.20 μ., συνισταμένης ἐξ ὀπτῶν πλίνθων στερεομένων διὰ κονιάματος (βλ. πίν. ΙΑα). Τοῦτο ἐσώζετο εἰς μέγιστον ὕψος 1.35 μ., οἱ δὲ τοῖχοι ἔφερον ἐσωτερικῶς ἐπίχρισμα ἐκ κονιάματος πάχους 0.03 μ. Τὸ δάπεδον ἦτο ἐπεστρωμένον διὰ πηλίνων ὀπτῶν πλακῶν διαστάσεων 0.42 × 0.47. μ. Αἱ γωνίαι τοῦ δαπέδου μετὰ τῶν πέριξ

τοίχων ἐφέροντο λοξότμητοι, ὡς συνηθίζεται εἰς ἀπάσας ἐν γένει τὰς δεξαμενάς. Ἡ ἐνταῦθα ὑπαρξὶς δεξαμενῆς πιστοποιεῖται ἐξ ἄλλου καὶ διὰ τῆς ἀνευρέσεως δύο ἀγωγῶν, οἱ ὁποῖοι ἐκκινουῦντες ἐκ τῆς μεσοτοιχίας ἔβαινον πρὸς ΒΑ., ἐντὸς τοῦ βορείου δωματίου. Ὁ εἰς ἐκ τῶν ἀγωγῶν ἀπετελεῖτο ἀπὸ καλυπτήρας λακωνικοῦ τύπου, ἀνοίγματος 0.16 μ., τοποθετημένους μὲ τὴν κυρτὴν ἐπιφάνειαν πρὸς τὸ δάπεδον. Ὁ ἕτερος, τοῦ ὁποίου διεσώθη μικρὸν τμήμα, ἀπηρτίζετο ἐκ κυλινδρικών σωλήνων ἐσωτερικῆς διαμέτρου 0.09 μ. (βλ. πίν. ΙΑα).

Τὸ βόρειον δωμάτιον ἔχει ἐν κατόψει λίαν ἀσύμμετρον σχῆμα (βλ. κάτοψιν εἰκ. 1). Οἱ τοῖχοι εἶχον κονιαθῆ καθ' ὃν τρόπον καὶ τὸ νότιον δωμάτιον. Τὸ δάπεδον, διὰ τοῦ ὁποίου διήρχοντο οἱ προαναφερθέντες ἀγωγοί, ἐκαλύπτετο ὑπὸ ὀπτῶν πηλίνων πλακῶν, διαστάσεων 0.42 × 0.47 μ. καὶ 0.39 × 0.20 μ., στερεομένων διὰ κονιάματος.

Ἐκ τῶν ἐνταῦθα ἀνευρεθέντων ἀντικειμένων σημειοῦται τεθραυσμένη μαρμαρίνη λεκανίς, βάσις κίονος μικρᾶς διαμέτρου καὶ πλήθος ὀστράκων ἐξ ἀγγείων τῆς Ρωμαϊκῆς περιόδου. Ταῦτα καὶ ἐν νόμισμα χαλκοῦν, ἐφθαρμένον λίαν, κατὰ τὴν διεθυντήριαν τοῦ Νομισματικοῦ Μουσείου ἀποδιδόμενον εἰς τὸν Ἀντωνιανόν, χρονολογοῦν τὸ ὄλον συγκρότημα ἐντὸς τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος.

Ζ. ΣΠΟΡΑΔΙΚΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ

Ἐκ τοῦ οἰκοπέδου τῆς συμβολῆς τῶν ὁδῶν Φαρμηλίγγου 9 καὶ Καλογήρου Σαμουήλ προέρχονται τὰ κάτωθι εὑρήματα, ἀποκαλυφθέντα εἰς διάφορα σημεῖα αὐτοῦ καὶ παραδοθέντα εἰς τὴν Γ' Ἐφορείαν ἀρχαιοτήτων ὑπὸ τῶν ἐργατῶν ἐσκαφῆς :

1) Τμήμα πυξοειδοῦς σκύφου συγκεκολλημένου ἐκ πολλῶν θραυσμάτων. Σωζ. μῆκος χειλέων 0.091. Ὑψος 0.063 μ. Πάχος: χειλέων 0.005, βάσεως 0.006 μ. Ἐπὶ τῆς κοιλίας διακόσμησις διαγράμμων παραλληλογράμμων. Ἡ ἐπὶ τῆς κοιλίας κυλινδρική λαβὴ κοσμεῖται διὰ σειρᾶς στιγμῶν. Ὑπὲρ τὴν λαβὴν ζώνη ἀβακωτῆ πλαισιουμένη ὑπὸ ζεύγους γραμμῶν, περιθέουσα τὴν ἄνω κοιλίαν τοῦ ἀγγείου. Ὑπὲρ τὴν βάσιν πλατεῖα μελαμβαφῆς ζώνη. Γάνωμα

¹ ΑΔ 18, 1963, σ. 32 (Οἰκόπεδον ὁδοῦ Ἀθηνᾶς ἀριθ. 29).

² Agora Picture Book No 11, M. LANG, Waterworks in the Athenian Agora, 1968.

μέλαν, ἐξίτηλον εἰς τινα σημεῖα, ἐσωτερικῶς μελανόφαιον (πίν. IBγ).

2) Θραύσμα γεωμετρικοῦ ἀμφορέως προερχόμενον ἐκ τοῦ χείλους καὶ τοῦ λαιμοῦ. Σωζόμενον μῆκος χείλους 0.253 μ. Σωζ. ὕψος 0.06 μ. Πάχος 0.016 μ. Περὶ τὸ χεῖλος μέλαν γάνωμα.

3) Δύο θραύσματα ἐκ τοῦ λαιμοῦ γεωμετρικοῦ ἀμφορέως. Ἐπὶ τῆς πορτοκαλλόχρου ἐπιφανείας τοῦ ἀγγείου ἀνὰ δύο ὁμόκεντροι κύκλοι καστανοῦ γανώματος διὰ διαβήτου.

4) Ἐξ θραύσματα ἐκ τῆς ἀνωθεν τῆς βάσεως κοιλίας γεωμετρικοῦ ἀγγείου. Πάχος πηλοῦ 0.005 - 0.007 μ. Διὰ καστανερύθρου γανώματος ἐξωγραφημένα τρίγωνα περὶ τὴν κάτω κοιλίαν τοῦ ἀγγείου.

5) Θραύσμα ἐκ τῆς κάτω κοιλίας γεωμετρικοῦ ἀγγείου, διαστάσεων 0.146 × 0.10 μ. Πάχος 0.007 μ. Ἐπὶ τῆς καστανομελαίνης ἐπιφανείας ἐξηρημένη ζώνη περιέχουσα τέσσαρας παραλλήλους γραμμὰς καστανοῦ χρώματος.

6) Δύο θραύσματα ἐκ τῆς κοιλίας γεωμετρικοῦ ἀγγείου. Πάχος πηλοῦ 0.009 μ. Διακόσμησις ἐκ λεπτῶν ζωνῶν, δικτυωτῶν ρόμβων καὶ τεθλασμένης γραμμῆς.

7) Θραύσμα ἐκ τοῦ κάτω τμήματος γεωμετρικοῦ ἀγγείου. Σώζεται μέρος τῆς περιφερείας τῆς δακτυλιοειδοῦς βάσεως (σωζ. μῆκος περιφ. 0.16 μ.), ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἴχνη δύο ὁμοκέντρων κύκλων. Δύο ζῶναι περιθέουσι τὴν ἐξηρημένην ἐπιφάνειαν τῆς κάτω κοιλίας τοῦ ἀγγείου.

8) Θραύσμα βάσεως καὶ κοιλίας γεωμετρικοῦ ἀγγείου, σωζ. μήκους περιφερείας 0.116 μ. Ἐπὶ τῆς κοιλίας παράλληλοι ζῶναι πορτοκαλλόχρου καὶ ὑπομέλανος χρώματος.

9) Τρία θραύσματα ἐκ διαφόρων γεωμετρικῶν ἀγγείων, δύο ἐκ κοιλίων καὶ ἓν ἐκ τοῦ χείλους μικροῦ ἀγγείου, διακεκοσμημένα διὰ περιφερειακῶν ζωνῶν.

10) Κοτύλη - πυξίς ἐλλιπῆς κατὰ τὸ πλεῖστον, συγκεκολλημένη ἐκ πολλῶν θραυσμάτων (πίν. IB δ). Ἐσωτερικὴ διάμετρος χειλέων 0.081 μ. Σωζ. μέγιστον ὕψος 0.049 μ. Μέγιστον πάχος πηλοῦ 0.004 μ. Σώζονται μόνον αἱ ἀποφύσεις τῶν ἐλλειπουσῶν λαβῶν. Ὁ πηλὸς ὑποκίτρινος, οὐχὶ ἀττικός, ἔφερε δυσδιάκριτον διακόσμησιν λόγῳ τῆς κακῆς ποιότητος τοῦ βερνικίου. Τὸ πῶμα σφύζεται ἀνευ τοῦ κομβίου. Ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ πώματος ἐξίτηλος διακό-

σμησις ἐκ δυσδιακριτῶν κύκλων καὶ παρὰ τὸ χεῖλος ἐκ λοξῶν παραλλήλων πλατειῶν γραμμῶν. Ἐσωτερικῶς ἀνευ γανώματος¹.

11) Πηλίνη ἀγνύς, ὕψους 0.086 μ. διαμέτρου βάσεως 0.034 μ. Σχήμα κωνικόν, ἀποκεκρουμένον κατὰ τὴν παραπληρωματικὴν ἐπιφάνειαν. Χρῶμα πηλοῦ τεφροκίτρινον.

12) Πηλίνη κωνικὴ ἀγνύς, ἀποκεκρουμένη κατὰ τὴν παραπληρωματικὴν ἐπιφάνειαν, ἐφ' ἧς καὶ μία ὀπή (πίν. IB ε, ἀριστερά).

13) Πηλίνη πυραμιδοειδῆς ἀγνύς, ὕψους 0.086 μ. Ἡ βάσις παραλληλόγραμμος, διαστάσεων 0.04 × 0.02 μ. Αἱ ἀκμαὶ τῶν πλευρῶν, ὅπου τέμνονται πρὸς ἀλλήλας καὶ πρὸς τὴν βάσιν, εἶναι ἀπεστρογγυλευμένα. Χρῶμα πηλοῦ ὑπέρυθρον (πίν. IB ε, δεξιὰ).

14) Λαβὴ ἀμφορέως πεπλατυσμένη, σφριζομένη μετὰ τμήματος χειλέων. Σωζ. μῆκος 0.185 μ. πλάτος 0.051 μ. πάχος 0.027 μ. Ἐπὶ τῆς ἀνω ἐπιφανείας τῆς λαβῆς ἐντὸς δύο δίσκων ἀνὰ ἓν ἔκτυπον στοιχεῖον Δ. Προφανῶς, πρώτη προσπάθεια σφραγίσεως τῆς λαβῆς ὑπῆρξεν ἀνεπιτυχής, δι' ἧς καὶ αὕτη ἐπανελήφθη. Χρῶμα πηλοῦ καστανερύθρον (πίν. IB ε, μέσον).

Κατὰ τὴν VIRGINIA GRACE ἡ σφραγὶς αὕτη εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὰς ἀδημοσιεύτους SS. 11342 καὶ 11334 ἐκ τῆς Ἀγορᾶς, ἀνευρεθείσας ἐν ἐπιχώσει τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος. Ἐξ ἐπιχώσεως τοῦ τέλους τοῦ 4ου π.Χ. αἰ., τοῦ φρέατος F 11:2 τῆς Ἀγορᾶς², προέρχεται ἕτερα σφραγίς, ἡ 11240, μετὰ τὸ αὐτὸ ἔκτυπον στοιχεῖον. Τὸ ψηφίον Δ ὑφίσταται εἰς μίαν ἀκόμη λαβὴν, πιθανῶς Θασιακὴν, ἡ ὁποία ἐν *Études Thasiennes*, IV, δημοσιεύεται ὑπ' ἀριθ. 2191³. Ἀξιοσημεῖωτος ἡ ὁμοίότης τῆς λαβῆς πρὸς ἄλλας Θασιακὰς ἐσφραγισμένας μετὰ διάφορα ψηφία, ἀνευρεθείσας εἰς Πύκνα ἐν στρώσει κατερχομένη μέχρι τοῦ 340 π.Χ. καὶ δη-

¹ Μὲ σχετικὰς ἀναλογίας ἡ κοτύλη - πυξίς 11 (T. 3231) ἐκ τοῦ τάφου 159 τῆς Κορίνθου, τοῦ 6ου π.Χ. αἰῶνος - Corinth, XIII, 1964, εἰκ. 12.

² Περὶ τῆς ἐπιχώσεως τοῦ φρέατος βλ. *The Athenian Agora*, IV, 1958, RICHARD HUBBARD HOWLAND, *Greek Lamps and Their Survivals*, σ. 238.

³ ANNE MARIE BON - ANTOINE BON - VIRGINIA GRACE, *Les timbres amphoriques de Thasos*, *Études Thasiennes*, IV, 1957, σ. 500.

μοσιευομένας ἐν *Hesperia Suppl. X*, πίν. 78, ὑπὸ ἀριθμοὺς 234 - 237.

15) Δύο πήλινα βάσεις ὀξυπυθμένων ἀμφορέων, διάτρητοι κάτωθεν, σφωζομένου ὕψους 0.09 μ. τῆς μῆς καὶ 0.058 μ. τῆς ἐτέρας.

16) Κωνικὸν σφονδύλιον διάτρητον. Σφωζόμενον ὕψος 0.02 μ. Διάμετρος βάσεως 0.031 μ. Ἀποκεκρομένον ἐλαφρῶς κατὰ τὴν κορυφὴν ὡς καὶ τὴν κωνικὴν ἐπιφάνειαν. Ἰχνη ἐξιτήλου καστανερύθρου γανώματος¹ (πίν. ΙΓ γ).

17) Λύχνος ἑλλίπης κατὰ τὴν ἄνω κοιλίαν. Μῆκ. 0.091 μ., ὕψος 0.039 μ., πλάτος 0.062 μ. Ἀποκεκρομένον κατὰ τὸ πλεῖστον τῆς κοιλίας, στεροῦμενος παντελῶς λαβῆς. Ἡ μύξα ἐπιμήκης, ἢ ὀπὴ μικρά. Βάσις δισκοειδής. Ἐξωτερικῶς ἄνευ γανώματος. Ἐσωτερικῶς σκοτεινὸν καστανὸν γάνωμα² 4ος π.Χ. αἰῶν (πίν. ΙΓ ε).

18) Συμπαγὲς ἀλάβαστρον ἐξ ὑποκιτρίνου παρολίθου, συναποτελούμενον ἐκ δύο θρασμάτων καὶ ἑλλίπης κατὰ τὸ ἄνω μέρος. Σφωζόμενον ὕψος 0.313 μ. Μεγίστη διάμετρος κοιλίας 0.073 μ. Ἡ ἄνω κοιλία περιθέεται ὑπὸ πέντε ἀναγλύφων ταινιῶν 4ος π.Χ. αἰῶν² (πίν. ΙΓ β).

19) Θραῦσμα μαρμαρίνου πινακίου, σφωζομένης περιφερείας χειλέων 0.091 μ. Πάχος 0.004 μ.

20) Μαρμάρινον θραῦσμα ἐγγεγλυμμένον. Σφζ. ὕψος 0.20 μ., πλάτος 0.10 μ., πάχος 0.05 μ. περίπου. Ἡ παράστασις, λίαν ἑλλίπης, εἰκονίζει βραχίονα ἀνδρικήσ μορφῆς (;).

21) Πήλινον ἀγαλμάτιον γυμνῆς ἀνδρικήσ μορφῆς. Σφζόμενον ὕψος 0.069 μ. Πάχος πηλοῦ 0.003 - 0.004 μ. Ἐλλίπης κατὰ τὴν κεφαλὴν καὶ τὰ ἄνω καὶ κάτω ἄκρα, φέρει ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας καστανερύθρον στιλπνὸν γάνωμα. Ἡ ἐν γένει κίνησις τοῦ κορμοῦ μετὰ τοῦ προτεταμένου θώρακος δύναται νὰ ἀποδοθῆ εἰς ἀθλητήν³ 3ος μ.Χ αἰῶν (πίν. ΙΓ δ).

Η. ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΑΝΑΣΚΑΦΕΝΤΟΣ ΟΙΚΟΠΕΔΟΥ

Ἡ τοποθεσία, ὅπου κεῖται τὸ οἰκόπεδον, ἐμφανίζει γενικῶς ἐδαφικὴν κλίσιν ἀπὸ Ν. - Β.,

¹ Παρόμοιον, καίτοι μεγαλύτερον μετὰ διαφόρου χρωματισμοῦ, σφονδύλιον τῆς Ἀγορᾶς ἐν *Hesperia* 18, 1949, σ. 340, πίν. 101, ὑπ' ἀρ. 130.

² Βλ. συμπαγῆ ἀνάλογα ἀγγεῖα ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ Μνημείου τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐν ΑΕ 17, 1961/2, Χρονικά, σ. 35.

καθισταμένην ἔτι σαφεστέραν ἀπὸ τῆς ὁδοῦ Διπύλου μέχρι καὶ τῆς παραλλήλου πρὸς Βορρᾶν, ὁδοῦ Πειραιῶς. Τὸ ἔδαφος τῶν δύο ἀνωτέρω θέσεων παρουσιάζει σημαντικὴν διαφορὰν ἐπιφανειῶν μὲ ταπεινοτέραν βεβαίως τὴν στάθμην τῆς ὁδοῦ Πειραιῶς. Εἰς ἱκανὴν ἀπόστασιν βορείως ταύτης θὰ πρέπει νὰ ἀναζητηθῆ ὁ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα διαρρέων τὴν περιοχὴν χείμαρρος Κυκλοβόρος.

Γενικῶς τὸ ἔδαφος τῆς περιοχῆς ἐμφανίζεται στερεώτατον ὡς συνιστάμενον ἐξ ὑποπρασίνου μαλακοῦ καί, βαθύτερον, σκληροῦ ἀργολιθικοῦ σχιστολίθου (κιμηλιά). Ἐντὸς τούτου διηνοίγοντο ἐνίοτε οἱ λακκοειδεῖς τάφοι τῶν θαπτομένων νεκρῶν, ὡς ἐπίσης καὶ αἱ τάφοι, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐτοποθετοῦντο αἱ πήλινα σωληνώσεις τῶν ὕδραγωγῶν.

Ἡ ἐν τῷ οἰκοπέδῳ διεξαχθεῖσα ἀνασκαφικὴ ἔρευνα ἐνεφάνισε τὰ αὐτὰ χαρακτηριστικὰ ἐδάφους. Ἐπιπροσθέτως παρατηρήθη ὅτι κατὰ τὴν ἑναρξιν τῶν ταφῶν τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος ἢ κιμηλιά δὲν ἦτο γυμνὴ ἀλλ' ἐκαλύπτετο ὑπὸ ἐπιχώσεως μικροῦ πάχους. Ἡ ἐπιχώσις αὕτη, σὺν τῷ χρόνῳ αὐξηθεῖσα, συνετέλει εἰς τὴν ἀνόρουξιν τάφων οὐχὶ ἐντὸς τῆς κιμηλιάς, ὡς ἐγένετο ἀρχικῶς, ἀλλ' ἐν τῷ ἐπισυσσωρευομένῳ χωματίῳ μανδύα. Τὸ αὐτὸ ἴσχυε καὶ διὰ ὕδραγωγούς, οἵτινες δεικνύουν λίαν πιθανὰς θέσεις διελεύσεως ἀρχαίων ὁδῶν.

Διὰ τοῦ ἐν τῇ νοτίᾳ πλευρᾷ τοῦ οἰκοπέδου ἀποκαλυφθέντος λιθίνου ὕδραγωγοῦ καθίσταται λίαν ἀσφαλὴς ἢ ἐνταῦθα διέλευσις ὁδοῦ, κατευθύνσεως ἀπὸ Νότου πρὸς Βορρᾶν. Ἡ ὁδὸς αὕτη, πιθανῶς διερχομένη διὰ τῶν Ἡρίων πυλῶν, ἔβαινεν ἐφαπτομένη τοῦ Βορειοδυτικοῦ οἰκοδομήματος, συνεχίζουσα καὶ περαιτέρω τὴν πρὸς Βορρᾶν πορείαν της. Ἡ χρῆσις ταύτης φαίνεται ὅτι διεκόπη κατὰ τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα, ὡς δεικνύουν αἱ ἐν τῷ ὁδοστρώματι ἐσφηνωμένα λήκυστοι.

Εἰς τὴν αὐτὴν περίοδον τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος θὰ πρέπει νὰ ἀνήκῃ ἕτερα ἀναζητουμένη ὁδός, κατευθύνσεως ἀπὸ Δυσμῶν πρὸς Ἀνατολάς, διερχομένη νοτίως τῶν περιγραφεισῶν κατασκευῶν, τοῦ Βορειοδυτικοῦ οἰκοδομήματος καὶ τοῦ Μνημείου. Τοῦτο ἐπιβεβαιοῦται ἐκ δύο δεδομένων: ἀφ' ἑνὸς μὲν ὁ ἐπὶ τοῦ Μνημείου ὄρος ἀνευρέθη ἐστραμμένος πρὸς Νότον, ἀφ

έτερου δὲ εἰς τὸ Βορειοδυτικὸν οἰκοδόμημα τῆς β' οἰκοδομικῆς φάσεως παρατηρήθησαν ἴχνη καταφλίου ἐπὶ τῆς νοτίας τούτου πλευρᾶς.

Τρίτη τέλος ὁδὸς δύναται νὰ ὀρισθῇ κατὰ μῆκος τῆς ὁδοῦ Ψαρομηλίγγου. Αὕτη, ἐκκινουσα ἐκ τοῦ Διπύλου, ἔβαινε δι' εὐθείας γραμμῆς ἀπὸ Δυσμῶν πρὸς Ἀνατολάς, εἰς σχετικῶς βραχεῖαν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ Θεμιστοκλείου περιβόλου.

Τὴν ἐντεῦθεν διέλευσιν ἀρχαίας ὁδοῦ ἀντελήφθησαν ἐνωρὶς οἱ παλαιοὶ ἐρευνηταί, καίτοι ἔστεροῦντο οὐσιαστικῶν δεδομένων¹. Παρὰ ταῦτα σήμερον ἐπιβεβαιοῦται ἡ διατυπωθεῖσα ἤδη ἄποψις, καθ' ἣν θὰ πρέπει ὁπωσδήποτε νὰ γίνῃ δεκτὴ ἡ ὑπαρξὶς ἀρχαίας ὁδοῦ ὑπὸ τὴν σήμερον ἐν χρῆσει ὁδὸν Ψαρομηλίγγου, διερχομένης βορείως τοῦ Βορειοδυτικοῦ οἰκοδομήματος, ἐφαπτομένη δὲ καὶ τῆς προσόψεως τοῦ Μνημείου. Τοῦτο θὰ εἶχεν ἰδρυθῆ, ὡς ἦτο φυσικόν, ἐπὶ σημείου συχναζομένου καὶ ὀδικῶς προσιτοῦ, τῇ βοήθειᾳ διερχομένης μέσῳ τῶν τάφων ὁδοῦ.

ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙ ΤΑΣ ΗΡΙΑΣ ΠΥΛΑΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ

Α. ΛΕΪΨΑΝΑ ΑΡΧΑΙΟΥ ΤΕΙΧΟΥΣ

Ἡ σπουδαιότης τῶν ἐπὶ τῆς ἐφορείας τοῦ ἀειμνήστου Ἰ. Θρησιᾶδῃ ἀποκαλυφθεισῶν ἀρχαιοτήτων κατανοεῖται πληρέστερον ἐν συσχετισμῷ πρὸς τὸ βαθμιαίως περὶ τὸν πυρῆνα τῆς σπουδαιότητος ὁδοῦ τῶν Ἡρίων ἀναπτυχθὲν Ἀθηναϊκὸν νεκροταφεῖον, ἧτοι τὸ κατὰ μῆκος τῆς συνδεούσης τὰς Ἡρίας πύλας μετὰ τοῦ Ἰππίου Κολωνοῦ ἐκτεταμένης ὁδοῦ. Τὸ ὡς ἄνω νεκροταφεῖον, ἀποδῶσαν κατὰ χρονικὰ διαστήματα πλουσιώτατα ἀνασκαφικὰ εἰρημάματα, δύναται νὰ λογισθῇ ὡς ἐν τῶν σημαντικωτέρων τῆς ἀρχαίας πόλεως τῶν Ἀθηνῶν.

Αἱ ἐσχάτως ἀποκαλυφθεῖσαι ἀρχαιοτήτες κεῖνται εἰς ἀπόστασιν 170 μ. περίπου ἀπὸ τοῦ Διπύλου. Ἐκεῖθεν ἐκκινοῦν τὸ ἀρχαῖον τεῖχος κατ' ἀρχὰς μὲν ἔβαινε πρὸς τὰ Βορειοανατολικά, ὕστερον δὲ καμπτόμενον δις (;) ἐστρέφετο πρὸς Ἀνατολάς, διερχόμενον περὶ τὰ 40

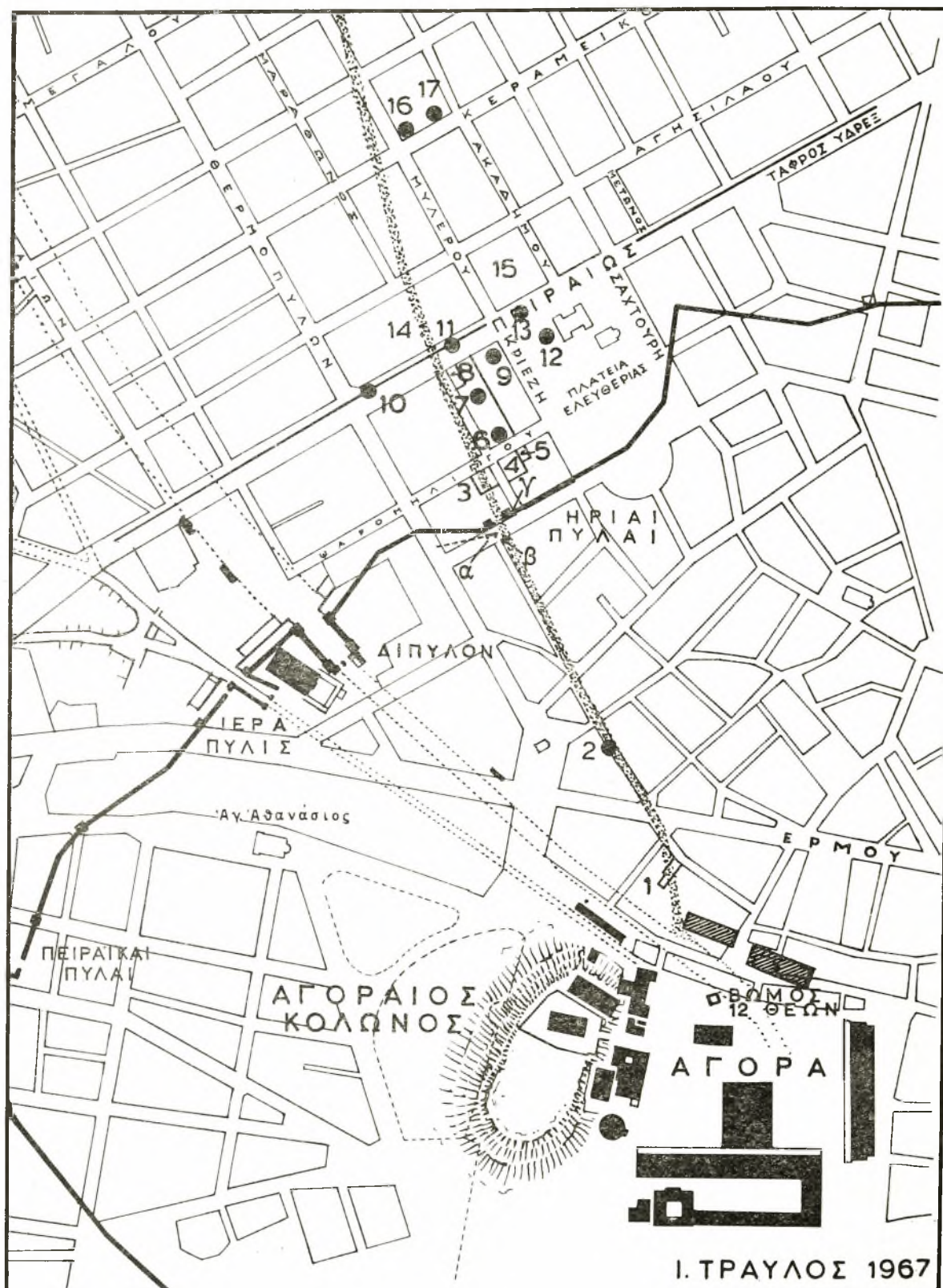
περίπου μέτρα νοτίως τοῦ ἀνασκαφέντος οἰκοπέδου. Ἡ περαιτέρω πορεία τοῦ ἀρχαίου τείχους, ὡς συνάγεται ἐκ προσφάτων παρατηρήσεων, διαγράφεται μὲ κατεύθυνσιν Α. - Δ. μέχρις ὅτου καὶ πάλιν στρεφόμενον ἔβαινε πρὸς Βορρᾶν. Τοιοῦτοτρόπως, διὰ διαδοχικῶν κάμψεων τὸ τεῖχος ἐσχημάτιζεν ἐσοχὴν, ἐντὸς τῆς ὁποίας περιλαμβάνετο ἰκανὴ ἔκτασις (εἰκ. 4), ὀριζομένη ἀπὸ τῆς θέσεως τῆς ἡμετέρας ἀνασκαφῆς μέχρι καὶ τῆς πλατείας Ἐλευθερίας (ἡ ἰδία πλατεία φέρει καὶ τὰς παλαιότερας ὀνομασίας Λουδοβίκου εἶτα δὲ Κουμουνοδούρου).

Ἐκ τῶν παραδεδομένων διαφωτιστικῶν περιγραφῶν γνωρίζομεν σήμερον, μετὰ σχετικῆς ἀκριβείας, ὀλίγας θέσεις, ἐνθα κατὰ τὸν παρελθόντα κυρίως αἰῶνα ἐπεσημάνθησαν λείψανα τοῦ ἀρχαίου τείχους. Τὰ λείψανα ταῦτα ἀνήκοντα προφανῶς εἰς διαφόρους χρονικὰς περιόδους, ὁπότε τὸ τεῖχος εἶτε ἀνεκαινίζετο εἶτε διὰ νεωτέρων ἐπεμβάσεων ἤλλασσε θέσιν ἐν σχέσει πρὸς τὸ παλαιότερον, κλασσικόν, δύναται νὰ διαχωρισθῶν εἰς δύο κυρίως κατηγορίας. Ἡ πρώτη ἐκ τῶν κατηγοριῶν τούτων περιλαμβάνει ἐρείπια εὐρισκόμενα εἰς στενὴν σχέσιν μετὰ τοῦ καθ'αυτὸ περιβόλου τῆς ἀρχαίας πόλεως, ἐνῶ ἡ δευτέρα χαρακτηρίζεται ἀπὸ λείψανα, ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλα μὲν στεροῦνται οἰασδήποτε σχέσεως πρὸς τὸ ἀρχαῖον τεῖχος, ἄλλα δὲ ἐνωρὶς ἀπεδείχθησαν μεταγενέστερα, ὡς περιέχοντα οἰκοδομικὰ ὑλικά πισταποιοῦντα τὴν χρονολογικὴν κατάταξιν τῶν εἰς νεωτέρους χρόνους.

Ἐκ τῶν γνωστῶν ἐρειπίων τῶν δυναμένων νὰ συνδεθῶν μετὰ τοῦ Θεμιστοκλείου περιβόλου ἀναφέρεται πρῶτον, τμῆμα τείχους, εὐρεθὲν κατὰ τὸ 1894 παρὰ τὴν γωνίαν τῶν ὁδῶν Ψαρομηλίγγου καὶ Ἀσωμάτων², ἐπικυροῦν τὴν ἄποψιν, καθ' ἣν τὸ ἀρχαῖον τεῖχος ἐκκινοῦν ἐκ τοῦ Διπύλου κατηυθύνετο διὰ δύο (;) κάμψεων πρὸς τὴν γωνίαν τῶν προαναφερθεισῶν ὁδῶν, βαίνον εἶτα πρὸς Ἀνατολάς, ὅπου τοποθετεῖται μία ἐκ τῶν πυλῶν τοῦ τείχους. Ἡ θέσις τῆς πύλης ὀρίζεται παρὰ τὴν συμβολὴν τῶν ὁδῶν Διπύλου καὶ Καλογήρου Σαμουήλ (τέως Βασιλέως Ἡρακλείου).

¹ Βλ. ΑΜ 18, 1893, πίν. V, 1.

² ΑΜ 19, 1894, 529, πίν. ID3.

Εἰκ. 4. Τμήμα ἐκ τοῦ χάρτου τῆς εἰκ. 7. Τὸ πρὸ τῶν Ἡρίων πυλῶν ἀρχαίων νεκροταφείων.

Ἡ περαιτέρω πορεία τοῦ τείχους ἀπεδείχθη πλέον ὅτι ἠκολούθει κατεύθυνσιν Α. - Δ.¹, ἐντεῦθεν τῆς νῦν πλατείας Ἐλευθερίας. Εἰς τὴν πλατείαν Ἐλευθερίας, ἴσως εἰς τὸ νότιόν της τμήμα, ὁ LOLLING ἐσημείωσεν ἴχνη τοῦ Θεμιστοκλείου τείχους ὑπὸ τὴν οἰκίαν τοῦ Θεοδώρου Στεφάνου. Ἡ ἐκεῖ ἀναγνώρισις τοῦ κλασσικοῦ τείχους τοῦ 5ου αἰῶνος ἐπιστοποιήθη καὶ διὰ τῆς ἀνευρέσεως μιᾶς ἐντετειχισμένης ἀρχαϊκῆς ἐπιγραφῆς· αὕτη ἀνήκεν εἰς σῆμα τῶν Προπερσικῶν χρόνων². Ἐν τέλει εἰς τὴν πλατείαν Ἐλευθερίας τὸ τεῖχος μετέβαλλε καὶ πάλιν πορείαν κλίνον ἰσχυρῶς πρὸς Βορρᾶν, ὡς ἐπεβεβαιώθη διὰ τῶν λειψάνων, τὰ ὁποῖα προσωπικῶς διεπίστωσεν ὁ STUART³ κατὰ τὴν συμβολὴν τῶν ὁδῶν Σαχτούρη καὶ Κορίννης⁴ (βλ. εἰκ. 6). Στενῶς συνδεδεμένον μετὰ τῆς ἀνωτέρω ὁμάδος ἐρειπίων δύναται νὰ θεωρηθῆ καὶ ἐν εἰσέτι τμήμα ἐκ τοῦ Κονωνείου τείχους, ἀποκαλυφθὲν ὑπὸ τοῦ Α. BRÜCKNER βορείως τῆς παρὰ τὴν συμβολὴν τῶν ὁδῶν Διπύλου καὶ Βασιλέως Ἡρακλείου πύλης, ὡς αὕτη καθωρίζετο ὑπὸ τοῦ JUDEICH.

Ἐρείπια ἀνήκοντα εἰς τὴν δευτέραν κατηγορίαν μᾶς ἔχουν παραδοθῆ ὀλιγώτερα. Αἱ σχετικαὶ περιγραφαὶ μᾶς πληροφοροῦν περὶ τῆς ὑπάρξεως πύργου περὶ τὰ 75 μ. ΝΔ. τῆς θέσεως τῆς προαναφερθείσης πύλης, ὁ ὁποῖος ἐσημειώθη ὑπὸ τοῦ STRANTZ⁵. Ὁ JUDEICH ἀναφερόμενος εἰς τὸ λείψανον ἀποκλείει τὴν ἀπόδοσιν τούτου εἰς τὸν Θεμιστόκλειον περίβολον. Ἐτέρα θεμελίωσις τείχους μᾶς παρα-

¹ Ὁ ἡμέτερος χάρτης τῆς εἰκ. 4 ἐκπονηθεὶς κατὰ τὸ 1967, παρέχει εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο τὴν κατεύθυνσιν τοῦ τείχους Β. - Α. ἀντὶ Α. - Δ., ὅπερ καὶ τὸ ὀρθόν, ὡς ἀπεδείχθη διὰ τῆς ἐρεῦνης τῆς Γ' Ἀρχ. Ἐφορείας. Βλ. ΑΑΑ 2, 1968, 102 - 105.

² Ἡ ἐπιγραφὴ, δημοσιευομένη ἐν IG I Suppl. 477h, ἔχει ὡς ἀκολούθως :

Ἀνθρωπε, ὁ(ς) στείχε[ι]ς καθ' ὁδοῖν φρασὶν ἀλλ(λ)α μμοινῶν, στήθι / καὶ ὀκτιρον σῆμα Θράσωνος ἰδῶν.

³ W. JUDEICH, Topographie von Athen, 1931, σ. 130.

⁴ Τὴν θεμελίωσιν ταύτην βλ. ἐν J. STUART - N. REYERT, Die Alterthümer zu Athen, 5 - 6, STUART, Liefrg. XXVIII, πίν. IX.

⁵ W. JUDEICH, ἔ.ά. σ. 130 σημ. 3.

δίδεται ὑπὸ τοῦ Ν. ΚΥΠΑΡΙΣΣΗ, ὁ ὁποῖος καὶ τὴν ἀπεκάλυψε κατόπιν ἀνασκαφικῆς ἐρεῦνης ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Διπύλου, ἔναντι ἀκριβῶς τοῦ ἀνοίγματος τῆς ὁδοῦ Λεωκορίου⁶ (βλ. εἰκ. 4,α). Τὸ τεῖχος, ἀποκαλυφθὲν εἰς ἰκανὴν ἔκτασιν, ἔβαινε πρὸς Δυσμάς, διερχόμενον διὰ τῆς αὐτῆς οἰκίας κειμένης εἰς τὴν γωνίαν τῶν ὁδῶν Διπύλου καὶ Ἀσωμάτων. Ὡς ἐκ τῆς κατασκευῆς τούτου, διακρινομένης διὰ τὴν ἐνσωμάτων παλαιῶν καὶ νεωτέρων οἰκοδομικῶν μελῶν, ἐξήχθη τὸ συμπέρασμα ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ἐπισκευῆς ἢ ὀχρωματικῆς προσθήκης τῶν χρόνων τοῦ Βαλεριανοῦ. Ἐκ τῶν ἐν αὐτῷ ἐντετειχισμένων ἀρχαιοτέρων μελῶν προέρχεται καὶ τὸ γνωστὸν ἐπίγραμμα τοῦ Ἐπιγραφικοῦ Μουσείου (ἀριθ. 12745, 12746, 12747) τὸ ἀφιερωθὲν εἰς τοὺς ἐν Σικελίᾳ πεσόντας⁷. Τὸ ὑπὸ τοῦ ΚΥΠΑΡΙΣΣΗ παρεμβαλλόμενον σχεδιογράφημα ἀποτυπώνει λεπτομερῶς τὰ Ρωμαϊκὰ λείψανα τοῦ τείχους, τὸ ὁποῖον δὲν φαίνεται ἀπλοῦν, ἀλλ' ἐνισχυμένον καὶ διὰ πύργου.

Β. ΑΙ ΑΝΑΖΗΤΟΥΜΕΝΑΙ ΗΡΙΑΙ ΠΥΛΑΙ

Ἡ γενομένη περιγραφή τῶν μέχρι τοῦδε γνωστῶν ἐν τῇ περιοχῇ λειψάνων, τὰ ὁποῖα ὀρίζουν τὴν πορείαν τοῦ ἀρχαίου τείχους, ὀλοκληροῦται διὰ τῆς ἐξετάσεως ἑνὸς εἰσέτι θέματος, ὅπερ ἐπανειλημμένως ἀψησῶλησε τοὺς παλαιούς ἐρευνητάς. Πολλὰ συγκλίνοντα στοιχεῖα ἐπέβαλον τὴν ἀναζητήσιν πύλης βορειοανατολικῶς τοῦ Διπύλου, εἰς τὸ τμήμα τοῦ τείχους, τὸ ὁποῖον διήρχετο διὰ τῆς ὁδοῦ Διπύλου, ἰδίως δὲ ὅπου εὐρίσκεται ἡ συμβολὴ τῆς ὁδοῦ ταύτης μετὰ τῆς Καλογήρου Σαμουήλ. Ἦδη διὰ τῶν νεωτέρων ἀνασκαφικῶν δεδομένων διαφαίνονται προοπτικαὶ πιθανώτερας τοποθετήσεως τῆς πύλης. Ἐκ τῆς ἐξετάσεως μάλιστα δύο λειψάνων τῆς ἀρχαίας τειχοδομίας,

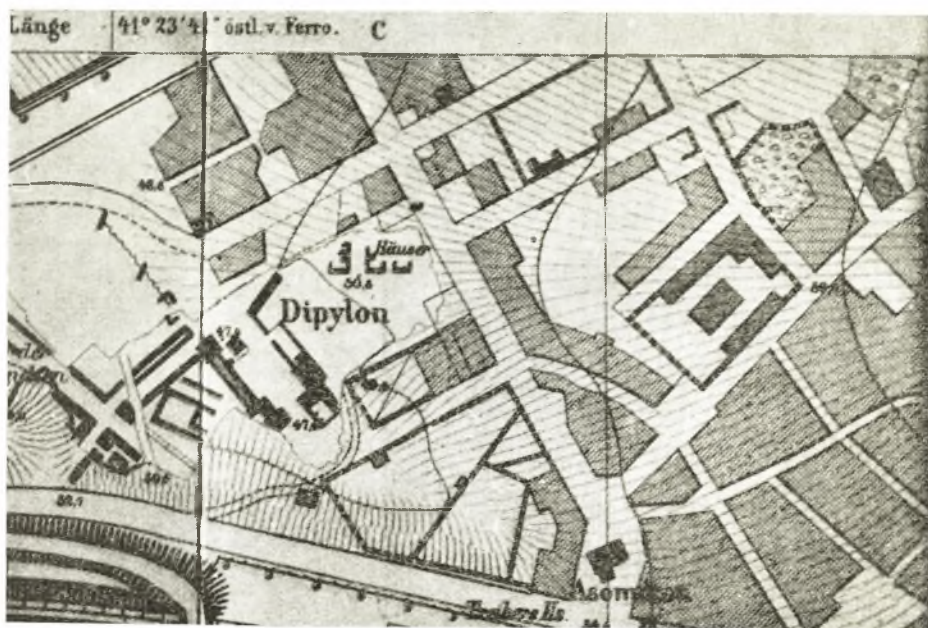
⁶ ΑΔ 11, 1927/8, σ. 56 - 58 (παράρτημα), εἰκ. 14.

⁷ Ν. ΚΥΠΑΡΙΣΣΗΣ - W. ΡΕΕΚ, AM 57, 1932, σ. 142 - 146, πίν. 34 καὶ 35. C. M. BOWRA, Classical Quarterly 32, 1938, σ. 80 - 88. Α. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ - ΠΑΛΑΙΟΣ, Ἀρχαῖα Ἑλληνικὰ ἐπιγραφαί, 1950, σ. 98 - 105. DONALD W. BRADEN, Athenian Casualty Lists, Hesperia 33, 1964, σ. 25 - 29, εἰκ. 3 d, e, f, g. ΣΤ. Ν. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ, ΑΕ 1964, σ. 83 - 86.

γνωστῶν ἤδη ἀπὸ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ὀδηγούμεθα εἰς διαφωτιστικὰ συμπεράσματα.

Ἐκ τούτων τὸ ἓν, κείμενον εἰς τὴν συμβολὴν τῶν ὁδῶν Λεωκορίου καὶ Διπύλου, σημειούμενον κατὰ πρῶτον εἰς χάρτην τοῦ 1878 τῶν CURTIUS καὶ KAUPERT¹ (βλ. εἰκ. 5), δύναται νὰ λογισθῇ ὡς μᾶλλον ἀσθενὴς κατασκευὴ (βλ. εἰκ. 4, β), χαρακτηρισθεῖσα ὑπὸ τοῦ JUDEICH ὡς «πύλη τῆς παλαιότερας πόλεως τῶν Ἀθηνῶν». Ὁ αὐτὸς ἐρευνητὴς πα-

τοῦ πύργου, ὕψ' οἷαν ὑπὸ τῶν χαρτογράφων παραδίδεται κλίμακα³, θὰ ἀνήρχετο ἀσφαλῶς εἰς σημαντικὸν μῆκος, ἄνω τῶν 10 μ., ἐνῶ αἱ ἐπὶ τούτου κάθετοι πλευραὶ φαίνεται ὅτι κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα ἐσώζοντο ἔλλιπῶς εἰς μῆκος μεγαλύτερον τῶν 5 μ. Φαίνεται ὅτι ἐκ τῶν περιγραφέντων ἐρειπίων στενοτέραν σχέσιν πρὸς τὴν ὑπὸ ἀναζητήσιν πύλην ἐμφανίζει ὁ ἀνωτέρω εὐμεγέθης ὀρθογώνιος πύργος. Ὁ πύργος, καίτοι εὐρισκόμενος μακρὰν, βο-

Εἰκ. 5. Τμῆμα τοῦ κατὰ τὸ 1878 ἐκπονηθέντος χάρτου ὑπὸ τῶν E. Curtius καὶ J. Kaupert, ἐμφαίνων γνωστὰ λείψανα τοῦ ἀρχαίου τείχους βορειοανατολικῶς τοῦ Διπύλου.

ρέχει ἐπιπροσθέτως καὶ πληροφορίαν περὶ τῆς ἐκ τοῦ σημείου τούτου ἐνάρξεως παλαιᾶς ὁδοῦ, ὑπονοῶν προφανῶς τὴν σήμερον ἐν χρήσει ὁδὸν Λεωκορίου².

Τὸ ἕτερον λείψανον εἶναι τὸ κείμενον ὑπὸ τὴν βορειοδυτικὴν γωνίαν τῶν ὁδῶν Διπύλου καὶ Καλογήρου Σαμουήλ (τέως Βασιλέως Ἡρακλείου). Πρόκειται περὶ μιᾶς ἰσχυροτάτης θεμελιώσεως πύργου, ἐν κατόψει σχήματος ὀρθογωνίου στερουμένου τῆς ἐτέρας μακρᾶς βορείας πλευρᾶς (εἰκ. 5, βλ. καὶ 4, γ).

Ἄς σημειωθῇ ὅτι ἡ νοτιὰ μακρὰ πλευρὰ

ρεῖως τῆς γραμμῆς τοῦ τείχους, ἡ ὁποία διεπιστώθη διὰ τῆς προαναφερθείσης ἀνασκαφῆς τῆς ὁδοῦ Διπύλου 11, παρέχει ἐν σημαντικὸν στοιχείον. Ἡ θέσις του δὲν ἀποκλείει τὴν διέλευσιν ὁδοῦ Ν. - Β. κατευθύνσεως. Ὁ ἄξων τῆς ὁδοῦ διέρχεται παραλλήλως τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ πύργου.

Τὴν ὁδὸν ἀναφέρει ὁ JUDEICH καὶ ἐνετοπίσαμεν καὶ ἡμεῖς ἐν τῷ οἰκοπέδῳ Κακαβᾶ.

Ὁ πύργος δυνατὸν νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ἀνήκει εἴτε εἰς τὸ προτείχισμα εἴτε εἰς μεταγενεστέραν ὀχρωματικὴν προσθήκην. Ὡς πρὸς τὰς Ἡρίας πύλας, αὗται πρέπει νὰ ἀναζητηθοῦν νοτιότερον, ὅπου εὐρίσκετο τὸ ἀρχαῖον τείχος,

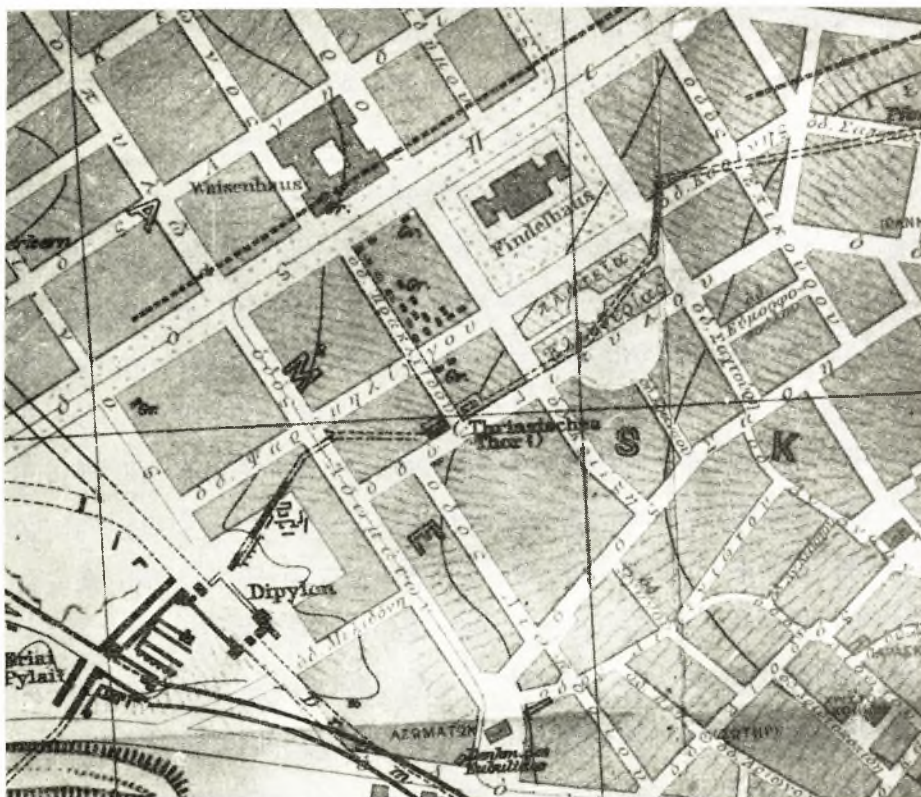
¹ E. CURTIUS-J. KAUPERT, Atlas von Athen, 1878, πίν. III.

² W. JUDEICH, Topographie von Athen, 1905, σ. 129, σμ. 12.

³ Βλ. εἰκ. 38, ἐκ τοῦ πίν. 1 τοῦ W. JUDEICH (1905).

ἀκριβῶς εἰς τὸ στόμιον τῆς ὁδοῦ Λεωκορίου. Ἄλλὰ πρέπει νὰ προσθέσωμεν καὶ μίαν παρατήρησιν διὰ τὸ ἕτερον προαναφερθὲν λείψανον τῆς πύλης τῆς ἀρχαιοτέρας πόλεως κατὰ τὸν JUDEICH, ὑπὸ τὴν ΝΑ. γωνίαν τῆς συμβολῆς τῶν ὁδῶν Λεωκορίου καὶ Διπύλου.

καὶ Καλογήρου Σαμουήλ λείψανα θὰ ἔπρεπε νὰ ταυτισθοῦν πρὸς τὰς Θριασίας πύλας. Παρὰ ταῦτα ἀργότερον (1931), ἀναιρῶν οὗτος σημεῖα τοῦ ἔργου του, παρεδέχθη τὴν ἐνταῦθα ὑπαρξιν πύργου μόνον, ἀποδίδων ὀρθῶς τὴν ὀνομασίαν «Θριάσια πύλαι» εἰς τὸ

Εἰκ. 6. Χάρτης τῆς περιοχῆς Κεραμεικοῦ καὶ Ἡρώων πυλῶν κατὰ τὸν W. Judeich. Διακρίνεται πρὸ τοῦ τείχους τὸ ἐκτεταμένον νεκροταφεῖον.

Δι' ἐξετάσεως τῶν παρεχομένων χαρτῶν (βλ. εἰκ. 5 καὶ 6) παρατηρεῖται ὅτι ὁ ἄξων τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ διέρχεται διὰ τοῦ σημείου, ὅπου σημειοῦται καὶ τὸ λείψανον. Τὸ λείψανον τοῦτο, φυσικὰ, ἔχει σχέσιν μὲ τὸ ἐκεῖθεν διερχόμενον ἀρχαῖον τεῖχος ἢ καὶ μὲ τὴν πύλην, ὅμως φαίνεται ὅτι κατὰ τὴν χαρτογράφησιν ἐσημειώθη λανθασμένως εἰς τὴν θέσιν ὅπου μᾶς παραδίδεται. Πιθανώτατα τὸ λείψανον τοῦτο ἔκειτο δυτικώτερον τῆς σημειουμένης ἐν τοῖς σχεδίοις θέσεως.

Ἐκ τῶν γνωστῶν περὶ τὰ τοπογραφικὰ τῶν Ἀθηνῶν παλαιῶν ἐρευνητῶν, ὁ JUDEICH κατὰ τὸ 1905, ἐν Topographie von Athen, ὑπεστήριξεν ὅτι τὰ παρὰ τὴν ὁδὸν Διπύλου

Δίπυλον. Ὡς πρὸς τὰς «Ἡρίας πύλας» ἐπίστευεν ὅτι ὁμοῦ μετὰ τῆς «Ἱερᾶς» Πύλης ἀνήκον ὡς ὀνομασία εἰς τὴν αὐτὴν μικρὰν παρὰ τὸν Ἡριδανὸν πύλην τοῦ Κεραμεικοῦ, ἣτις σήμερον ἀναμφιβόλως ταυτίζεται πρὸς τὴν Ἱερὰν πύλην.

Κατὰ τὸ 1960 δι' ἐπανεξετάσεως τοῦ ὅλου προβλήματος προεβλήθη ἀκόμη μία ἄποψις δυναμένη νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐπικρατεστέρα τῶν μέχρι τοῦδε προταθεισῶν. Διὰ ταύτης ἀφ' ἑνὸς μὲν καθορίζετο πύλη κατὰ τὴν πρὸς Βορρᾶν ἐπέκτασιν τῆς ὁδοῦ Λεωκορίου, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ πύλη αὕτη ἐταυτίζετο ἐπιτυχῶς μὲ τὰς ὑπὸ τῶν φιλολογικῶν πηγῶν παραδε-

δομένας «Ἡρίας πύλας»¹. Ἦδη διὰ τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ οἰκοπέδου Κακαβᾶ ἐπεβεβαιώθη κατὰ τινα τρόπον ἢ ὑπαρξίς τῆς πύλης, δεδομένου ὅτι ὁ ἄξων τῆς ἐν αὐτῷ ἀποκαλυφθείσης ὁδοῦ προεκτεινόμενος, διὰ μικρᾶς νοτιοδυτικῆς ἀποκλίσεως, διήρχετο διὰ τῆς ὁδοῦ Λεωκορίου.

Γ. ΤΑ ΑΝΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗΝ ΗΡΙΑ

Αἱ ἀρχαῖαι φιλολογικαὶ πηγαὶ ἀναφερόμεναι εἰς τὰς ἐνταῦθα τοποθετουμένας Ἡρίας πύλας ἐρμηνεύουν· Ἡρία: Αἱ πύλαι Ἀθήνησι διὰ τὸ τοὺς νεκροὺς ἐκφέρεισθαι ἐκεῖ ἐπὶ τὰ ἡρία, ὃ ἔστι τοὺς τάφους².

Κυρίως διὰ τῆς λέξεως ἡρίον³ ὑπονοεῖται τάφος ἐν τῇ γῇ κεχωσμένος καὶ μὴ κοσμούμενος διὰ μνημειακῆς ἐπὶ τούτου κατασκευῆς, παρὰ τὸ ὅτι ἡ λέξις ἐν εὐρυτέρᾳ σημασίᾳ περιλαμβάνει πάντα τὰ εἶδη τάφων, ὡς καθίσταται φανερόν διὰ τοῦ κατωτέρω παρατιθεμένου σχολίου τοῦ Ἀρποκρατίωνος ἐν λέξει Ἡρία: *Λυκοῦργος ἐν τῷ κατ' Ἀντολόκον· ἡρία εἰσὶν οἱ τάφοι, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ ρήτωρ δηλὸν ποιεῖ· φασὶ δὲ τινες κοινότερον μὲν πάντας τοὺς τάφους οὕτως ὀνομάζεσθαι, κατ' ἐξαιρέσειν δὲ τοὺς μὴ ἐν ἔφει τὰ οἰκοδομήματα ἔχοντας, ἀλλ' ὅταν τὰ σώματα εἰς γῆν κατατεθῇ.*

Καὶ ἡρία ὄντως εἰς ἐκκλησιαστικῶς μέγαν ἀριθμὸν ἀπεκαλύφθησαν ἐνταῦθα, διαφόρων μάλιστα εἰδῶν, ἀναλόγως τῆς χρονολογικῆς κατατάξεώς των, μὲ ἐπικρατοῦντα τύπον τοῦς λακκοειδεῖς τάφους ὡς καὶ τοὺς ἀπλοῦς, καλυβίτας ὀνομαζομένους καὶ ἐν τῇ γῇ κατακεχωσμένους. Ἡ ὑπαρξίς τοῦ νεκροταφείου διαγράφεται ἤδη ἀπὸ τῆς Ὑπομνηματικῆς περιόδου ἢ καὶ παλαιότερον, συνεχιζομένη ἀδιακόπως μέχρι τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων. Ὑπέρομετρος ὑπῆρξεν ἡ ἀνάπτυξις τοῦ νεκροταφείου κατὰ τὴν Γεωμετρικὴν περίοδον. Αὕτη ἀντιπροσωπεύεται ὑπὸ πλήθους ἐξαιρέτου διατη-

ρήσεως ταφῶν, τῶν ὁποίων ἡ ποικιλία καὶ ἡ ποιότης τῶν κτερισμάτων προκαλεῖ ὄντως ἐνδιαφέρον ἀλλὰ καὶ κατάπληξιν, δεδομένου ὅτι τὸ νεκροταφεῖον τοῦ Κεραμικοῦ, τὸ κατὰ τοὺς κλασσικοὺς χρόνους ἐπίσημον τῶν Ἀθηνῶν, παρέσχε γεωμετρικὰ εὐρήματα ἡσσονος σπουδαιότητος.

Ἐκ τῶν παλαιῶν ἐρευνητῶν ὁ FAUVEL, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ περιεχομένου τινῶν τῶν ἐπιστολῶν του πρὸς τὸν ἐκδότην τοῦ Ἀνακάρσεως Barbiè du Boccace, ὑπῆρξεν ἐκ τῶν πρώτων, ὁ ὁποῖος ἀνασκάψας ἔξωθι τοῦ περιβόλου τῆς ἀρχαίας πόλεως ἔφερον εἰς φῶς ἀγγεία γεωμετρικά, «φοινικὰ» κατ' αὐτόν⁴. Ἡ θέσις τῶν παλαιῶν ἐκεῖνων ἀνασκαφῶν σημερον δὲν ἔχει ἐπακριβῶς ἐξακριβωθῆ. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ὁ FAUVEL σαφῶς δηλοῖ ὅτι διενήργησεν ἐρεύνας εἰς τὸ Διπύλον⁵, τὴν θέσιν τοῦ ὁποίου προφανῶς ἐταύτιζεν ὀρθῶς, ὡς προκύπτει καὶ ἐξ ἑνὸς χάρτου του, ὁ ὁποῖος παρατίθεται εἰς τὸ γνωστὸν περιηγητικὸν ἔργον τοῦ ROBERT WALPOLE⁶. Ἐὰν ὁ FAUVEL διενήργησεν ἀνασκαφὰς ἢ ὄχι παρὰ τὴν θέσιν τῶν Ἡρίων πυλῶν εἶναι θέμα χοῦρον μελέτης, καθόσον ὠρισμένοι παρατηρήσεις δὲν ἀποκλείουν τὴν τοιαύτην ὑπόθεσιν. Ὡς σημειωθῆ ὅτι ἐν τῷ καταλόγῳ τοῦ E. ROTTIER, *Vases antiques du Louvre*, ἀναφέρεται ὅτι ὁ ὑπὸ τοῦ FAUVEL παραδοθεὶς εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ Λούβρου κρατῆρ Α. 514⁷ ἀνευρέθη ἐν τῷ «Κεραμικῷ», δι' ἧς λέξεως πιθανῶς ὑποδηλοῦται ἡ περιοχὴ τῆς ἡμετέρας ἐρέυνης. Ἄλλα ὅμως ἀγγεία, δημοσιευόμενα ἐν τῷ αὐτῷ καταλόγῳ, φέρονται προερχόμενα εἰδικῶς ἐκ τοῦ «Διπύλου», ὡς λ.χ. ὁ μέγας ἀμφορεὺς Α. 516⁸. Διαστέλλεται λοιπὸν ἡ θέσις τοῦ Διπύλου ἀπὸ τὴν τοῦ Κεραμικοῦ, δι' ἧς ὑποδηλοῦται περιοχὴ εὐρείας ἐκτάσεως. Ἐπιπροσθέτως παρατηρεῖ-

¹ I. ΤΡΑΥΛΟΥ, Πολυεδομικὴ ἐξέλιξις τῶν Ἀθηνῶν, 1960, σ. 52.

² ΜΕΓΑ ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΟΝ ἐν. λ.

³ Περὶ τῆς λέξεως βλ. ΘΕΟΦΡΑΣΤΟΥ Χαρακτηῖρες, 14. Χρησις ταύτης ἤδη ἐν τῇ Ἰλιάδι (Ω 126). Ἡ λέξις ἀπαντᾷ καὶ εἰς ἐπιγραφάς, περὶ ὧν βλ. LIDDELL - SCOTT - JONES, *Greek - English Lexikon*, ἐν λ. ἡρίον.

⁴ Ἐπιστολὴ 19ης Δεκεμβρίου 1811 ἐν *Magasin Encyclopedique* II, 1812, σ. 103. Ἐξ ἴσου ἀποκαλυπτικὴ καὶ ἡ ἐπιστολὴ 11ης Μαΐου 1813 ἐν *Magasin Encyclopedique* V, 1813, σ. 362 - 366.

⁵ Ἐπιπροσθέτως βλ. G. HIRSCHFELD, *Vasi arcaici Ateniesi*, *Annali dell' Instituto* 1872, σ. 135.

⁶ R. WALPOLE, *Memoirs Relating to European and Asiatic Turkey*, 1818, πίν. III.

⁷ E. ROTTIER, *Vases antiques du Louvre*, Paris 1897, τ. I, σ. 22.

⁸ Βλ. E. ROTTIER, αὐτόθι σ. 22 - 23.

ται ότι και εις τὸν μεταγενεστέως ἐκδοθέντα κατάλογον τῶν MAXIME COLLIGNON καὶ LOUIS COUVE τηρεῖται ἡ αὐτὴ διάκρισις, καθ' ἣν μάλιστα, ὅταν ἐκφέρεται ὡς τόπος εὐρέσεως ὁ Κεραμεικός, συνήθως ὑπονοεῖται ἡ περιοχὴ τῶν Ἡρίων πυλῶν¹.

Θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἀναφέρωμεν καὶ τινὰς ἄλλους γνωστούς ἐρευνητὰς τῆς αὐτῆς ἐποχῆς, ὡς ἐπὶ παραδείγματι τὸν ζωγράφον S. LUSIERI, ὁ ὁποῖος, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν ἐπιστολῶν του, θὰ εἶρε γεωμετρικὰς ταφὰς ἔξωθι τοῦ περιβόλου τῆς ἀρχαίας πόλεως², πλὴν ὅμως, λόγῳ τῆς ἀσαφείας τῶν ὑπ' αὐτὸν διασωθεισῶν εἰδήσεων, καθίσταται ἀδύνατος ἡ ἐντόπισις τῶν σημείων ἀνασκαφῆς καὶ κατ' ἀκολουθίαν κρίνεται παρακεκινδυνευμένη ἡ περὶ τὰς ἐρεῦνας του στήριξις συμπερασμάτων θετικῶν περιεχομένου.

Πρώτη ἀνασκαφικὴ ἔρευνα, τῆς ὁποίας λεπτομερῶς γνωρίζομεν τὴν θέσιν διεξαγωγῆς καθὼς καὶ τὰ ἐκ ταύτης προκύψαντα ἀποτελέσματα, ὑπῆρξεν ἡ διενεργηθεῖσα ἐν οἰκοπέδῳ παρὰ τὴν συμβολὴν τῶν ὁδῶν Πειραιῶς καὶ Κριεζῆ, ἔναντι τοῦ ὄρφανοτροφείου Χατζῆ Κώστα, κατὰ τὸ 1871³ (βλ. εἰκ. 4, θέσις ἀνασκαφῆς ὑπ' ἀριθ. 9).

Ἡ ἔρευνα ἐγένετο ὑπὸ τοῦ κατὰ τὴν περιόδον ἐκείνην γνωστοῦ ἀρχαιοπώλου Ἰωάννου Παλαιολόγου⁴. Οὗτος μεταξὺ τῶν ἄλλων γεωμετρικῶν ἀγγείων ἀνεκάλυψε τὴν γνωστὴν οἰνοχόην τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου, τὴν φέρουσαν ἐπὶ τῶν ὤμων τὴν ἀρχαιοτέραν τῶν εὐρεθεισῶν ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν⁵.

Ἐκ τῆς ὡς ἄνω ἐρεύνης ὁ RAYET, ὁ ὁποῖος παρευρέθη προσωπικῶς εἰς τὰς Ἀθήνας, διε-

τύπωσεν εἰς τὸ ἔργον του⁶ λεπτομερῆ περιγραφὴν, προερχομένην ἴσως ἐκ προφορικῆς ἀφηγήσεως τοῦ Παλαιολόγου⁷. Κατὰ τὴν περιγραφὴν ταύτην γίνεται κυρίως νόξις περὶ λακκοειδῶν τάφων, οἵτινες πλὴν τῶν κτερισμάτων, πηλίνων ἀγγείων, σιδηρῶν σπαθῶν καὶ χρυσῶν ἐμπιέστων ταινιῶν, ὑπεράνω τῆς ταφῆς ἔφερον ἀνὰ ἓν μέγα τεθραυσμένον ἀγγεῖον.

Προσωπικὰς παρατηρήσεις λίαν χρησίμους ἀφῆκε καὶ ὁ G. HIRSCHFELD, παραστάς προφανῶς εἰς τὴν ἔρευναν καθ' ὅλην τὴν διάρκειάν της. Τὸ ἀνασκαφὴν νεκροταφεῖον ἀπέδωκε κατὰ πρότον κλασσικὰς ταφὰς καὶ ἐπιτυμβίαν στήλην⁸ προϊούσης δὲ τῆς ἐρεύνης, κάτωθι «τριῶν ἢ τεσσάρων στρώσεων ταφῶν», ἀνεφάνησαν αἱ ἀρχαιότεραι ταφαί, ἐκ τῶν ὁποίων οὗτος περιγράφει δύο, πιθανὸν τὰς πλέον ἐντυπωσιακὰς, συνισταμένας ἐκ λακκοειδῶν τάφων τῆς μᾶς μὲ καυσίν τοῦ νεκροῦ, τῆς δὲ ἐτέρας ἄνευ. Ὁ HIRSCHFELD ἐπιπροσθέτως περιγράφει ὠρισμένα ἐκ τῶν εὐρημάτων, τὰ ὁποῖα ἐξεταζόμενα κρίνονται ὄντως ἀξιολογώτατα⁹.

Κατὰ τὸ 1873 νέα εὐρήματα ἤλθον εἰς φῶς. Πρόκειται περὶ γεωμετρικῶν ἀγγείων ἀνευρεθέντων εἰς τὰ νοτίως καὶ ἔναντι τοῦ ὄρφανοτροφείου Χατζῆ Κώστα οἰκόπεδα¹⁰. Ἀποτέλεσμα τῆς ἐκάστοτε ἀνευρέσεως τοιοῦτου εἴδους ἀγγείων (ταῦτα, ὡς ἐκ τῶν ἰδιοτύπων διακοσμητικῶν συνθέσεων, ἀνεγνωρίζοντο ὡς «εἶδος φοινικικοῦ» ἢ «ῥυθμοῦ ἀρχαϊκοῦ») ὑπῆρξεν ἡ ἔναρξις διεξαγωγῆς ἀνασκαφῶν ἐντὸς τοῦ ἀρχαίου περιβόλου, εἰς τὸν Κεραμεικόν, μὲ λίαν ἐνθαρρυντικὰ ἀποτελέσματα.

Δέκα καὶ ὀκτὼ ἔτη ἀργότερον διεξήχθη ὑπὸ τῆς Γενικῆς Ἐφορείας ἄλλη ἀνασκαφὴ ἐν τῷ οἰκοπέδῳ Διομήδους Σαρακωμένου ἦτοι, ὡς ἀπεδείχθη διὰ τῆς ἐν τῷ Ὑποθηκοφυλακείῳ

¹ COLLIGNON - COUVE, Catalogue des vases peints du Musée National d'Athènes, 1902, 34 κέ.

² R. WALPOLE, Memoirs, 1818, σ. 325, ὅπου ἐπιστολή τις τοῦ S. Lusieri ἀναγομένη εἰς τὸ 1813.

³ Ἀθήναιον 9, 1880, (προσθήκη), σ. 1-4.

⁴ Βλ. σχετικῶς ἐν RAYET - COLLIGNON, Histoire de la Céramique Grecque, 1888, σ. 23. Διὰ τοῦ αὐτοῦ ἔργου ὀρίζεται καὶ ἡ κατ' ἔγγιστα θέσις τῆς ἀνασκαφῆς.

⁵ Πρώτη δημοσίευσις τῆς ἐπιγραφῆς ἐγένετο ὑπὸ τοῦ ΣΤ. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗ, Ἀθήναιον 9, 1880, προσθήκη σ. 1-4. Ἠκολούθησαν πλείστα δημοσιεύσεις, ἅπαντα ἀναφερόμενα ὑπὸ Α. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ -

ΠΑΛΑΙΟΥ ἐν Ἀρχαῖαι Ἑλληνικαὶ ἐπιγραφαί, 1950, σ. 57.

⁶ RAYET - COLLIGNON, ἔ. ἀ. σ. 23 - 24.

⁷ FREDERIK POULSEN, Die Dipylograber und die Dipylovasen, 1905, σ. 11.

⁸ AZ 29, 1871, σ. 50 - 51, ὅπου παρέχονται λεπτομέρειαι ὑπὸ τοῦ E. CURTIUS.

⁹ G. HIRSCHFELD, Vasi arcaici Ateniesi, Annali dell' Instituto 1872, σ. 135 κέ.

¹⁰ ΠΑΕ 29, 1873/4, 25.

Ἀθηνῶν ἐρεῦνης ἡμῶν, ἐν οἰκοπέδῳ κειμένῳ παρὰ τὴν συμβολὴν τῶν ὁδῶν Πειραιῶς καὶ Καλογήρου Σαμουήλ (βλ. εἰκ. 4, 8). Ἐκεῖ ἀνευρέθη ὁ Πρωτοαττικὸς ἀμφορεὺς τοῦ Νέτου, ὡς ἐπίσης καὶ τάφοι τῆς κλασσικῆς περιόδου¹.

Κατὰ τὸ ἀμέσως ἐπόμενον ἔτος ἡ ἀνασκαφὴ ἐπεξετάθη εἰς τὸ κατ' Ἀνατολὰς καὶ Νότον συνορευθὲν οἰκόπεδον τοῦ ταγματάρχου Κ. Σαπουντζάκη (βλ. εἰκ. 4, 7). Ἡ ἔρευνα ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Β. ΣΤΑΗ, κατ' αὐτὴν δέ, μετὰ παρέλευσιν χρόνου τινός, συμμετέσχον καὶ οἱ ΒRÜCKNER καὶ PERNICE. Δι' αὐτῆς ἠρευνήθη πλουσιώτατον νεκροταφεῖον μὲ ταφὰς τριῶν κυρίως περιόδων². Ἡ παλαιότερα περίοδος ἀντεπροσωπεύετο ὑπὸ λακκοειδῶν τάφων, ὑπεράνω τῶν ὁποίων ἐνίοτε ἀνευρίσκετο εὐμέγεθες ἀγγεῖον τοῦ ρυθμοῦ τοῦ «Διπύλου». Τὰ ἀποκαλυφθέντα κτερίσματα, πολυάριθμα καὶ ἀρίστης ποιότητος, προεκάλεσαν θανασιμόν, καίτοι ἀνεμένετο τοιαύτη ἀνακάλυψις, δεδομένου ὅτι ἡ προηγηθεῖσα ἀνασκαφὴ τοῦ Ἰ. Παλαιολόγου μὲ τὰ ὄντως μοναδικὰ εὐρήματα εἶχε διεξαχθῆ ἐν χώρῳ συνορευόντι πρὸς Δυσμὰς μετὰ τοῦ οἰκοπέδου Σαπουντζάκη³.

Οἱ περίφημοι ἀμφορεῖς καὶ κρατήρες τοῦ καλουμένου ρυθμοῦ τοῦ Διπύλου προέρχονται ἐξ αὐτοῦ τοῦ οἰκοπέδου⁴, ὡς ἐπίσης καὶ τὰ γνωστὰ ἐλεφάντινα εἰδώλια τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν⁵.

Ἡ δευτέρα περίοδος, ἡ Προπερσική, ἀντεπροσωπεύετο ὑπὸ ταφῶν μετὰ τύμβου. Οἱ νεκροὶ τῆς περιόδου ταύτης συνήθως ἐκαίοντο. Ἡ ἀκολουθοῦσα τρίτη περίοδος ἐνεφάνιζε πλῆθος κλασσικῶν ταφῶν ἀπλῶν ἢ ἐντὸς σαρκοφάγων.

Αἱ ἀνασκαφαί, διαρκέσασαι περὶ μίαν τριμηνίαν, ἀπέδωκαν πλῆθος ἀγγείων γεωμετρικῶν, πρωτοαττικῶν, μελανομόρφων, ἔρυθρο-

μόρφων ὡς καὶ λευκῶν ληκύθων⁶.

Αἱ ἔρευναί ἐν συνεχείᾳ ἐξηκολούθησαν καὶ εἰς τὸ παρακείμενον οἰκόπεδον, ἰδιοκτησίας Καρατζᾶ⁷. Τὰ εὐρήματα τοῦ οἰκοπέδου Καρατζᾶ, ὅπερ θὰ ἔκειτο νοτιώτερον τοῦ κτήματος Σαπουντζάκη (βλ. εἰκ. 4, 8), ἀνάγονται εἰς τὴν κλασσικὴν περίοδον, καὶ μάλιστα εἰς τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα⁸. Διὰ τῆς ἀνασκαφῆς καὶ τοῦ τρίτου τούτου οἰκοπέδου συνεπληρώθη ἡ ἐκτεταμένη ἔρευνα, ἡ ἀργότερον δημοσιευθεῖσα λεπτομερῶς ὑπὸ τῶν ΒRÜCKNER καὶ PERNICE⁹. Ἀποτέλεσμα τῶν ἐρευνῶν τούτων ὑπῆρξεν ἡ διασάφησις περὶ τῆς ὑπάρξεως θραυσμάτων ἐκ μεγάλων ἀγγείων ὑπεράνω τῶν Γεωμετρικῶν τάφων. Τὰ ἀγγεῖα, τῶν ὁποίων τεμάχια συχνότατα ἀνευρίσκοντο ἄνωθεν ταφῶν, δὲν ἐθραύοντο ἐπὶ τούτῳ, ὡς εἶχε γίνεαι πιστευτόν¹⁰, ἀλλ' ἰδρύνοντο ἐπὶ τάφων ὡς σήματα, ἀντικατεστάθησαν δὲ βραδύτερον ὑπὸ τῶν ἐπιτυμβίων στηλῶν¹¹.

Ἐξ ἴσου ἀποκαλυπτικὴ ὑπῆρξεν ἡ ἐντὸς τοῦ οἰκοπέδου Ὀθωνος Ρουσοπούλου διεξαχθεῖσα ἔρευνα. Τοῦτο, κείμενον ἐγγύτατα τοῦ οἰκοπέδου Κακαβᾶ, ἦτοι παρὰ τὴν συμβολὴν τῶν ὁδῶν Βασιλέως Ἡρακλείου (νῦν Καλ. Σαμουήλ) καὶ Ψαρομηλίγγου ἀρ. 5 καὶ 7, ἀνεσκάφη κατὰ τὸν Αὐγούστον τοῦ 1900 ὑπὸ τοῦ Δ. ΦΙΛΙΟΥ (βλ. εἰκ. 4, 4). Ἐντὸς τούτου ἀνευρέθησαν τάφοι τῆς κλασσικῆς περιόδου, πρὸς τούτοις δὲ καὶ μία παρῖνη κρηπίς (πιθανῶς τετραγωνικὴ) μήκους 4 μ. περίπου, εἰς βάθος 4 μ. ἀπὸ τοῦ ὕψους τῆς ὁδοῦ. Πρὸςβάσις ὁδηγεῖ ἐπὶ ταύτης ἐξ Ἀνατολῶν¹². Ἐκ τῶν παραδοθεισῶν ὑπὸ τοῦ Φιλίου πρὸς Ρουσοπούλου βεβαιώσεων παραλαβῆς ἀρχαιοτήτων, αἱ ὁποῖαι εὐγενῶς ἐτέθησαν ὑπ' ὄψιν ἡμῶν ὑπὸ τῆς θυ-

⁶ Περὶ τῶν ἀνασκαφῶν καὶ εὐρημάτων βλ. ΑΔ 1891, σ. 67, 2, 1892, σ. 6 - 14, ὅπου τὰ εὐρήματα 1 - 58. ΠΑΕ 1910, σ. 99. Ἐπίσης βλ. εἰδήσεις ἐν Ἀττικῷ Μουσείῳ 3, 1890, 364 καὶ 377.

⁷ ΑΔ 1891, σ. 67, 2 καὶ 86, 2, 1892, σ. 3, 1.

⁸ ΑΔ 1892, σ. 91 κέ. εὐρήματα 31 - 55.

⁹ BRÜCKNER - PERNICE, Ein attischer Friedhof, AM 18, 1893, σ. 73 - 191.

¹⁰ RAYET COLLIGNON, Histoire de la Céramique Grecque, 1888, σ. 24.

¹¹ E. POTTIER, Catalogue des vases antiques de terre cuite (Musée du Louvre), τ. I, 1896, σ. 214.

¹² AM 25, 1900, σ. 308 - 312 «Fundes».

¹ ΑΔ 1890, σ. 4 καὶ σ. 30 - 36, εὐρήμ. 1 - 45.

² ΑΔ 1891, σ. 19 - 21 (Μάρτιος).

³ AM 18, 1893, σ. 74 καὶ 75 περὶ τῆς θέσεως τοῦ οἰκοπέδου Σαπουντζάκη.

⁴ ΑΔ 1892, σ. 6 - 14, εὐρήμ. 1 - 58.

⁵ GEORGES PERROT, Figurines d'ivoire, trouvées dans une tombe du Céramique à Athènes, BCH 19, 1895, σ. 273 - 295. Ὀμοίως βλ. BCH 15, 1891, σ. 441 (Attique).

γατρός του ιδιοκτήτου Κας Όλγας Ρουσσόπουλου, καταφαίνεται ή υπό του Φιλίου παραλαβή επιτυμβίων στηλών, ών μία του 5ου π.Χ. αιώνας φέρει την επιγραφήν ΣΩΣΙΒΙΟΣ, τριών τεμαχίων ανεπιγράφου μολυβδίνης πλακός, εξ λευκών ληκύθων μελανομόρφων και έρυθρομόρφων ληκύθων, ένδος κατόπτρου, τέλος δέ μελών πηλίνου ύδραγωγού διαστάσεων $0.83 \times 0.55 \mu$. Είς τον ιδιοκτήτην έπεστράφησαν τινά εκ τών άγγείων, ώρισμένα τών οποίων άνάγονται είς την Γεωμετρικήν περίοδον¹.

Κατά την έσκαφήν έξ άλλου προς θεμελίωσιν οικόδομης έν τῷ άνατολικῷ συνορεύοντι οικόπεδῳ του Άναστασίου Τσιώμη, επί της αὐτῆς οδοῦ Ψαρομηλίγγου 3 (βλ. πίν. 4, 5), έπεσημάνθησαν κατά τον Ιούνιον του 1956 ποικίλα άρχαία λείψανα. Άξιοσημείωτος κρίνεται ή κατά την ΝΔ. γωνίαν του οικόπεδου ανακάλυψις, είς βάθος 3 μ., δύο τοίχων εκ κροκαλοπαγῶν λίθων συμβεβλημένων είς γωνίαν, οίτινες κατηυθύνοντο υπό τās έγγύς οικόδομας και πιθανῶς άνήκον είς ταφικόν περίβολον του 4ου π.Χ. αιώνας. Είς την ΒΔ. γωνίαν του αὐτοῦ οικόπεδου διηρουνήθη πήλινος άγωγός εκ κεράμων, τεθειμένων άνά δύο είς σχῆμα γοθτικοῦ τόξου, επί της είς βάθος 4 μ. έπιφανείας της κιμηλιᾶς. Ὁ ύδραγωγός είσήρχετο εκ Δυσμῶν έντός του οικόπεδου, λήγων είς φρεάτιον έπισκέψεως, εκείθεν δ' εκάμπτετο προς ΒΑ., υπό γωνίαν 135° , βαίτων υπό την οδόν Ψαρομηλίγγου. Τέλος, δύο τάφοι Β. - Ν. προσανατολισμοῦ, άνευρέθησαν έν τῷ μέσῳ του οικόπεδου. Λείψανα άλλων πηλίνων τάφων κειμένων υπό την οδόν Ψαρομηλίγγου διεκρίνοντο επί της βορείας παρειάς του οικόπεδου. Υπό του Ι. ΘΡΕΨΙΑΔΗ συνελέγησαν πλείστα κτερισματικά άγγεία του 5ου π.Χ. αί., νῦν φυλασσόμενα έν τῇ αποθήκῃ της Γ'. Άρχ. Έφορείας Άθηνῶν.

Τά μέχρι τουδὲ άναφερθέντα εὑρήματα άνεφάνησαν είς άκτίνα 140 μ. περίπου από της θέσεως, ὅπου άναζητοῦνται αί Ἡρίαι πύλα. Τὸ έξωθι ὁμως της πύλης έξαπλούμενον νεκροταφεῖον είχε τοιαύτην έκτασιν ὥστε νά

¹ Έσχάτως έδημοσιεύθη έν τών γεωμετρικῶν άγγείων υπό του Α. ΔΕΛΗΒΟΡΡΙΑ έν ΑΔ 20, 1965, Μέρος Α', σ. 65 - 74.

περατοῦται είς τον Ἴππιον Κολωνόν. Τοῦτο βεβαιοῦται εκ της άνευρέσεως πλήθους ταφῶν, από της οδοῦ Πειραιῶς μέχρι και του προαναφερθέντος λόφου².

Οὔτω, κατά την διάνοιξιν τάφρου υπό της ΥΔΡΕΞ προς τοποθέτησιν άποχευτικῶν άγωγῶν κατά μήκος της βορείας πλευράς της οδοῦ Πειραιῶς, είς τὸ τμήμα τὸ ὀριζόμενον υπό τών καθέτων παρόδων Θερμοπυλῶν άφ' ένδος και Μέτωνος άφ' έτέρου άνεφάνησαν ταφαί (Άπρίλιος - Ιούνιος 1961) διεσπαρμέναι είς διάφορους θέσεις και βάθη, καλύπτουσαι χρονικήν έκτασιν από της Γεωμετρικῆς μέχρι και της Έλληνορωμαϊκῆς περιόδου. Έξόχως ενδιαφέρουσα υπήρξεν ή είς τρία σημεία του χάνδακος άνεύρεσις άγγείων του 8ου και τών άρχῶν του 7ου π.Χ. αί.: παρά την γωνίαν τών οδῶν Θερμοπυλῶν και Πειραιῶς, ὅπου άνευρέθη εὑμεγέθης κρατήρ³ με παράστασιν προθέσεως νεκροῦ (είκ. 4, 10), ὀλίγον βορειανατολικώτερον της συμβολῆς τών οδῶν Καλογ. Σαμουήλ και Πειραιῶς, ὅπου άνεφάνη έντός πίθου παιδική ταφή (είκ. 4, 11). Τέλος δέ, έξωθι του κτηρίου του ΙΚΑ, ὅπου άπεκαλύφθη ενδιαφέρουσα Πρωτοαττική ύδρία (είκ. 4, 13).

Αί προαναφερθεῖσαι ένδείξεις ὀρίζουν κατά προσέγγισιν τὸ πλάτος του νεκροταφεῖου τών Γεωμετρικῶν χρόνων. Ὡς και τὸ μεταγενέστερον, τοῦτο δέν πιστεύεται ὅτι έπεξετάθη δυτικώτερον της οδοῦ Θερμοπυλῶν. Άντιθέτως προς Άνατολάς, αἱ ταφαί σῆν τῷ χρόνῳ έξαπλοῦνται πέραν του σημείου εὑρέσεως 13, φθάνουσαι μάλιστα μέχρι της συμβολῆς τών οδῶν Πειραιῶς και Μέτωνος.

Ταφαί έξικνούμεναι από της Γεωμετρικῆς περιόδου άνευρέθησαν κατά τὸ 1963 και έν τῷ έκτεταμένῳ οικόπεδῳ της οδοῦ Πειραιῶς 68 ιδιοκτησίας ίδρύματος Χατζῆ Κώστα και Ὁθωνος Λέφα - Τετενέ. Μεταξὺ τών άποκαλυφθέντων, ενδιαφέρων άρχαίος δρόμος, ὅστις

² Μελέτη διαπραγματευομένη την έξέλιξιν τών άθηναϊκῶν νεκροταφεῖων της άρχαιότητος έλπίζεται ὅτι συντόμως θά δημοσιευθῇ υπό του γράφοντος είς την άγγλικήν υπό τον τίτλον The Ancient Cemeteries of Athens. Architectural Development of Attic Funeral Monuments.

³ ΑΔ 17, 1961/2, Χρονικά, σ. 23, πίν. 22 - 23.

διχάζων τὸ οἰκόπεδον ἔβαινε μὲ κατεύθυνσιν ἀπὸ ΝΑ. πρὸς ΒΔ.¹ (εἰκ. 4, 14).

Ἐν τῷ μεταξῦ, ἐπὶ τοῦ παρακειμένου οἰκοπέδου τοῦ κεντρικοῦ κτιρίου ΙΚΑ εἶχε διεξαχθῆ κατὰ τὸ 1951/2 ἔτερα ἀνασκαφὴ ὑπὸ τοῦ ἐφόρου ἀρχαιοτήτων Ι. ΘΡΕΨΙΑΔΗ (εἰκ. 4, 15). Ὡς προκύπτει ἐκ τῶν ἐκθέσεων τοῦ ἀνασκαφέως, τὰς ὁποίας λίαν εὐγενῶς μᾶς ἔθεσεν ὑπ' ὄψιν ὁ τέως διευθυντὴς τοῦ Μουσείου Ἀκροπόλεως κ. Ι. ΜΗΛΙΑΔΗΣ, εἰς ἔκτασιν 25×10 μ., εὐρισκομένην εἰς τὴν ΝΔ. γωνίαν τοῦ οἰκοπέδου, ἀνευρέθησαν 48 πῆλινοι τάφοι, ὡς καὶ ἐντὸς πίθων ταφαί, 4,85 εἰς βάθος 2.5 μ.-4.85 μ. Παρητηρήθη ὅτι ἐνταῦθα κυρίως ἐπυκνοῦντο αἱ ταφαί, ἐνῶ εἰς τὴν ὑπόλοιπον ἔκτασιν ἀνεσκάφησαν ὀλίγοι τάφοι ἢ πυραί. Ἀνευρέθησαν ἐπιτύμβιοι στήλαι καὶ πενιχρὰ κτερίσματα ἐντὸς τῶν τάφων, οἵτινες ἀνάγονται καθ' ὀλοκληρίαν εἰς τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα. Αἱ περίξ ἐπιχώσεις ἐνεφάνιζον ἐν τούτοις πλοῦτον εὐρημάτων τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος προερχομένων ἐκ παλαιότερων ταφῶν, τῶν ὁποίων ἀνευρέθησαν ὅσα τῶν παραμερισθέντων νεκρῶν, οὐδέποτε ὅμως τάφοι αὐτούσιοι.

Διὰ τῆς ἐκθέσεως τῆς 1ης Νοεμβρίου 1952 ὁ ἀείμνηστος Ι. ΘΡΕΨΙΑΔΗΣ ἀναφέρεται καὶ εἰς ἄλλας ταφάς, ἀποκαλυφθείσας κατὰ τὴν ἐκσκαφὴν λάκκου - βόθρου διαστάσεων 2.50×5.10 μ. καὶ βάθους 5.70 μ. ἐντὸς τῆς αὐτῆς τῆς εὐρισκομένης πρὸς Δυσμᾶς τοῦ ἐν τῇ Πλατεῖᾳ Ἐλευθερίας Βρεφοκομείου. Ἐντὸς τοῦ λάκκου, ὁ ὁποῖος ἀπεῖχεν 1.60 μ. ἐκ τοῦ Μαγειρείου καὶ 0.60 μ. ἐκ τοῦ Ραφείου τοῦ Ἰδρύματος, ἀνευρέθησαν εἰς βάθος 2.30 - 3.50 μ. δεκατρεῖς κεραμοσκεπεῖς τάφοι τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος. Οἱ τάφοι οὗτοι εἶχον καταλάβει τὰς θέσεις προγενεστέρων τάφων τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος, ὡς ἐδηλοῦτο διὰ τῆς ἐν τῇ ἐπιχώσει ἀνευρέσεως παλαιότερων κτερισμάτων καὶ παλαιότερας πυρᾶς. Μεταξὺ τῶν εὐρημάτων συγκαταλέγονται εἴκοσι καὶ ἐν ἄγγελια τοῦ 5ου καὶ τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος, ὡς καὶ ὄρος μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς: ΗΟΡΟ [ΣΘΕΚΕΣ] (εἰκ. 4, 12).

Ἡ τελευταία τῶν ἐκθέσεων τοῦ ἀνασκαφέως τῆς 31ης Ἰανουαρίου 1953 προσθῆται

¹ Τὴν ὑπαρξιν τούτου διεπίστωσε κατὰ τὰς ἐκσκαφὰς προσωπικῶς ὁ κ. Ι. ΤΡΑΥΛΟΣ.

τὴν ἀνεύρεσιν τάφου ἐντὸς λάκκου διαστάσεων 1.40×1.40 μ. εἰς βάθος 1.70 μ. ὑπὸ τὸ δάπεδον τῆς προαναφερθείσης αὐτῆς τοῦ Βρεφοκομείου. Ὁ λάκκος οὗτος ἀπεῖχεν 8 μ. νοτίως τοῦ ἑτέρου λάκκου - βόθρου (βλ. ἀνωτέρω).

Ὁ ἀποκαλυφθεὶς τάφος τοῦ τύπου τῶν καλυβιῶν εἶχε διαστάσεις 1.90×0.60×0.40 μ. περίπου καὶ προσανατολισμὸν Α. - Δ. Παρὰ τὸν σκελετὸν ἀνευρέθη μελαμβαφὲς ἀρυβαλλοειδὲς ληκύθιον, ὡς καὶ τμήμα χαλκῆς στλεγγίδος.

Ὅτι τὸ νεκροταφεῖον ἐγνώρισεν ἰδιαίτερον ἀνάπτυξιν κατὰ τὴν Ἀρχαϊκὴν περίοδον, ἀποδεικνύεται οὐχὶ μόνον ἐκ τοῦ πλήθους τῶν ἐκάστοτε ἀποκαλυπτομένων κτερισμάτων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἀνακαλύψεως ὀπισθεν τοῦ κτιρίου Χατζῆ Κώστα² τῶν εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Βερολίνου ἀποκειμένων ἐπιτυμβίων πηλίνων πινάκων τῆς 6ης π.Χ. ἑκατ., καὶ τοῦ ἐν τῷ Ἐθνικῷ Μουσείῳ Ἀθηνῶν ὑπ' ἀριθ. 71 ἀνω ἡμίσεος κορμοῦ ἀκεφάλου Κούρου. Ἐν τῷ οἰκείῳ καταλόγῳ ἀναγραφῆς τοῦ κορμοῦ τούτου τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 16 Μαρτίου 1885, ἀναφέρεται ὅτι οὗτος ἀνευρέθη πρὸς Βορρᾶν τοῦ ὄρφανοτροφείου (Χατζῆ Κώστα), ἐν ὁδῷ παραλλήλῳ τῆς ὁδοῦ Πειραιῶς (πιθανῶς ὑπονοεῖται ἡ ὁδὸς Ἀγησιλάου), ἀγορασθεὶς ὑπὸ τινος Π. Κόκκαρη. Ἡ φύσις τοῦ εὐρήματος, ὡς καὶ ὁ χώρος εἰς ὃν τοῦτο ἀπεκαλύφθη, δικαιολογοῦν ἀπολύτως τὸν ἀποδοθέντα χαρακτηρισμὸν «νεκρικὸν μνημεῖον»³

Ἡ πρὸς Βορρᾶν ἐξάπλωσις τοῦ νεκροταφείου φθάνει μέχρι τῆς ὁδοῦ Κεραμικοῦ, ὅπου καὶ πληροῦται ἡ ἔκτασις τοῦ κυρίως χώρου ἐνταφιασμῶν τοῦ ἀναπτυχθέντος παρὰ τὰς Ἡρίας πύλας Ἐκ τῆς θέσεως ταύτης αἱ πρὸς Ἄρκτον ταφαί ὀλιγοστεύουν συναντώμεναι μόνον εἰς μικρὰ σύνολα (συστάδας), ἐκατέρωθεν τῆς πρὸς τὸν Ἴππιον Κολωνὸν ἀγούσης ὁδοῦ.

Ταφαὶ σημειοῦνται κατὰ μέγα μῆκος τῆς ὁδοῦ Κεραμικοῦ.

Κατὰ τὴν διάνοξιν τάφρου κατὰ μῆκος τῆς νοτίας πλευρᾶς τῆς πρὸς κατασκευὴν ὄχετοῦ

² ΑΜ 1893, 75, σημ. 5.

³ ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ ΣΟΦΟΥΛΗΣ, Μνημεῖον ἀρχαίου τρούπου, ΑΕ 1887, σ. 37 κέ.

διεπιστώθη υπό του γράφοντος κατά την 5ην και την 6ην Αυγούστου 1960 ή εις βάθος 2 μ. από του οδοστρώματος ύπαρξις τάφων κυρίως τῆς Ἑλληνορωμαϊκῆς περιόδου. Κατὰ τὴν διενεργηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Ι. ΘΡΕΨΙΑΔΗ αὐτοψίαν συνελέγησαν κλασσικὰ θραύσματα ἀγγείων, ὡς καὶ ἕτερον παλαιότερον τοῦ 7ου π.Χ. αἰῶνος¹.

Εἰς τὴν συμβολὴν τῆς ὡς ἄνω ὁδοῦ μετὰ τῆς ὁδοῦ Μυλέρου (πρῶην ὁδὸς Μεταξουργείου) ἀνεσκαφῆ κατὰ τὸ 1888 οἰκόπεδον ἰδιοκτησίας Ἰ. Παναγιωτοπούλου (βλ. εἰκ. 4, 16), περὶ τοῦ ὁποῖου σχετικαὶ λεπτομέρειαι ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τοῦ Β. ΣΓΑΗ².

Μετὰ τὴν λήξιν τῆς ἐρεῦνης ἐν τῷ ὡς ἄνω οἰκόπεδῳ αἱ ἐρευναι ἐπεξετάθησαν ἐπὶ τῶν ὁδῶν Κεραμεικοῦ καὶ Μεταξουργείου. Διεπιστώθησαν συνολικῶς περὶ τὰς 140 ταφαὶ ποικίλης κατασκευῆς ἤτοι θῆκαι, μαρμαρίναι ἢ πώριναι, τάφοι, καλυβίται ἢ λακκοειδεῖς, εἰς βάθος κυμαινομένων ἀπὸ τριῶν ἕως τεσσάρων μέτρων. Τινὲς τούτων διέσωζον τοὺς ἐπιτυμβίους κιονίσκους των³, ἐνῶ ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ πλείστων ἐξ αὐτῶν προέρχεται μέγας ἀριθμὸς κτερισμάτων, οἷον ἀγγεῖα, μελανόμορφα ἐρυθρόμορφα, λευκαὶ λήκυθοι καὶ πῆλινα ἀγαλμάτια, εἱρημάτια, τὰ ὁποῖα καλύπτουν ἐπαλλήλους περιόδους ἀπὸ τῶν Ἀρχαϊκῶν μέχρι καὶ τῶν Ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων⁴. Ἀξιόλογος κρίνεται ἡ περιγραφὴ ἀποκαλυφθείσης ἀρχαίας ὁδοῦ πλάτους τριῶν περίπου μέτρων, κατευθυνομένης ἀπὸ «ἀρκτου πρὸς μεσημβρίαν

ἢ ἀνατολικομεσημβρίαν». Ἡ θέσις τῆς ὁρίζεται πρὸ τοῦ σταθμοῦ τῶν πυροσβεστῶν⁵, κατὰ τὴν ὁδὸν Κεραμεικοῦ, πλησίον τοῦ στρατῶνος (εἰκ. 4, 17).

Ἐκ τῶν βορειοδυτικώτερον διεσπαρμένων ταφικῶν συνόλων ἀληθῶς διαφωτιστικὴ ὑπῆρξεν ἡ ἀνασκαφὴ μιᾶς συστάδος τάφων, ἀποκαλυφθείσης κατὰ τὸ 1936 ἐν οἰκόπεδῳ τῆς ὁδοῦ Λένορμαν 28 (βλ. εἰκ. 7, 18), ὑπὸ τῆς VIRGINIA GRACE⁶. Ἡ ἀνασκαφεύς, παρακληθεῖσα, εὐγενῶς παρεχώρησε τὴν κάτωθι ἀνέκδοτον ἔκθεσιν γενικῆς περιγραφῆς τῶν ἀνασκαφειῶν ἀρχαιοτήτων :

«ANCIENT CEMETERY AND ROAD AT 28
LENORMANT STREET

In the Spring of 1936, the accidental discovery of antiquities in the building lot of A. G. Christodoulos at 28 (now 30) Lenormant Street led to the clearing of part of an ancient cemetery in this place. Excavations were carried out by workmen from the Agora Excavations under the supervision of the undersigned, beginning on March 9. The finds from these excavations have been published by C. G. Boulter, who has included drawings and descriptions of the graves.

It remains to place these discoveries a little more precisely, and to fill in certain details. The following paragraphs are drawn in large part from my reports submitted to the Ministry, the one early in May and the other early in June, 1936; I have supplemented these by a reexamination of the records.

The graves lay to east of an ancient road of which the whole width, ca. 4.25, was cut through by the owner in the western part of his lot, which he had himself excavated nearly to full depth before our arrival. This road lay not parallel to Lenormant Street but more truly

¹ Ἐκ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ προέρχεται μαρμαρίνη ἐπιτυμβία πλάξ, ἡ ὁποία ἀπὸ μακροῦ χρόνου κατέκειτο ἐν τῷ τυπογραφείῳ τῆς ὁδοῦ Κεραμεικοῦ 53. Παρὰ τὰς προσπαθείας τοῦ γράφοντος δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ἐντοπισθῇ ἡ ἀκριβὴς θέσις καὶ ὁ χρόνος ἀνευρέσεως αὐτῆς. Ἡ πλάξ, σχήματος παραλληλογράμμου, μὲ γόμφον ὕψους 5.5 ἑκατ. κατὰ τὴν ἀπόληξιν τῆς κάτω μακρᾶς πλευρᾶς, ἔχει διαστάσεις: ὕψος 0.75 μ., πλάτος 0.968, πάχος βάσεως 0.21 καὶ κορυφῆς, ἣν διατρέχει κυμάτιον, 0.23. Κάτωθεν τοῦ ὀριζοντίου κυματίου τῆς κορυφῆς κεχαραγμένη εἰς τρεῖς στίχους, διὰ γραμμῶν ὕψους 0.07 μ., ἡ μετευκλείδειος ἐπιγραφὴ: ΔΗΜΟΚΡΑΤΗΣ/ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΥ/ΑΦΙΔΝΑΙΟΣ.

² ΑΔ 1888, σ. 13 - 14.

³ ΑΔ 1888, σ. 33.

⁴ Βλ. ΑΔ 1888, σ. 6, εἱρημάτια 6 - 34, καὶ σ. 25 κέ., εἱρημάτια 1 - 14 καὶ 15 - 43.

⁵ ΑΔ 1888, σ. 14 καὶ σ. 33.

⁶ Βλ. δημοσίευσιν τῶν εἱρημάτων ὑπὸ CEDRIC G. BOULTER, Graves in Lenormant Street, Athens, Hesperia 32, 1963, 113 - 137.

Εἰκ. 7. Τοπογραφικὸν διάγραμμα τοῦ χώρου Ἀγορᾶς - Ἰππίου Κολωνοῦ. Σημειοῦνται αἱ θέσεις ἀνερευθεῖσῶν ἀρχαιοτήτων καὶ τὸ ὁδικὸν δίκτυον τοῦ πρὸς Βορρᾶν τῆς πόλεως χώρου.

north-south. We found it in excavating a cut 0.65 wide for the south foundation of the new building, and in a cut 0.90 wide made to illuminate the basement on the west side of the new building, along Lenormant Street. The west margin of the road, with guard stones, was found in the northwest corner of the lot, and a bit of its east margin was picked up near the southwest corner, and also in the north scarp which had been cut by the owner. In our west cut, the surface of this ancient road of some five different Roman and Greek periods was distinguished, with evidence of considerable wear and repairs in the 5th century B.C. (pl. IΓα) The road would seem to have been the most direct way from the Agora to Kolonos Hippios, passing on from there to Phyle and Thebes.

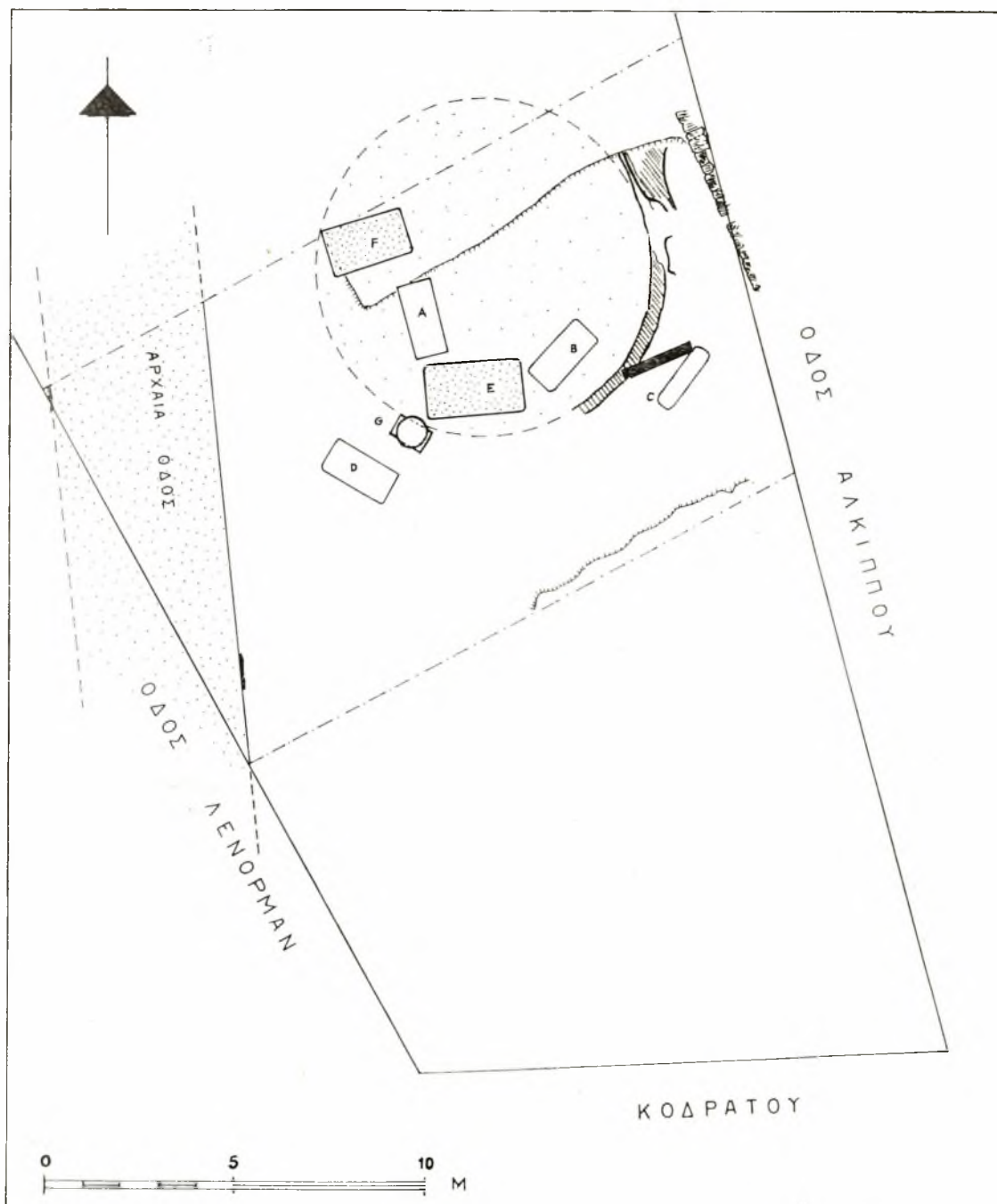
The fill we excavated in the eastern half of the lot gave some further indications of the appearance of this area in the 5th century B.C. A piece of curved white strosis described very accurately the quarter of a circle (diameter 9 m) which when completed on our plan encloses four of the graves of the 5th century B.C.; using Boulter's numbering, these are Graves A (the slab grave, see pl. IΕβ) and B (pl. IΕα), and the cremation pits E (pl. IΔβ) and F. See the plan (8) and pl. IΔα. The narrow band of white was not quite flat, but had a slight inclination upward toward the center of the circle. Combined with other evidence, this curved strosis probably indicates a mound which covered the northern part of our area plus some of that now covered by the lot to the north (still unexcavated). Vestiges of a thicker layer of white at a level about 0.50 higher than the curved narrow band may indicate renewal of the surface of the mound. One of these patches, near the northeast corner of the lot, can be seen in pl. IΔα and plan 8. Another we found just beyond the southwest corner of Grave B, the ancient diggers of which had in fact cut through the

white layer, at this point 0.12 thick, and in the filling which they threw back after the interment, the local red earth was mixed with much white.

East of the presumed mound - circle, along the edge of Alkippos Street (but having a slightly different orientation) we cleared a piece of light retaining wall with a front to the west against which were distinct stroseis of the 5th century B. C. We traced this wall for a total length of about 8 meters, beyond which it appeared to continue both north and south. The part cleared was pierced by two openings, of which the larger, ca. 0.30 square, was enclosed by a monolithic poros arch set on a piece of marble slab; see pl. IΔγ. Regarded as drains to save the wall, these openings did not seem excessively large in view of the force of flood water from the east of which we found evidence in various deposits east and south of the mound circle as well as just under the lowest modern floor. This is the watershed of the Kephisos.

It may be mentioned that Boulter's no. 2, p. 130 (a black - figured lekythos of the Haimon Group) was found under the patch of upper white strosis in the northeast corner, and that his no. 11 and probably also his 13 (p. 131) come from repairs in the 5th century B.C. road. No. 13, the red - figured oinochoe showing amphoras in stands, came actually from just south of our lot, in a pocket of sherds found by the owner's workmen just under the not very deep foundation of the neighboring building, in the area of the ancient road. For published finds from a late Hellenistic and a Roman level of the road, see Boulter, pp. 136-137. Knidian stamped amphora handles of about 100 B.C. These two later levels of the road were dated also respectively by Athenian New Style coins and by an Athenian Imperial coin.

The sherds found with Boulter's no. 13 consisted mostly of fragments of clay rings, such as were also found, although in less

Εἰκ. 8. Κάτωφιν τῶν κατὰ τὸ 1936 ἐν οἰκοπέδῳ τῆς ὁδοῦ Λένορμαν 28 (30) ἀποκαλυφθεισῶν ἀρχαιοτήτων. Εἰκονίζονται μόνον αἱ ταφαὶ τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος Α-Γ (G. ΒΟΥΛΤΕΡ, Graves in Lenormant Street, Athens, Hesperia 32, 1963, 113-125) ἐκ τοῦ συνόλου τῶν δέκα καὶ ἐννέα ἀνευρεθεισῶν.

concentration, in many parts of the excavation. Fragments from closed deposits show that the series goes back at least to the early 5th century B.C. The fragments derive from rings of widely different dimensions and profiles. Their outer diameter varies from about 0.10 to about 0.40. There is much variation also in width and thickness of the bands. In profile some of the rings were nearly vertical, some nearly flat; others were variously intermediate between the two. The larger rings would have served as stands for quite large vessels and must have looked much like the lower stands among those depicted on Boulter's no. 13, see his pl. 49. Some of the fragments have incised letters, and many have smears of glaze. It seems likely that they are waste from a nearby pottery, where the various rings could have been used as working stands or kiln props, some perhaps as templates¹.

A final detail may be added. The disturbance in Grave A as seen in the photograph, (pl. IΕβ), was due to an accident during excavation, one of the cover slabs having broken and fallen in. The north end however (the end with the feet of the skeleton) had not been disturbed by us, and very little earth had entered the tomb as a whole before it was excavated. Across the northeast corner may be seen the two bronze phiales (Boulter A 13). Beyond these, near the corner, are the crumpled remains of an object or objects (Agora IL 598) apparently originally of leather somehow combined with iron strips, although nothing analyzable remained save iron. It had been decided to omit from publication this object which it seemed could not be presented usefully. But a scholar later visiting the Agora took an interest in it and gave a reference to something comparable

¹ For circular stands found at a kiln site see B. HOMANN-WERDEKING, *A Kiln Site at Knossos*, p. 176 (mention) and pp. 184-185, with figs. 26 and 27; these have vertical sides.

found in a grave in Yugoslavia²: So IL 598 seems worth mentioning here for completeness.

VIRGINIA GRACE*

Μικραὶ συστάδες τάφων ἀνεφάνησαν ἀκόμη βορειοδυτικώτερον εἰς τὴν πέριξ τοῦ Ἰππίου Κολωνοῦ περιοχῆν. Ἐκ τῶν ὀλίγων δημοσιευθειῶν ἀνακοινώσεων περὶ τῆς περιοχῆς γνωρίζομεν ἀνασκαφικὴν ἔρευναν τοῦ Κ. ΚΟΥΡΟΥΝΙΩΤΟΥ «παρὰ τὸν Κολωνὸν . . . συντελέσασαν κυρίως πρὸς ἐξακριβωσιν τοῦ κατὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα σχήματος τῶν τάφων καὶ τοῦ τρόπου ταφῆς»³.

Δι' ἑτέρας ἀνασκαφικῆς ἐρεύνης ἀπεκαλύφθησαν κατὰ τὸ 1955 δύο τάφοι παρὰ τὴν ὁδὸν Καπανέως. Ἐκ τούτων ὁ εἰς, κείμενος 3.50 μ. ἀνατολικῶς τῆς ὁδοῦ Βορείου Ἠπείρου, συνέκειτο ἐκ κεράμων, περιεῖχε δὲ τὴν τέφραν τοῦ νεκροῦ μεθ' ἑνὸς ἀργυροῦ κατόπτρου. Ὁ τάφος οὗτος χρονολογεῖται ἐντὸς τοῦ 3ου π.Χ. αἰῶνος. Ὁ ἕτερος τῶν τάφων, ἀποκαλυφθεὶς εἰς βάθος 2.50 μ., συνίστατο ἐκ μαρμαρίνης σαρκοφάγου, ἐντὸς τῆς ὁποίας διατηρεῖτο ὁ σκελετὸς τοῦ νεκροῦ καὶ παρ' αὐτὸν ἐν ἀλάβαστρον καὶ ἐρυθρόμορφος ὑδρία⁴ (βλ. εἰκ. 7, 22).

Συμφώνως πρὸς πληροφορίας τὰς ὁποίας παρέσχεν εἰς τὸν γράφοντα κάτοικος τῆς περιοχῆς ὀνόματι Σταμάτιος Δερδεμεζής, βορειοδυτικῶς τῶν ἀνωτέρω ταφῶν, παρὰ τὴν γωνίαν τῶν ὁδῶν Βορ. Ἠπείρου καὶ Καπανέως, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς αὐτῆς ἀνασκαφῆς ἀπεκαλύφθη εἰς ἰκανὸν βάθος ἐκ τοῦ ὁδοστρώματος ἀρχαία ὁδὸς ἐστρωμένη ὁμοῦ διὰ χαλίκων καὶ ἰσχυρῶς πεπατημένων χωμάτων. Ἡ κατεύθυνσις τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ ἦτο σαφῶς παράλληλος πρὸς τὴν σήμερον ἐν χρήσει ὁδὸν Βορ. Ἠπείρου (εἰκ. 7, 21). Ὁ αὐτὸς πληροφοριοδότης ἀνέφερε καὶ τὴν κατὰ τὸ 1922 ἀνεύρεσιν μαρμαρίνης ἐπιτυμβίας στήλης (ἄγνωστον παραμένει τὸ ἐὰν αὕτη περιεσώθη) ἐν οἰκοπέδῳ τῆς συμβολῆς τῶν ὁδῶν Μύλων

² See B. Čović, *Glasnika Zemaljskog Museja Sarajevu* 1959, pp. 76-77, pl. VIII, 2-5 pl. XIII, 4 and 5.

³ ΠΑΕ 1899, σ. 12.

⁴ *Chroniques des Fouilles en 1954*, BCH 79, 1955, σ. 218.

ἀριθ. 6 καὶ Ἰωαννίνων. Ἡ στήλη, ἀνευρεθεῖσα κατὰ τὴν ἐκσκαφὴν θεμελίων, ἔφερε παράστασιν δύο γυναικῶν. Κατὰ τὴν ἀποκάλυψίν τῆς εὐρίσκειτο ἐρριμμένη ἐκ τῆς θέσεώς τῆς παρὰ τὴν λιθίνην βᾶσιν τῆς (εἰκ. 7, 19).

Ἀκολούθως, κατὰ τὴν διάνοιξιν θεμελίων τῆς οἰκίας Ν. Κανάλη, κατὰ τὴν ΒΔ. γωνίαν τῶν ὁδῶν Ἀδριανουπόλεως καὶ Βορ. Ἡπείρου, ἦλθεν εἰς φῶς διατεταραγμένος τάφος τῶν ὑστάτων Ρωμαϊκῶν ἢ τῶν πρώτων Χριστιανικῶν χρόνων¹ (εἰκ. 7, 20). Αἱ μακρᾶι πλευραὶ τοῦ τάφου ἐσχηματίζοντο ἐκ τῆς τεθραυσμένης εἰς δύο πλακὸς ὑπ' ἀριθ. 4464 τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου, μὲ παράστασιν ἵππου τιθασυομένου ὑπὸ νεαροῦ Αἰθίοπος ἱπποκόμου.

Τέλος διὰ παλαιᾶς ἀνασκαφῆς τοῦ Κ. ΚΟΥΡΟΥΝΙΩΤΗ, διενεργηθείσης τὸ 1899, διηρηνήθη ὁμᾶς τάφων μεταξὺ τῆς τάφρου τοῦ ἐκεῖθεν διερχομένου ὕδραγωγείου (Karten v. Attica, Bl. I, Unterirdischer Wassercanal) καὶ τῶν πρὸς Νότον ὁρίων τοῦ κτήματος Σκουζέ. Ἀνευρέθησαν περὶ τοὺς πενήντα τάφοι μὲ κτερίσματα τοῦ βου καὶ τοῦ ὄνου π. Χ. αἰ.²

Αἱ ὡς ἄνω θέσεις ἀποτελοῦν τὰ σημεῖα, ὅπου ἀπὸ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, κατὰ χρονικὰ διαστήματα, ἢ ἀρχαιολογικῆ σκαπάνῃ ἔφερον εἰς φῶς μέγαν ἀριθμὸν «ἠρίων». Τὸ πλῆθος τούτων, ὡς ἐπίσης καὶ ἡ ἔκτασις εἰς τὴν ὁποίαν κεῖνται διεσπαρμένα, ὀδηγοῦν εἰς τὴν εὐλογον ταύτισιν τῆς κατὰ τὴν προέκτασιν τῆς ὁδοῦ Λεωκορίου πύλης πρὸς τὰς σπουδαιοτάτας διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ ἀρχαίου ἁσπεως Ἡρίας πύλας.

Δ. Η ΠΡΟΣ ΙΠΠΙΟΝ ΚΟΛΩΝΟΝ ΟΔΟΣ

Ἐκ τῶν ἀναφθέντων προβλημάτων κατὰ τὴν μελέτην τῶν συγκεντρωθέντων ἀνασκαφικῶν στοιχείων μέγα ἐνδιαφέρον προσεῖλκυσε τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὴν ἐντόπισιν τῆς πορείας μιᾶς ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων ὁδῶν τῶν Ἀθηνῶν, ἡ ὁποία, ἐκκλινοῦσα ἐκ τοῦ βωμοῦ τῶν Δώδεκα Θεῶν τῆς Ἀγορᾶς, ἦγεν εἰς τὸν Ἴπ-

¹ Ν. Χ. ΚΟΤΖΙΑΣ, Σύμμεικτα, Πολέμων 4, σ. ε' κέ, εἰκ. 1.

² Κ. ΚΟΥΡΟΥΝΙΩΤΗΣ, Ἀνασκαφαί παρὰ τὸν Κολωνόν, ΠΑΑ 1899, σ. 33-34.

πιον Κολωνόν, ἐξυπηρετοῦσα περαιτέρω δλόκληρον τὴν βορειοδυτικὴν ἔκτασιν τοῦ λεκανοπεδίου τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ ἔναρξις τῆς ὁδοῦ ἔχει ἤδη ὀρισθῆ εἰς τὸ κέντρον τῆς ἀρχαίας πόλεως, παρὰ τὸν βωμὸν τῶν Δώδεκα Θεῶν, τοῦ ἀρχαίου μνημείου ὄπερ, ὡς διεπιστώθη, ἀπετέλει «ἀφετηρίαν ὀδικῶν μετρήσεων»³. Ἐντεῦθεν, ἐκ τοῦ σχηματιζομένου κόμβου τῶν κυρίων ὀδικῶν ἀρτηριῶν, ἡ κατευθυνομένη πρὸς τὰ βορειοδυτικὰ ὁδός, ὠδήγει πρὸς τὰς προαναφερθείσας Ἡρίας πύλας. Ἰχνη τῆς ὁδοῦ ταύτης ἐντὸς τοῦ περιβόλου ἐνετοπίσθησαν εἰς δύο θέσεις. Εἰς τὴν πρώτην, ἐν οἰκοπέδῳ τῆς ὁδοῦ Ἀστιγγοῦ 11, ἀπεκαλύφθη δι' ἀνασκαφῆς ἡ πλάτους 3.30 μ. ἀρχαία ὁδός, ἐλαφρᾶς βορειοδυτικῆς κατευθύνσεως⁴ (βλ. εἰκ. 4, 1). Εἰς τὴν ἑτέραν θέσιν ἡ ὑπαρξις τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ ἐπιστοποιήθη δι' ἀνευρέσεως κατὰ τὸ 1955 ἀγωγῶ ὕψους 1.50 μ. περίπου, κατευθύνσεως, Β. - Ν., ὑπὸ τὸ δυτικὸν πεζοδρόμιον τῆς ὁδοῦ Λεωκορίου 23 (βλ. εἰκ. 4, 2).

Ἡ αὕτη ὁδὸς ἐξερχομένη τοῦ περιβόλου διὰ τῶν Ἡρίων πυλῶν δι' ἐλαφρᾶς πρὸς βορρᾶν ἀποκλίσεως διήρχετο τοῦ οἰκοπέδου Κακαβᾶ, ἐν τῷ ὁποίῳ ἀπεκαλύφθη ὁ λίθινος κλασσικὸς ἀγωγός (βλ. σ. 24 καὶ εἰκ. 4, 3), ἡ συνέχειά τῆς δὲ ἐπανευρίσκειται ἐν τῷ οἰκοπέδῳ ἰδρύματος Χατζῆ Κώστα καὶ Ὁ. Λέφα - Τετνέ (βλ. εἰκ. 4, 14). Αὕτη, διερχομένη ἐν τῷ μέσῳ τοῦ οἰκοπέδου, ἀπέκλινε κατ' ὀλίγας μοίρας πρὸς τὰ βορειοδυτικά, γεγονός τὸ ὁποῖον ἐπιτρέπει τὴν σύνδεσιν τῶν ἐκεῖ ἀνευρεθέντων λειψάνων⁵ μετὰ τοῦ ἀποκαλυφθέντος ὑπὸ τῆς VIRGINIA GRACE τμήματος κλασσικῆς ὁδοῦ πλάτους 4.25 μ., ἐν τῷ οἰκοπέδῳ τῆς ὁδοῦ Λένορμαν 28 (βλ. εἰκ. 7, 18). Ἡ σπουδαιότης τοῦ ἐνταῦθα ἀνασκαφέντος τμήματος τῆς ὁδοῦ ἐπιβεβαιοῦται διὰ τῆς ἀποκαλύψεως ἐγγὺς ταύτης τοῦ προαναφερθέντος τύμβου.

Ἡ πρὸς βορρᾶν κατεύθυνσις τῆς ὁδοῦ δύναται νὰ ὀρισθῆ, λαμβανομένου μόνον ὑπ'

³ Ι. ΤΡΑΥΛΟΣ, Πολεοδομικὴ ἐξέλιξις τῶν Ἀθηνῶν, 1960, σ. 36.

⁴ Ε. VANDERPOOL - JOHN THREPSIADES, Roads at the N.-W. Corner of the Athenian Agora, Hesperia 28, 1959, σ. 295-7.

⁵ ΑΔ 1888, σ. 32.

ὄψιν ὅτι «βασικαὶ ὀδικαὶ ἀρτηρίαι διετηρήθησαν εἰς τὰς αὐτὰς ἀκριβῶς θέσεις μέχρι σήμερον»¹. Ὑπ' αὐτὴν τὴν προϋπόθεσιν, ἢ πρὸς τὸν Ἴππιον Κολωνὸν διασχίζουσα τὸ ὡς ἄνω οἰκόπεδον διήρχετο κατὰ μῆκος τοῦ οἰκοδομικοῦ τετραγώνου, ἐξερχομένη τούτου παρὰ τὴν συμβολὴν τῶν ὁδῶν Ἐλευσινίων καὶ Κωνσταντινουπόλεως, ἐκείθεν δέ, διὰ περαιτέρω πρὸς Βορρᾶν ἀναπτύξεως, ἔβαινε κατὰ μῆκος τῆς σήμερον ἐν χρήσει ὁδοῦ Ἰωαννίνων.

Μετὰ ταῦτα αὕτη διήρχετο σχεδὸν κατ' ἐπαφὴν τῆς ἀνατολικῆς κλιτύος τοῦ Ἰππίου Κολωνοῦ, ἐξακολουθοῦσα δὲ τὴν πορείαν τῆς διὰ προσπελάσεως ἐκ βραχείας ἀποστάσεως βορειοδυτικῶς τοῦ Πάγου τῆς Εὐχλόου Δήμητρος, ἠκολούθει τὴν παλαιοτάτην πρὸς Φυλὴν καὶ Θήβας διάβασιν.

Ἡ ἀνωτέρω ὁδὸς ἀπετέλει τὴν βασικὴν ὀδικὴν ἀρτηρίαν τῆς περιοχῆς. Συνέδεεν ἀπ' εὐθείας μετὰ τοῦ Ἄστεως τοὺς δύο ἱεροὺς χώρους, τοῦ Ἰππίου Κολωνοῦ καὶ τοῦ Κολωνοῦ τῆς Εὐχλόου Δήμητρος. Αἱ θέσεις αὗται, πλὴν τῆς θρησκευτικῆς αὐτῶν σπουδαιότητος, δὲν ἐστεροῦντο καὶ στρατιωτικῆς τοιαύτης. Ἡ προαναφερθεῖσα ὁδὸς ἀπέβη σὺν τῷ χρόνῳ κεφαλαίωδους σημασίας ὡς ἐξυπηρετοῦσα τὴν πρὸς Βορρᾶν ἐπικοινωνίαν καὶ ὡς συνδέουσα τὴν πόλιν μετὰ τῶν προκεχωρημένων φυλακίων τῶν διδύμων λόφων. Τὸ εὐρύτερον ὀδικὸν δίκτυον τοῦ μεσολαβοῦντος ἐκτεταμένου χώρου περιεπλέκετο περὶ τὴν ὁδὸν ταύτην.

Ἀγροτικά ὁδοί, ἥσσονος ὅμως σπουδαιότητος, ἐπισημαίνονται, ἀποχωριζόμεναι τῆς πρὸς Ἴππιον Κολωνὸν ἀρτηρίας καὶ διανοιγόμεναι πρὸς ποικίλας πρὸς Βορρᾶν κατευθύνσεις, πάροδοι δηλαδὴ κείμεναι εἰς ἐπικαίρους θέσεις, καθιστῶσαι πληρέστερον τὸ ὅλον ὀδικὸν σύστημα.

Οὕτω, πλὴν τῆς διαγραφείσης ἀρτηρίας, δυνατὸν μετὰ μεγίστης πιθανότητος νὰ καθορισθῇ ἢ θέσις μιᾶς εἰσέτι ὁδοῦ. Ἡ ἐντόπις λειψάνων ἀρχαίου δρόμου παρὰ τὴν συμβολὴν τῶν ὁδῶν Καπανέως καὶ Βορ. Ἠπείρου (βλ. σ. 48 εἰκ. 7, 21) ἐνισχύει τὴν ἄποψιν, καθ'

¹ Ι. ΤΡΑΥΛΟΣ, Πολεοδομικὴ ἐξέλιξις τῶν Ἀθηνῶν, 1960, σ. 56.

ἦν ταῦτα ἀνήκουν εἰς διάβασιν κατευθυνομένην ἀπὸ Νότου πρὸς Βορρᾶν, συνδεομένην δὲ μετὰ τῆς ὡς ἄνω βασικῆς ὀδικῆς ἀρτηρίας.

Τρίτη ὁδὸς, ἀνεπιβεβαίωτος εἰσέτι ἀνασκαφικῶς, δυνατὸν νὰ λογισθῇ ἢ διαπιστουμένη ὑφ' ὅλον τὸ μῆκος τῆς ὁδοῦ Λένορμαν. Αὕτη ἐκκινουσα ἐκ τοῦ εὐμήκου κορμοῦ τῆς πρὸς τὸν Ἴππιον Κολωνὸν ὁδοῦ, ὀλίγον βορειότερον τῆς πλατείας Μεταξουργείου, ἔβαινε πρὸς τὰ βορειοδυτικὰ προάστια, ἀφισταμένη τοῦ Κολωνοῦ κατὰ 150 μ. περίπου.

Χρήσιμος δύναται νὰ ἀποβῇ πρὸς σύνθεσιν τῆς εἰκόνας τοῦ εὐρύτερου ὀδικοῦ δικτύου τοῦ ἐν γένει χώρου ἢ μελέτη χαρτῶν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος μετὰ τῶν παλαιῶν ἀγροτικῶν δρόμων. Οὕτως ὁ χάρτης τῶν Ε. CURTIUS - J. KAUPERT τοῦ 1903 σημειοῖ τὴν τελευταίαν προαναφερθεῖσαν ὁδὸν, ἐνῶ ἐμφανίζει μετατοπισμένην τὴν βασικὴν ἀρτηρίαν ἀνατολικότερον τῆς ἀρχαίας τῆς θέσεως (βλ. εἰκ. 9). Ὅμοίως διαφωτιστικὴ ὡς πρὸς τὰ τοπογραφικὰ προβλήματα τοῦ Κολωνοῦ κρίνεται ἡ ἐργασία τοῦ Ι. Ν. ΣΒΟΡΩΝΟΥ. Διὰ ταύτης ἐπιχειρεῖται εὐρεία ἐπισκόπησις, προσέτι δὲ καὶ ἐπίλυσις βασικῶν προβλημάτων σχετιζομένων πρὸς τὰς ὁδοὺς καὶ τοὺς ἱεροὺς χώρους τῆς περιοχῆς².

Ε. ΕΞΕΛΙΞΙΣ ΚΑΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΩΝ ΤΟΥ ΔΙΠΥΛΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΗΡΙΩΝ ΠΥΛΩΝ

Τὸ νεκροταφεῖον τῶν Ἠρίων πυλῶν παρέμεινε ἐν συνεχεί χρήσει ἐπὶ διάστημα δέκα καὶ πλέον αἰώνων, τὰ δὲ ἐκ τῆς περιοχῆς τοῦ προερχόμενα εἰρημὰ παρέχουν ἀσφαλῶς τὴν οὐσιαστικὴν ταύτην διαπίστωσιν:

Ὁ χώρος γνωρίζει ἄνθησιν ἤδη ἀπὸ τῆς ΥΕ περιόδου, ὡς καταφαίνεται ἐξ ἀνευρεθέντων ἐν ἀνασκαφαῖς μυκηναϊκῶν ὀστράκων³.

Κατὰ τὴν Ὑπομυκηναϊκὴν περίοδον τὸ παλαιότερον νεκροταφεῖον τῆς Ἀγορᾶς τοῦ Σόλωνος ἐπεκτεινόμενον τρέπεται κυρίως πρὸς τὰ βορειοδυτικὰ τῆς πόλεως: εἰς τὴν ἔκτασιν

² Ι. Ν. ΣΒΟΡΩΝΟΣ, Τὸ ἐν Ἀθήναις Ἐθνικὸν Μουσεῖον, τ. Β', σ. 383 - 405.

³ ΑΔ 21, 1966, Μέρος Β' 1. Χρονικὰ σ. 63: ἀνασκαφὴ Γ' Ἐφορείας ἐν οἰκοπέδῳ τῆς ὁδοῦ Πειραιῶς 68.

τῆς ἡμετέρας ἐρεῦνης, ἐκατέρωθεν τῆς βασι-
κῆς πρὸς Θήβας καὶ Βόρειον Ἑλλάδα ὁδοῦ
καὶ εἰς τὴν τοῦ Διπύλου, ἣτις διεσχίζετο ὑφ'
ἐτέρας πρὸς Ἐλευσίνα καὶ Πελοπόννησον ὁδοῦ.

Κατὰ τὴν Γεωμετρικὴν περίοδον τὸ μετέ-
πειτα συνδεθὲν πρὸς τὰς Ἡρίας πύλας νεκρο-

χωρον τοῦ παλαιότερου Γεωμετρικοῦ νεκρο-
ταφείου.

Κατὰ τὴν κλασσικὴν περίοδον ἡ ἐπικρα-
τούσα τάξις μεταβάλλεται. Τὸ νεκροταφεῖον
γνωρίζει τὴν δευτέραν αὐτοῦ μεγάλην ἀκμὴν.
Ἐπεκτείνεται καὶ πλουτίζεται τρεπόμενον πρὸς

Εἰκ. 9. Τμήμα τοῦ κατὰ τὸ 1903 συνταχθέντος χάρτου ὑπὸ τῶν E. Curtius καὶ J. Kaupert,
τῆς περιοχῆς Διπύλου - Κολωνοῦ Εὐχλόου Δημητρος.

ταφεῖον ἀναπτύσσεται καὶ ἀκμάζει, ὡς φαίνε-
ται ἐκ τῆς ἐκτάσεως καὶ τῆς συχνότητος τῶν
συναντωμένων ταφῶν. Ἡ ἐκτασις τοῦ νεκρο-
ταφείου ὁρίζεται ἐντὸς πλαισίου καθοριζομέ-
νου ὑπὸ τῶν ὁδῶν Ψαρομηλίγγου - Ἀγναι-
λάου καὶ τῶν καθέτων πρὸς ταύτας ὁδῶν
Θερμοπυλῶν - Ἀκαδήμιου. Ἡ περιοχή τοῦ ἄ-
νωτέρου νεκροταφείου ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ
γειτονεῦον τοῦ Διπύλου ἀποδεικνύεται πέρα
πάσης ἀμφιβολίας διὰ τῆς πλουσίας συλλογῆς
τῶν ταφικῶν κτερισμάτων.

Εὐάριθμοι εἶναι καὶ αἱ ταφαὶ τῆς Ἀρχαι-
κῆς περιόδου, αἵτινες ἐνίοτε συνδέονται μετὰ
μοναδικῶν εἰρημάτων (ἀγγεῖον Νέτου κ.ἄ.).
Αἱ ταφαὶ αὗται περιορίζονται εἰς τὸν αὐτὸν

Βορρᾶν. Ὁ χώρος, εἰς τὸν ὁποῖον ἀπὸ τῶν
ἀρχαιοτάτων χρόνων ἐγίνοντο ἐνταφιασμοί,
πιθανὸν γνωστὸς ἐκ παραδόσεως εἰς τοὺς Ἀ-
θηναίους ὡς «ἡρώων τόπος», παρέχει τὴν ὀνο-
μασίαν του εἰς τὴν ἐνταῦθα διανοιγείσαν πύ-
λην κατὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ Θεμιστοκλείου
τείχους (479/8 π.Χ.)¹.

Ἐνάλογον ἀνάπτυξιν γνωρίζει ταυτοχρόνως
τὸ παρά τὰς Θριασίας πύλας (Δίπυλον) ἐκτε-
ταμένον νεκροταφεῖον. Διὰ τῆς καθιερώσεως
καὶ τοῦ Δημοσίου Σήματος ἐκτὸς τῆς θρη-
σκευτικῆς σημασίας, ἡ θέσις αὕτη λαμβάνει

¹ Γ. Α. ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ, Ἀρχαία Ἑλληνικὴ Ἱστο-
ρία, Ἀθῆναι 1964, σ. 7.

ανάλογον πολιτικήν σπουδαιότητα. Αί δημόσιαι τελεταὶ διὰ τοὺς νεκροὺς τῶν ἐκάστοτε πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων διεξάγονται ὀριστικῶς ἐνταῦθα. Δημιουργοῦνται εὐάριθμοι περιβόλοι οἰκογενειακῶν τάφων, ἀνήκοντες εἰς ἐνδόξους ἢ πλουσίους πολίτας, μὴ ἀποκλειόμενων βεβαίως τῶν κατωτέρων λαϊκῶν τάξεων.

Παρὰ ταῦτα, τὸ κέντρον βάρους, ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἐνταφιασμὸν τῶν ἀπλῶν ἀστῶν, μετατοπίζεται, ὡς φυσικόν, εἰς χῶρον μικροτέρας πολιτικῆς σημασίας, ὡς ὁ τῶν Ἡρώων πυλῶν, ἂν καὶ τοῦτο δὲν εἶναι ἀπόλυτον, ὡς καταφαίνεται ἐκ τῆς ἀνευρέσεως τοῦ μαρμαρίνου Μνημείου ἐν τῷ οἰκοπεδῷ Κακαβά. Τὰ δύο νεκροταφεῖα, τοῦ Διπύλου καὶ τῶν Ἡρώων πυλῶν, ἀνήκον εἰς τὸν δῆμον Κεραμεικοῦ. Ταῦτα ἀνεπτύχθησαν ἐν τούτοις, ἐντελῶς ἀνεξάρτητα πρὸς ἀλλήλα, ἐπικοινωνοῦντα ἀλλὰ μὴ συνεχόμενα, ἐκάτερον ἔχον αὐτοτελῆ καὶ ἴδιον χαρακτῆρα. Τὸ αὐτοτελὲς τῶν νεκροταφείων ἐπιστοποιήθη ἀνασκαφικῶς διὰ τῆς διανοίξεως τάφρου ὑπὸ τῆς ΥΔΡΕΞ κατὰ μῆκος τῆς ὁδοῦ Πειραιῶς (βλ. σ. 42). Διὰ ταύτης παρατηρήθη ὅτι εἰς τὸ τμήμα τῆς ὁδοῦ τὸ ὀριζόμε-

νον ὑπὸ τῶν ἐπ' αὐτῆς καθέτων παρόδων, Θερμοπυλῶν ἀφ' ἑνὸς (ὅπου τὸ δυτικὸν ὄριον τοῦ νεκροταφείου τῶν Ἡρώων πυλῶν) καὶ Πλαταιῶν ἀφ' ἑτέρου (παρὰ τὴν ὁποίαν διέρχεται ἡ πρὸς Ἀκαδημίαν λεωφόρος), οὐδεμία ταφὴ οἰασθῆποτε περιόδου ἀπεκαλύφθη.

Οἱ ἐπακολουθήσαντες χρόνοι ἐπεφύλαξαν πλείστας ὄσας καταστροφὰς εἰς ἀμφοτέρα τὰ νεκροταφεῖα. Νεκρικαὶ στῆλαι καὶ μέλη μνημείων ἀνηρπάγησαν πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ τείχους¹, ἐνῶ ἐπισυμβᾶσαι προσχώσεις συνετέλεσαν εἰς τὴν ἐξαφάνισιν σημαντικῶν ταφικῶν συγκροτημάτων. Βαθμιαίως ταῦτα παρήκμασαν, ἴδια κατὰ τοὺς Ἑλληνορωμαϊκοὺς χρόνους, ὅποτε διὰ τῆς καθιερώσεως καὶ ἄλλων νεκροταφείων ἐμειώθη μὲν ἡ σπουδαιότης των, ἀλλ' ὅμως ἐπὶ τινὰς εἰσέτι αἰῶνας ἐξηκολούθησαν ὑφιστάμενα ἐν μαρμαρῷ, μέχρι τῆς τελείας των ἐρημώσεως.

¹ ΛΥΚΟΥΡΓΟΣ Κατὰ Λεωκράτους 43. ΑΙΣΧΙΝΗΣ Κατὰ Κτησιφῶντος 236.

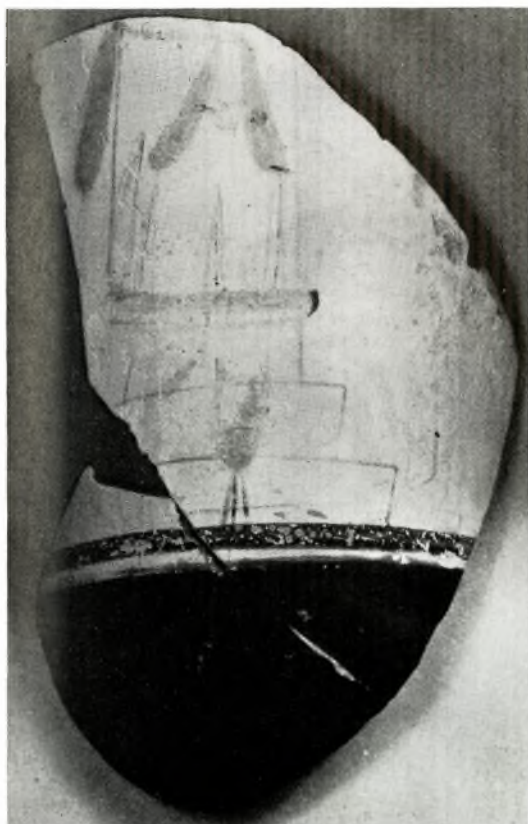
ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

σ. 20, στ. 11 (δεξιὰ) ἀντὶ 0.605, γράφε 6.05 μ.

σ. 51, στ. 13 (ἀριστερὰ) ἀντὶ περιοχὴ, γράφε ὑπεροχὴ.

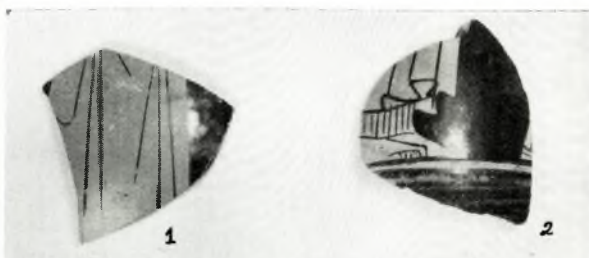
α. Δηκύθια καὶ χύτρα τοῦ παιδικοῦ τάφου I.

β. Τεμάχιον τῆς λευκῆς ληκύθου ἐκ τοῦ τάφου III.

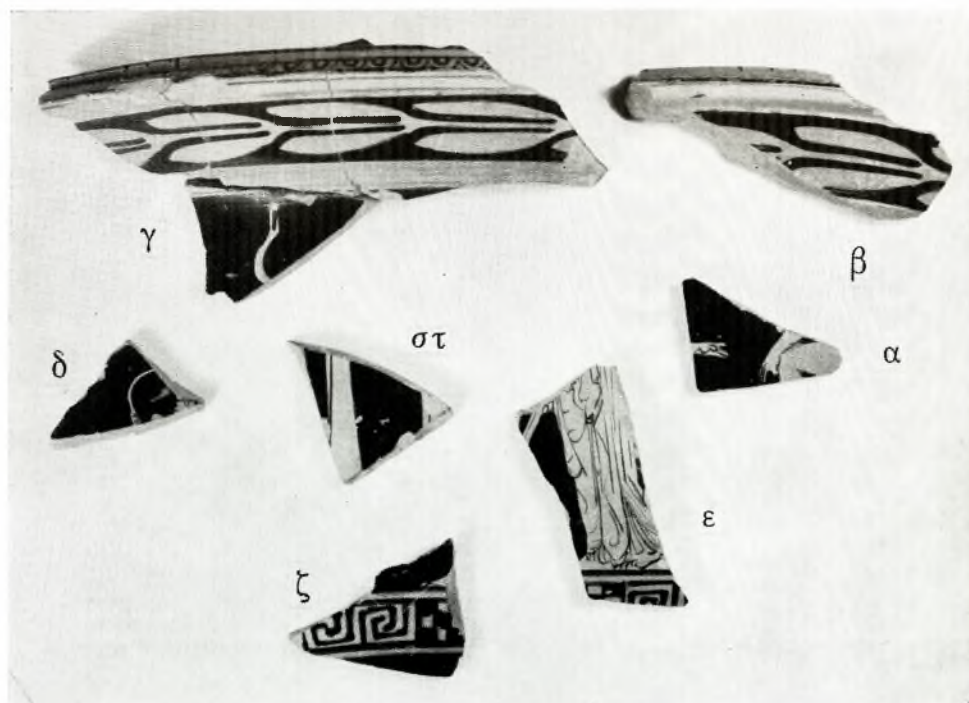
γ. Ἐγγάρακτος βάσις λύχνου ἐκ τῆς ταφῆς II.

δ. Τεμάχια ἀγγείων ἐκ τοῦ γεμίματος καὶ τῆς ἐπιχώσεως τοῦ τάφου III.

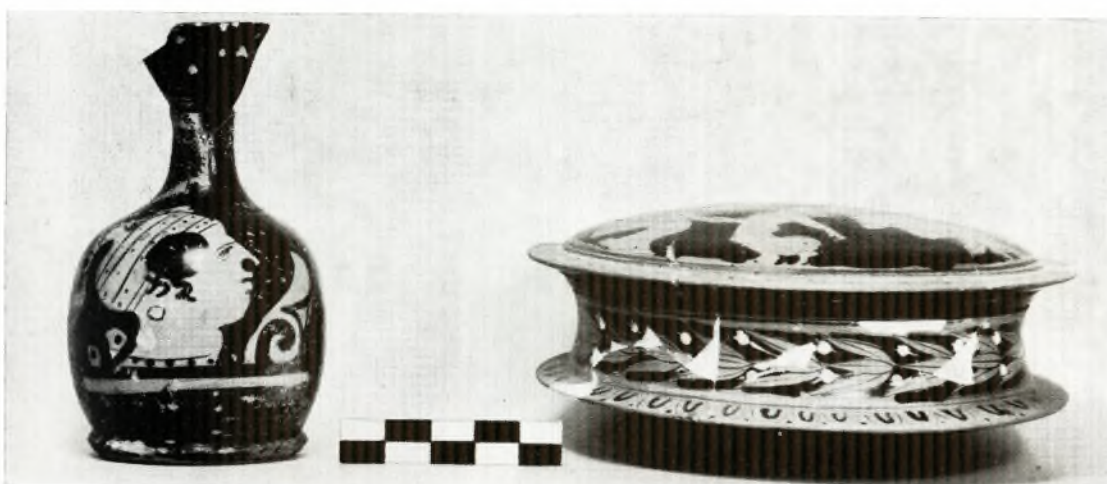
α. Ὁ ἐρυθρόμορφος κρατὴρ τοῦ τάφου ΙΙΙ (ὀπισθία ὄψεις).

β. Ὅστρακα καὶ ἐκ τῶν δύο ὄψεων τοῦ ὡς ἄνω κρατήρος.

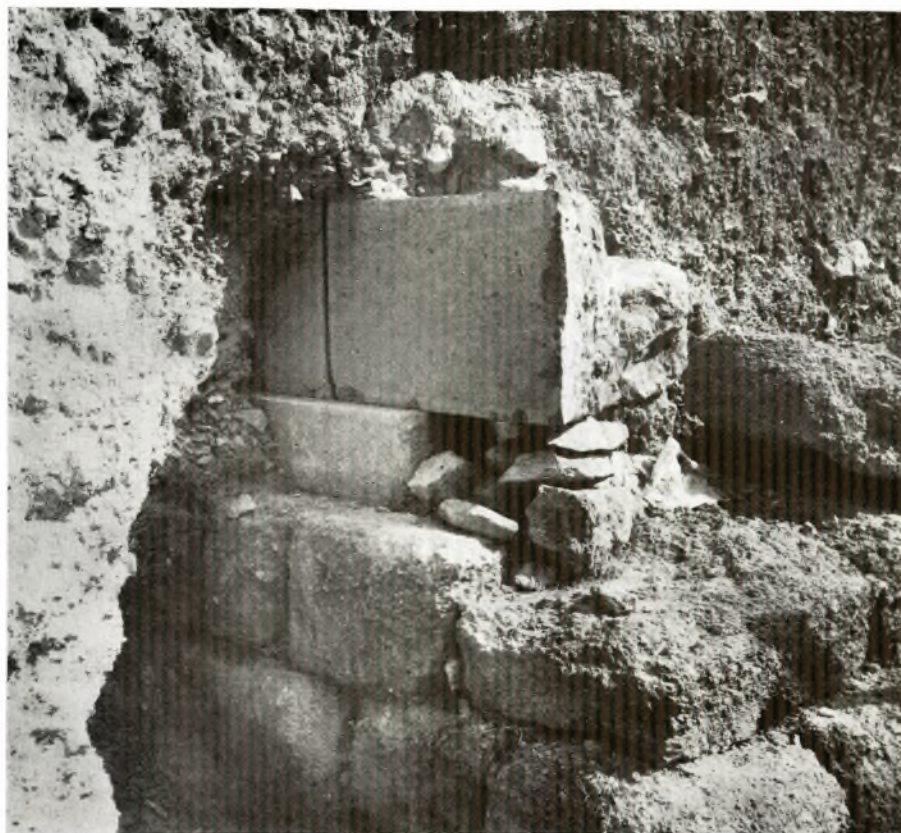
α. Μελαμβαφής σκύφος και λεκανίς του τάφου IV.

β. Έρυθρόμορφον ληκύθιον και πυξίς ἐκ τοῦ τάφου IV.

γ. Ἡ ἐπὶ τοῦ πώματος τῆς ἀνωτέρω πυξίδος παράστασις.

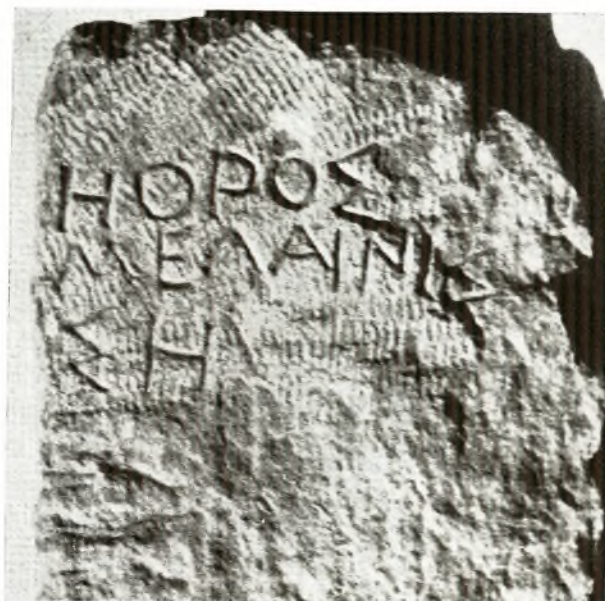
α. *Αποψις από ΝΔ. τῆς μαρμαρίνης τοιχοδομίας μετὰ τῆς κρηπίδος τοῦ Μνημείου.

β. *Αποψις ἀπὸ ΝΔ. τομέως τῆς ἀνασκαφῆς. Διακρίνεται τὸ Μνημεῖον καὶ ἡ ἔμπροσθεν αὐτοῦ πηλίνη σωλήνωσις. Εἰς τὸ βάθος διακρίνεται ἡ παιδικὴ λάρναξ I ὡς καὶ ὁ κατεστραμμένος τάφος III.

α. Ό εκ τοῦ Μνημείου
προερχόμενος Όρος.

β. Λεπτομέρεια τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ Όρου.

γ. Θραύσμα λύχνου, χαλκοῦς ἦλος καὶ κύαθος ἐκ τοῦ
ὑπὲρ τὸν ἀγωγὸν ἐλλειπτικῆς τομῆς γεμίσιματος.

δ. Θραύσματα ἀγγείων καὶ μελαμβαφῆς φιαλίδιον ἐκ τῆς στρώσεως 1

α. *Όστρακα τῆς στρώσεως Γ: τεμάχια λύχνων, ἐρυθρομόρφου ἀγγείου ὡς καὶ θραύσματα μὲ γνωστὴν διακόσμησιν τοῦ τύπου τῆς Δυτικῆς κλιτύος.

β - γ. Αἱ ἐπὶ τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ ἀνευρεθεῖσαι μαρμάρινοι λίθινοι.

α. ᾠοπισ τῆς ὕδραυλικῆς ἐγκαταστάσεως τῆς Ρωμαϊκῆς περιόδου ἀπὸ Βορρᾶ.

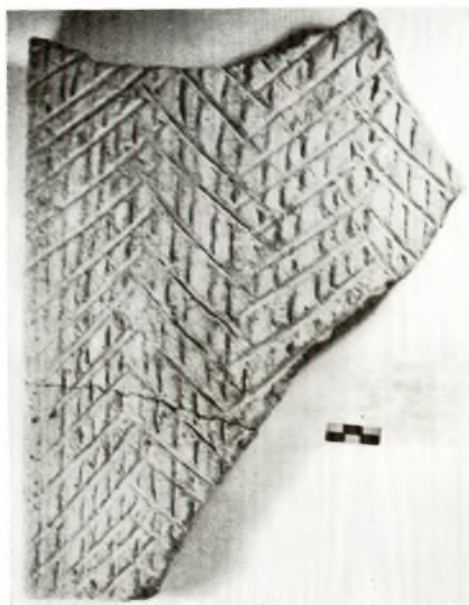
β. ᾠοπισ ἀνατολικοῦ τοίχου τοῦ Βορειοδυτικοῦ οἰκοδομήματος ἀπὸ Δυσμῶν. Διακρίνεται ὁ παλαιότερος ἀκανόνιστος ἰσοδομικὸς δόμος ὡς καὶ ὁ ὑπερκείμενος τῆς β' οἰκοδομικῆς φάσεως.

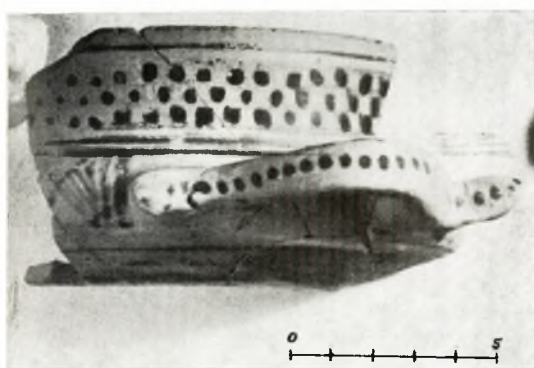
γ. ᾠοπισ τοῦ Βορειοδυτικοῦ οἰκοδομήματος ἀπὸ Νότου. Διακρίνεται τὸ δάπεδον καὶ ἡ μεσοτοιχία τῆς παλαιότερας φάσεως μετὰ τῶν ἐπαλλήλων χωματίνων στρώσεων.

α. Πηλίνη άνθεμοωτή ήγεμών.

β. Πηλίνη πλάξ μετ' έγχαράκτων γραμμώσεων εκ της στρώσεως Ζ.

γ. Τεμάχιον γεωμετρικού σχύφου.

δ. Έλλιπής κοτύλη - πυξίς μετὰ πώματος.

ε. Άγνυθες και ένοφράγιτος λαβή.

α. Τμήμα της διατάξεως τῶν στρωμάτων τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ ἐκ τῆς δυτικῆς παρειάς τοῦ οἰκοπέδου τῆς ὁδοῦ Λένορμαν 28.

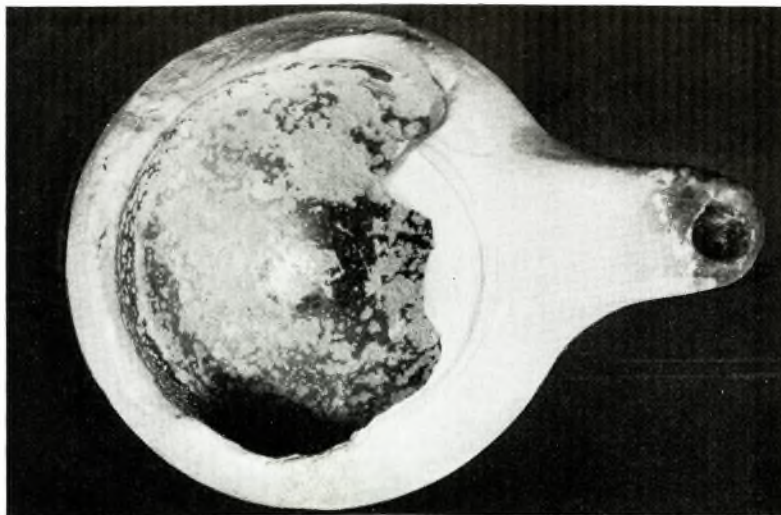
β. Συμπαγὲς ἀλάβαστρον ἐκ πορφύρου.

γ. Κωνικόν σφονδύλιον.

δ. Κορμὸς ἀνδρικοῦ εἰδωλίου.

ε. Πήλινος λύχνος ἑλλειπτής.

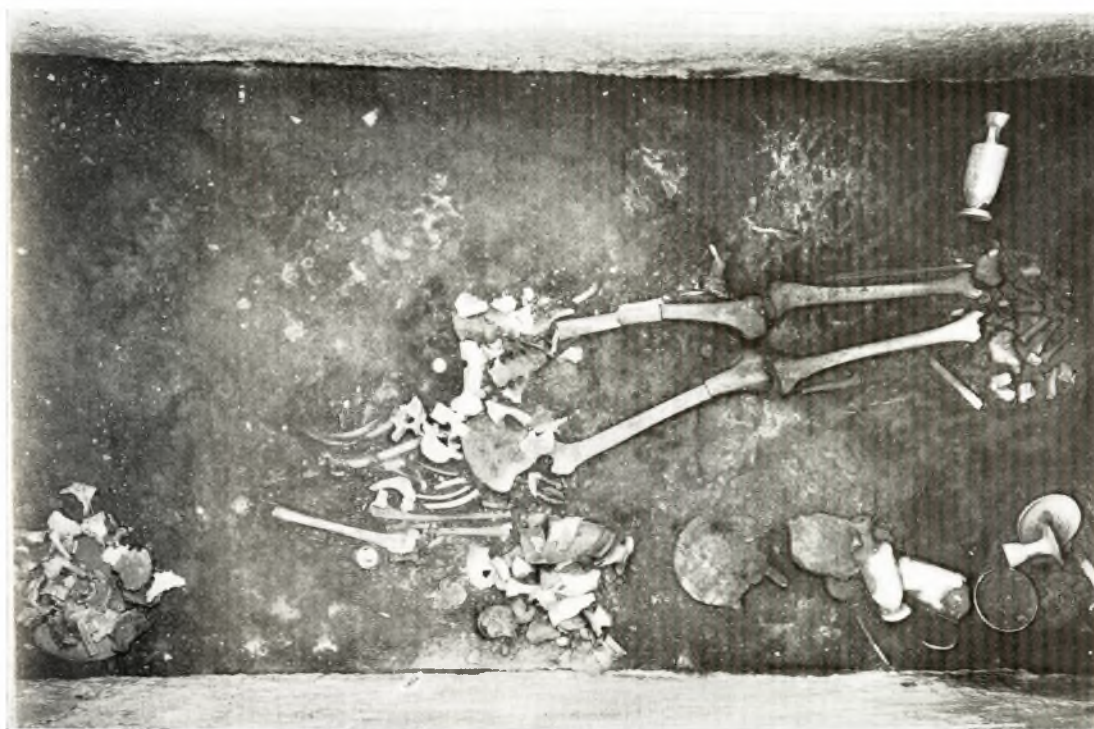
α. Τὰ ἐπάλληλα λευκά ἐπιχρίσματα τοῦ τύμβου, θεωρούμενα ἀπὸ ΝΔ.

β. Ὁ πυθμὴν τῆς πυρᾶς Ε ἀπὸ Ἀνατολῶν.

γ. Ὁ πολυγωνικός ἀναλημματικός τοίχος ἀπὸ Δυσμῶν.

β. Τὸ ἑωυτερικόν τῆς λιθίνης θήκης Α, ἀπὸ Νότου.

α. Ἡ λακκοειδῆς ταφὴ Β, ἀπὸ Δυσμῶν.